

De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen

TSA 2012 voor het Vlaamse Gewest
(incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest)

Pieter De Maesschalck, Karolien Weekers
Studiedienst Vlaamse Regering

Leden Stuurgroep & Begeleidingscomité:

Jan Van Praet, Toerisme Vlaanderen
Christel Leys, Departement Internationaal Vlaanderen
Josée Lemaitre en Thierry Vergeynst,
Studiedienst Vlaamse Regering

INHOUD

Inleiding	1
Deel I: TSA Vlaams Gewest	2
1. TSA-tabellen 1 en 2	2
1.1. Volumes	3
1.1.1. Tien groene cellen	4
1.1.2. Tien oranje cellen	7
1.1.3. Vier rode cellen	9
1.1.4. Resultaten	9
1.2. Bestedingen	10
1.2.1. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2	10
A. Zes groene cellen	11
B. Veertien oranje cellen	23
C. Vier rode cellen	29
1.2.2. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming	29
A. Personenvervoer door de lucht	29
B. Personenvervoer over de weg	30
1.2.3. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen	33
1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2	34
2. TSA-tabel 4	37
2.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers	37
2.1.1. Tweede verblijvers aan de kust	37
2.1.2. Tweede verblijvers in de Vlaamse regio's	38
2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen	39
2.3. "Social transfers in kind"	40
2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn	40
A. Gebruikstabellen IOT 2007	41
B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	42
i. Vlaamse begroting	42
ii. Subsidies door Toerisme Vlaanderen	45
iii. Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven	47
iv. Totaal aan Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	47
C. Provinciale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	48
D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	48
2.3.2. Subsidies voor vervoer	49
2.3.3. Totale omvang van de 'social transfers in kind'	52
2.4. Andere vormen van toerismeconsumptie	52
2.5. Totaalbeeld TSA-tabel 4	52
3. TSA-tabel 5	55
3.1. Het aanbod	55
3.1.1. Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen	55

3.1.2. Toeristische producten en diensten in de rijen	58
3.2. Intermediair verbruik en toegevoegde waarde	61
3.3. Totaalbeeld TSA-tabel 5	61
4. TSA-tabel 6	63
4.1. De opbouw van TSA-tabel 6	63
4.2. Totaalbeeld TSA-tabel 6	65
4.3. De economische betekenis van toerisme	67
5. TSA-tabel 7	69
5.1. Bronnen en methoden voor berekening tewerkstelling in de toeristische sector	69
5.2. De cijfers voor 2012	70
5.3. TSA-tabel 7 in relatie tot de andere TSA-tabellen	73
Deel II: Schatting TSA Brussels Hoofdstedelijk Gewest	74
1. TSA-tabellen 1 en 2	74
2. TSA-tabel 4	79
3. TSA-tabel 5	80
4. TSA-tabel 6	82
5. TSA-tabel 7	84
5.1. De cijfers voor 2010	84
5.2. TSA-tabel 7 in relatie tot de andere TSA-tabellen	87
Deel III: Benchmark economische indicatoren toerisme in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest	88
1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie	88
2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	90
3. Directe bruto binnenlands product van toerisme	90
4. Tewerkstelling in de sector toerisme	92
Referentielijst	93
Bijlage 1: Evolutie van de belangrijkste cijfers en indicatoren uit de TSA 2008, 2010 en 2012	96

INLEIDING

De Satellietrekening Toerisme (TSA) wordt voor het Vlaamse Gewest uitgevoerd door de Studiedienst van de Vlaamse Regering, in samenwerking met het departement Internationaal Vlaanderen en Toerisme Vlaanderen, die vertegenwoordigd zijn in de Stuurgroep. Binnen deze Stuurgroep worden alle beslissingen genomen in het kader van het opstellen van de TSA voor het Vlaamse Gewest.

Een Satellietrekening Toerisme wordt in de internationale literatuur afgekort als TSA (Tourism Satellite Account). Een TSA is een internationaal erkend instrument om de economische betekenis van toerisme in kaart te brengen. De toeristische sector is geen eenvoudig afgebakende of duidelijk zichtbare economische sector, maar eerder een amalgaam van (delen van) verschillende bedrijfstakken. Vaak wordt slechts een deel van de output van deze bedrijfstakken voor toeristische consumptie gebruikt. Vandaar dat een TSA noodzakelijk is. Aan de aanbodzijde brengt ze de verschillende noodzakelijke functionele onderdelen van de nationale rekeningen samen en tegelijkertijd verbindt de TSA dit aanbod met de werkelijke toeristische consumptie.

De eerste TSA voor het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werd in maart 2012 voorgesteld en had betrekking op de situatie in 2008. Er verscheen een uitgebreid methodologisch rapport (Weekers, 2012) waarin de internationale methodologie wordt besproken en toegepast wordt op de Vlaamse case. De internationale basisdocumenten voor de opmaak van een TSA zijn 'Tourism Satellite Accounts: Recommended Methodological Framework' (UNSD, et al., 2008) of RMF, en 'International Recommendations for Tourism Statistics', (UNSD & WTO, 2008) of IRTS. In 2013 verscheen het rapport over de TSA 2010 (Weekers, 2013).

In dit rapport wordt de TSA 2012 voorgesteld. Een volledige satellietrekening toerisme bestaat uit 10 tabellen, die hieronder worden weergegeven. Voor de TSA 2012 wordt de focus gelegd op TSA-tabellen 1, 2, 4, 5, 6 en 7 en het verband tussen deze tabellen.

- TABEL 1: Consumptie-uitgaven inkomend toerisme
- TABEL 2: Consumptie-uitgaven van intern toerisme
- ~~TABEL 3:~~ Consumptie-uitgaven van uitgaand toerisme
- TABEL 4: Binnenlandse toerisme-uitgaven
- TABEL 5: Bruto Toegevoegde Waarde van toerismesectoren en andere sectoren
- TABEL 6: Binnenlands aanbod en binnenlands Toerisme verbruik per product
- TABEL 7: Werkgelegenheid
- ~~TABEL 8:~~ Investerings
- ~~TABEL 9:~~ Collectieve overheidsuitgaven voor toerisme
- ~~TABEL 10:~~ Niet-monetaire indicatoren

Voor de methode en opbouw van deze TSA-tabellen wordt steeds verwezen naar het uitgebreid methodologisch rapport over de Vlaamse TSA 2008 (Weekers, 2012) en de Vlaamse TSA 2010 (Weekers, 2013). Enkel indien er nieuwe methoden worden gevolgd, worden deze in dit rapport uitgebreid besproken. De resultaten komen uiteraard wel uitvoerig aan bod. In dit rapport wordt in de eerste plaats de TSA voor het Vlaamse Gewest uitgewerkt. In een tweede deel wordt een schatting gemaakt voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In het derde en laatste deel wordt ten slotte het eindresultaat van de TSA 2012, met name de economische betekenis van toerisme in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest vergeleken met resultaten in andere landen en met het economische belang van andere sectoren in het Vlaamse Gewest.

DEEL I: TSA VLAAMS GEWEST

Het opstellen van de TSA voor het Vlaamse Gewest gebeurt op basis van de methode beschreven in het RMF 2008. Hoe dat precies in zijn werk gaat, welke bronnen worden gebruikt en wat de resultaten zijn voor het invullen van de verschillende cellen in de verschillende tabellen, wordt hieronder in detail besproken. In de eerste plaats komen TSA-tabellen 1 en 2 aan bod, daarna is er ruimte voor de opmaak van TSA-tabel 4. Vervolgens wordt de constructie van TSA-tabel 5 besproken, waarna alle details worden gegeven over de opbouw van TSA-tabel 6. In een laatste stuk komt de opbouw van TSA-tabel 7 aan bod.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Aan de consumptiezijde worden in eerste instantie twee tabellen ingevuld: in TSA-tabel 1 wordt het inkomend toerisme opgenomen; in TSA-tabel 2 het intern toerisme. We hebben informatie nodig voor meerdere categorieën van toeristen. In de eerste plaats onderscheiden we dag- en verblijfstoeristen. Daarnaast maken we een onderscheid volgens het doel van de reis: ontspanning, MICE (Meetings, Incentives, Congressen & Evenementen) of andere beroepsdoeleinden. Voor TSA-tabel 1 moeten we daarenboven de herkomst van de toeristen kennen en voor TSA-tabel 2 moeten we weten of de toeristen in het Vlaamse Gewest verblijven of hun bestemming elders is. Tabel 1 geeft een overzicht van deze verschillende categorieën, per TSA-tabel.

Tabel 1: TSA-tabellen 1 en 2, opsplitsing van groepen toeristen.

TSA-TABEL 1: INKOMEND TOERISME			TSA-TABEL 2: INTERN TOERISME		
1a: Walen en Brusselaars in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen	2a: Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen		Verblijfs- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
1b: Buitenlanders in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen	2b: Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen		Verblijfs- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen

Hierna wordt aangegeven hoe de volumes en bestedingen van alle groepen toeristen worden ingevuld. Om de beschikbaarheid en kwaliteit van de informatie eenvoudig voor te stellen, werken we met drie kleurencodes: groen, oranje en rood. Elke cel in de TSA-tabellen 1 en 2 beoordelen we en geven we een kleurcode: :

- Een code groen betekent dat de informatie die ter beschikking is, voldoende betrouwbaar is om te gebruiken in het kader van de TSA. Daarenboven kan de informatie zonder al te veel bewerkingen in de TSA-tabellen ingevoegd worden. Er zal uiteraard wat rekenwerk zijn en er zullen eventueel wat assumpties ingevoegd moeten worden in functie van de toe te passen methodiek, maar de basiskwaliteit van het materiaal blijft behouden.
- Een code oranje betekent dat er informatie ter beschikking is, maar dat deze niet rechtstreeks de informatie aanlevert die we zoeken. Dat betekent dat we voor de TSA-tabellen vele gegevens uit

onderzoeken moeten combineren, wat tot gevolg heeft dat er heel wat assumpties moeten meegenomen worden en er heel veel rekenwerk zal schuilgaan achter de uiteindelijk cijfers. Hoe meer assumpties en hoe meer rekenwerk, hoe minder betrouwbaar het uiteindelijke cijfer zal zijn.

- Een code rood betekent ten slotte dat er geen informatie beschikbaar is of dat de beschikbare informatie niet voldoende betrouwbaar of kwalitatief is voor het gebruik in een TSA-tabel.

Achtereenvolgens komen de volumes en de bestedingen aan bod. In het derde deel brengen we alles samen en bespreken we de totale bestedingen in TSA-tabellen 1 en 2.

1.1. Volumes

Hierna bespreken we welke informatie beschikbaar is voor TSA-tabel 1 en 2, op welke manier we de cijfers berekenen en wat de resultaten zijn.

Tabel 2: Beschikbaarheid van informatie m.b.t. de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2.

Categorieën in TSA-tabel 1			Code	Bron
Walen en Brusselaars	Dag- toeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	TIC 2012, MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	
Buitenlanders	Dag- toeristen	Ontspanning	Groen*	WES 2012, TIC 2012, KiTS 2012
		MICE	Oranje	TIC 2012, MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	
Buitenlanders	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	Groen*	TIC 2012, KiTS 2012
		MICE	Groen	TIC 2012
		andere zakenreizen	Groen	TIC 2012
Categorieën in TSA-tabel 2			Code	Bron
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	TIC 2012, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	Groen*	WES 2012, TIC 2012, KiTS 2012
		MICE	Oranje	TIC 2012, MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Rood	Geen informatie
		andere zakenreizen	Rood	Geen informatie
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	Groen	WES 2012
		MICE	Rood	Beperkte informatie
		andere zakenreizen	Rood	Beperkte informatie

* Wel steeds zonder tweede verblijven, VFK, ...

We bespreken achtereenvolgens de verschillende groepen toeristen en ordenen de bespreking aan de hand van de kleurencode: eerst de groene codes, daarna de oranje en ten slotte de cellen die een rode code kregen. In een laatste deel brengen we de resultaten samen. Zoals eerder aangegeven bespreken we kort de toegepaste methode wanneer we analoog werken aan de methode die we gebruikten in de TSA 2008/TSA2010 (en uitgeschreven in het rapport aldaar: Weekers, 2012 & Weekers, 2013). We geven enkel een uitgebreide beschrijving van de methode indien we een andere methode toepassen.

1.1.1. Tien groene cellen

De eerste drie groene cellen hebben betrekking op de Belgische dagtoeristen in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In het kader van de TSA hebben we voor de Belgische daguitstappen de volumes nodig in vier groepen: de Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest, de Vlamingen die vertrekken op daguitstap buiten het Vlaamse Gewest, de Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en de Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. Op basis van de informatie verzameld in het Daguitstappenonderzoek, kunnen we de volumes berekenen.

Tabel 3: Aantal daguitstappen door Belgen in 2010-2011, opgesplitst naar herkomst en bestemming.

BESTEMMING	VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN	
	#	%	#	%	#	%
Vlaams + Brussels H. Gewest	21.743.520	75,9	1.821.025	52,4	2.687.090	28,6
Vlaams Gewest	19.537.656	68,2	1.563.857	45	1.446.895	15,4
Brussels H. Gewest	2.205.864	7,7	257.168	7,4	1.240.195	13,2
Buiten Vlaams + Brussels H. Gewest	6.904.069	24,1	1.654.214	47,6	6.708.330	71,4
Buiten Vlaams Gewest	9.109.933	31,8	1.911.381	55	7.948.525	84,6
TOTAAL	28.647.589	100	3.475.239	100	9.395.420	100

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SVR

Volgens tabel 3, zijn er in 2010 in totaal 19.537.656 Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en 3.010.752 Waalse en Brusselse dagtoeristen. De Vlamingen vertrekken daarnaast 9.109.993 keer op daguitstap naar een andere regio of een ander land. Voor de opsplitsing naar macrobestemming zonder Brussel werd een analoge methode gebruikt. We komen uit op 5.890.603 daguitstappen door Vlamingen naar de kunststeden, 4.175.197 Vlaamse daguitstappen naar de kust en 9.471.855 Vlaamse daguitstappen naar de Vlaamse regio's.

Ook de vierde groene cel heeft betrekking op dagtoeristen, met name de buitenlanders (TSA-tabel 1) die een dagje naar het Vlaamse Gewest komen om te ontspannen. Voor deze groep toeristen doen we een beroep op verschillende onderzoeken. Voor de Nederlandse en Franse dagtoeristen werken we met een onderzoek van Westtoer naar het dagtoerisme aan de kust en met het onderzoek van WES en Toerisme Vlaanderen naar dagtoerisme in de kunststeden. Dankzij dat laatste onderzoek kennen we ook de volumes van dagtoeristen uit Duistland, het Verenigd Koninkrijk en uit alle andere landen. Voor de Britse dagtoeristen werken we daarnaast ook met informatie uit het Travelpac onderzoek.

Uit het onderzoek over dagtoerisme aan de kust leren we dat we in 2009 1.855.887 Franse dagtoeristen en 342.333 Nederlandse dagtoeristen ontvingen. Volgens het Kunststedenonderzoek kwamen er in 2010 daarnaast 4.310.320 buitenlandse dagtoeristen op bezoek: 2.079.980 uit Nederland, 588.910 uit Frankrijk, 438.550 uit Duitsland, 238.070 uit Groot-Brittannië en ten slotte 964.810 uit alle andere landen. Het TravelPac onderzoek 2012 levert informatie over de Britse dagtoeristen in België. Om de dagtoeristen te kunnen tellen die naar de kust komen, nemen we enkel deze die per boot reizen op. We selecteren daarenboven enkel de dagtoeristen voor het motief holiday en voor het motief visiting friends and relatives. De grote groep observaties voor het motief 'miscellaneous' (30%) wordt proportioneel verdeeld over de andere groepen motieven. Op die manier bekomen we 170.845 daguitstappen in het 'holiday' motief en 1.502 daguitstappen in het VFR-motief. Dat maakt een totaal van 172.347 Britse daguitstappen aan de kust.

Voorlopig kennen we het aantal buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's niet, hierover is geen bronmateriaal beschikbaar. Vandaar dat we op zoek gingen naar een manier om deze gegevens te schatten. We kennen wel het aantal buitenlandse daguitstappen in de kunststeden en aan de kust. We kennen ook de daguitstappen van de Belgen. Als we beide cijfers naast elkaar zetten, stellen we eenzelfde verhouding vast tussen de macrobestemmingen: bij de Belgen en de buitenlanders zijn er respectievelijk

1,86 en 1,87 keer meer daguitstappen naar de steden dan naar de kust. We kennen voor de Belgen ook het aantal daguitstappen naar de Vlaamse regio's: deze liggen 1,22 keer zo hoog als deze naar de kunststeden. Als we deze ratio toepassen op het aantal buitenlandse daguitstappen naar de kunststeden, komen we uit op een totaal van 5.266.831 buitenlandse daguitstappen naar de Vlaamse regio's. We gaan er aldus van uit dat de buitenlanders hun daguitstappen op eenzelfde manier indelen over de macrobestemmingen kust, kunststeden en regio's dan de Belgen, aangezien dit het geval is voor de spreiding tussen de kust en de kunststeden.

Tabel 4: Totaal aantal buitenlandse dagtoeristen in het aan de kust en in de kunststeden in 2012.

	KUST (2009) (2012 voor VK)	KUNSTSTEDEN (2011) excl. Brussel	VLAAMSE REGIO'S (schatting 2012)	TOTAAL
Nederland	342.333	2.079.980	?	2.422.313
Frankrijk	1.835.887	588.910	?	2.424.797
Duitsland	?	438.550	?	438.550
Verenigd Koninkrijk	172.347	238.070	?	410.417
Andere landen	?	964.810	?	964.810
TOTAAL	2.350.567	4.310.320	5.266.831	11.927.718

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, WES 2012, Westtoer 2009, Travelpac 2012, bewerking SVR.

Ook de telling van de Vlaamse (TSA-tabel 2), Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (ter ontspanning) krijgt een groene code. Uit het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2012' (TIC) van Toerisme Vlaanderen kennen we het aantal overnachtingen door Belgen in de commerciële logies (inclusief verhuur via immokantoren) in het Vlaamse Gewest. Aan de hand van het KiTS-onderzoek 2012 voegen we het volume van de directe verhuur toe in de macrobestemming kust. In tabel 5 geven we per soort overnachting en per macrobestemming het aantal overnachtingen weer. In totaal tellen we 16.573.756 Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest.

Tabel 5: Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2012, opgesplitst naar logiesvorm en macrobestemming.

	KUST	VLAAMSE REGIO'S	KUNSTSTEDEN (excl. Brussel)	TOTAAL
Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen, gastenkamers	3.323.823	4.383.720	877.236	8.584.779
Verhuur via immokantoren kust	3.636.130	-	-	3.636.130
Directe verhuur kust	4.352.847	-	-	4.352.847
TOTAAL	11.312.800	4.383.720	877.236	16.573.756

BRON: TIC 2012, KiTS 2012

Deze Belgische overnachtingen kunnen we vervolgens opsplitsen volgens gewest door een beroep te doen op het WES-onderzoek met betrekking tot de commerciële vakanties in Vlaanderen. In deze studie worden de korte en lange vakanties samengevoegd, waarbij de reiziger betaalt voor zijn logies. Dat betekent dat de overnachtingen bij vrienden, familie en kennissen (VFK) uit de cijfers verdwijnen, waardoor de cijfers goed te vergelijken zijn met deze van het TIC-onderzoek. Op basis van het gemiddeld aantal overnachtingen per vakantie van Vlamingen, Walen en Brusselaars per macrobestemming (opgevraagd via Toerisme Vlaanderen bij WES) kunnen we dan het totaal aantal overnachtingen in 2012 berekenen. Op die manier bekomen we een ratio voor de regionale verdeling van de Belgische overnachtingen per macrobestemming. In tabel 6 worden de details weergegeven.

Het resultaat van deze bewerkingen op de WES-data toont aan dat 75,7% van de overnachtingen aan de kust Vlaamse overnachtingen zijn; 6,5% zijn Brusselse en 17,9% Waalse overnachtingen. In de Vlaamse regio's gebeurt maar liefst 98,2% van de overnachtingen door Vlamingen, de overige 1,8% door Walen. In de kunststeden zijn er 67,5% Vlaamse overnachtingen, 12,0% Brusselse overnachtingen en 20,5% Waalse overnachtingen. Deze ratio's kunnen we per macrobestemming toepassen op het totaal aantal Belgische

overnachtingen uit 'Toerisme in Cijfers 2012'. Op die manier bekomen we de totale overnachtingen in het Vlaamse Gewest door Vlamingen (13.460.578), door Brusselaars (835.443) en door Walen (2.277.735).

Tabel 6: Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2012, opgesplitst naar herkomst en macrobestemming.

		REIZEN WES 2012	OVERNACHTINGEN WES 2012			BELGEN TIC/KITS 2012	RATIO WES toegepast op TIC 2012
		Aantal	Gem. # / reis	TOTAAL	%		
KUST	Vlamingen	1.294.540	4,8	6.213.792	75,7		8.562.851
	Brusselaars	96.330	5,5	529.815	6,5	11.312.800	730.106
	Walen	299.130	4,9	1.465.737	17,9		2.019.843
REGIO'S	Vlamingen	987.000	3,5	3.454.500	98,2		4.305.940
	Brusselaars	0		0	0	4.383.720	0
	Walen	13.000	4,8	62.400	1,8		77.780
KUNST- STEDEN	Vlamingen	198.410	1,8	357.138	67,5		591.787
	Brusselaars	16.300	3,9	63.570	12,0	877.236	105.337
	Walen	45.290	2,4	108.696	20,5		180.112

BRON: WES 2012, TIC 2012, KiTS 2012, bewerking SVR.

De zevende groene cel heeft betrekking op Vlaamse toeristen die zich ontspannen in Brussel, Wallonië of in het buitenland (TSA-tabel 2). Voor het berekenen van het aantal verblijfstoeristen, vertrekken we van het aantal reizen. Op basis van de WES-studie 'Het reisgedrag van de Belgen' kennen we het aantal reizen van de Vlamingen voor het motief ontspanning. Op basis van de bruto-participatiecijfers van Vlamingen kunnen we het totaal aantal korte en lange vakanties van Vlamingen berekenen, die we verder opsplitsen naar bestemming. In totaal waren er in 2012 7.905.179 reizen door Vlamingen naar Wallonië en naar het buitenland. Zoals gezegd kennen we het aantal reizen naar Brussel niet.

Tabel 7: Totaal aantal Vlaamse korte en lange vakanties in 2012, opgesplitst naar bestemming.

	Bruto-participatie WES	Totaal aantal vakanties	BESTEMMING		
			Vlaanderen en Brussel	Wallonië	Buitenland
Lange vakanties	107,2	6.808.020	1.241.604	327.456	5.252.940
Korte vakanties	62,1	3.943.825	1.622.217	607.838	1.716.945
TOTAAL			2.863.821		7.905.179

BRON: WES 2012, bewerking SVR.

De laatste drie groene cellen hebben betrekking op de buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). Deze drie cellen zijn in te vullen op basis van het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2012' (TIC) van Toerisme Vlaanderen. Wat het zakentoeerisme betreft voeren we geen enkele bewerking uit op de cijfers: in 2012 waren er 1.139.233 buitenlandse MICE-overnachtingen en 1.288.159 buitenlandse andere zakelijke overnachtingen. Voor het motief ontspanning corrigeren we de cijfers wel. Bij de macrobestemming kust tellen we immers de overnachtingen via immokantoren op en voegen we de overnachtingen via directe verhuur toe.

Zoals af te lezen in tabel 8, komen we op die manier op een totaal van 7.528.246 buitenlandse overnachtingen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest in 2012. Al deze overnachtingcijfers kunnen nog verder opgesplitst worden volgens herkomst. Dat zal noodzakelijk zijn voor het berekenen van de totale buitenlandse bestedingen, aangezien toeristen uit verschillende landen een ander uitgavenprofiel hebben. De details over de volumes vanuit de verschillende landen, worden later gegeven bij het onderdeel over de bestedingen.

Tabel 8: Totaal aantal buitenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2012, opgesplitst naar motief, logiesvorm en macrobestemming.

	KUST	VLAAMSE REGIO'S	KUNSTSTEDEN (excl. Brussel)	TOTAAL
TOTAAL MICE	24.255	490.176	624.802	1.139.233
TOTAAL andere beroepsdoeleinden	31.806	773.252	483.101	1.288.159
TOTAAL ONTSPANNING, waarvan	2.141.129	2.811.369	2.575.748	7.528.246
-Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen, gastenkamers	1.209.087	2.811.369	2.575.748	6.596.204
-Verhuur via immokantoren kust	616.591	-	-	616.591
-Directe verhuur kust	315.451	-	-	315.451

BRON: TIC 2012, KITS 2012

1.1.2. Tien oranje cellen

De eerste zes oranje codes hebben betrekking op alle dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest. Het gaat zowel over MICE-dagzakentoeeristen als over dagzakentoeeristen voor andere beroepsdoeleinden, afkomstig uit het Vlaamse Gewest, uit Brussel en Wallonië en uit het buitenland. In de TSA 2008 en 2010 beslisten we de dagzakentoeeristen in één groep op te nemen in TSA-tabel 4, omdat we over onvoldoende informatie beschikten op basis van het MICE-onderzoek 2004. Uit het nieuwe MICE-onderzoek 2013 kunnen we de dagzakentoeeristen beter uithalen en daarom nemen we ze voor de TSA 2012 wel op in TSA-tabellen 1 en 2. Omdat we heel wat bewerkingen moeten doen en assumpties moeten meenemen om tot de volumes en bestedingen van dagzakentoeeristen te komen, zijn de cijfers niet zuiver genoeg om een groene code te krijgen.

Om de volumes dagzakentoeeristen te schatten werken we met twee bronnen. In de eerste plaats is er de TIC 2012, met aankomst- en overnachtingcijfers van zowel MICE-zakentoeeristen als niet-MICE-zakentoeeristen. Daarnaast werken we met de MICE-2013 dataset van de deelnemers. Dat maakt dat we dus enkel over gegevens met betrekking tot MICE-zakentoeerisme beschikken. Voor de zakentoeeristen voor andere beroepsdoeleinden, hebben we geen data ter beschikking. Ik grote lijnen werken we op eenzelfde manier dan bij de berekening van het aantal dagzakentoeeristen in de TSA 2008 en 2010, maar het grootste verschil is dat we nu niet werken met de dataset van de congressen, maar met deze van de deelnemers. We werken ook niet met één dataset, maar met twee: deze van de Belgen en deze van de buitenlanders (Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk). Gezien beide groepen op een andere manier bevraagd zijn, bevat de set ook andere antwoordcategorieën, maar we kunnen beide wel vergelijkbaar maken. Voor de Nederlanders doen we beroep op gegevens ontvangen via WES uit het Continue Zakenonderzoek 2013.

Voor de berekening van het aantal dagzakentoeeristen (in beide motievgroepen) werken we in drie stappen. De berekening kan in tabellen 9 en 10 gevolgd worden voor de verschillende groepen dagzakentoeeristen. We moeten we in de eerste plaats de deelnemers aan congressen in Brussel elimineren uit de MICE-dataset. In een tweede stap schatten we het aantal aankomsten van dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest. Daartoe maken we een onderscheid tussen de congresgangers die overnachten en deze die dat niet doen. We berekenen daarna een factor die zegt hoeveel congresdeelnemers er dagtoerist zijn per deelnemer die blijft overnachten. Deze ratio passen we dan toe op aankomstcijfers uit TIC 2012. We willen niet alleen het aantal aankomsten van dagzakentoeeristen kennen, maar berekenen in stap drie het totaal aantal dagzakentoeeristen. Als een congres twee dagen duurt en een deelnemer blijft niet slapen, betekent dat immers dat hij twee keer een dagzakentoeerist is. In totaal zijn Vlaamse dagzakentoeeristen bijvoorbeeld gemiddeld 1,12 dagen aanwezig. Deze gemiddelde verblijfsduur kunnen we dan vermenigvuldigen met het aantal aankomsten van de niet-overnachtende deelnemers om het totaal aantal dagzakentoeeristen te kennen.

Tabel 9: Berekening van het aantal MICE- dagzakentoeeristen 2012 obv aankomsten MICE 2013 naar woonplaats

	Aankomsten MICE 2013			MICE -toeristen		Gemiddelde verblijfsduur dagzaken toeristen 2013	Dagzaken toeristen 2012
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2012	Aankomsten dagzaken toerisme 2012		
Vlamingen	46	704	15,3	360.457	5.516.565	1,12	6.174.792
Brusselaars+Walen	25	117	4,7	68.247	319.394	1,14	363.072
Fransen	24	11	0,5	61.999	28.416	1,91	54.249
Duitsers	42	1	0,0	71.333	1.698	2,00	3.397
Britten	33	11	0,3	80.278	26.759	3,00	80.278
Nederlanders	47	44	0,9	148.722	139.229	n.b.	139.229
TOTAAL							6.815.017

BRON: MICE-dataset 2013 ,TIC 2012, bewerking SVR

Wat het aantal MICE-dagzakentoeeristen betreft, komen we op die manier uit op een totaal van bijna 7 miljoen dagzakentoeeristen in Vlaanderen. Ruim 6 miljoen van hen zijn Vlamingen, de overige 640.000 dagzakentoeeristen komen voor meer dan de helft Brussel en Wallonië. In de TSA 2008 en 2010 konden we geen onderscheid maken naar herkomst en werkten we op een andere manier. We kwamen toen uit op een hoger volume van 8,6 miljoen MICE-dagzakentoeeristen in 2008 en 2010. Ook voor de dagzakentoeeristen voor andere beroepsdoeleinden kwamen we in 2008 en 2010 (8,9 miljoen) een hoger volume uit dan in 2012. In 2012 komen we immers uit op een volume van bijna 5,5 miljoen dagzakentoeeristen, waarvan er 5 miljoen uit het Vlaamse Gewest komen en een kleine 300.000 uit de andere Belgische gewesten.

Tabel 10: Berekening van het aantal niet-MICE- dagzakentoeeristen 2012 obv aankomsten MICE 2013 naar woonplaats

	Aankomsten MICE 2013			NIET-MICE -toeristen		Gemiddelde verblijfsduur dagzaken toeristen 2013	Dagzaken toeristen 2012
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2012	Aankomsten dagzaken toerisme 2012		
Vlamingen	46	704	15,3	287.691	4.402.917	1,12	4.928.265
Brusselaars+Walen	25	117	4,7	54.469	254.917	1,14	289.777
Fransen	24	11	0,5	63.602	29.151	1,91	55.652
Duitsers	42	1	0,0	97.084	2.312	2,00	4.623
Britten	33	11	0,3	68.341	22.780	3,00	68.341
Nederlanders	47	44	0,9	130.693	122.351	n.b.	122.351
TOTAAL							5.469.009

BRON: MICE-dataset 2013 ,TIC 2012, bewerking SVR.

De andere vier oranje codes hebben betrekking op het verblijfszakentoeerisme in het Vlaamse Gewest door Vlamingen, Walen en Brusselaars. We beschikken over de TIC-cijfers met betrekking tot het aantal zakelijke overnachtingen (zowel MICE als andere beroepsdoeleinden) door Belgen. Om deze op te splitsen naar regio van herkomst, werken we zoals in de TSA 2008 en 2010 met de herkomstgegevens van de individuele congresgangers in de MICE 2013 dataset. We kijken enkel naar die congresgangers die overnachten in het Vlaamse Gewest en berekenen hun werkelijke verblijfsduur. We passen de aandelen in verblijfsduur van Vlamingen en Walen en Brusselaars uit 2013 toe op de overnachtingscijfers 2012. Op die manier bekomen we 482.200 Vlaamse MICE-overnachtingen en 387.010 Vlaamse overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Voor de Brusselse en Waalse overnachtingen samen, resulteert dat in 238.263 MICE overnachtingen en 191.228 overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Hierbij willen we de aandacht vestigen op het feit dat we de overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden dus ook opdelen aan de hand van de MICE-dataset, aangezien er geen andere bronnen beschikbaar zijn.

Tabel 11: Aantal Belgische zakelijke overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2012, opgesplitst naar herkomst en motief.

	#overnachtende congresgangers in MICE 2013	Gemiddelde verblijfsduur in MICE 2013	Totale verblijfsduur in MICE 2013		# overnachtingen TIC 2012 (opgesplitst volgens MICE 2013)	
			Absoluut	%	MICE	Andere beroepsdoeleinden
BELGEN	74	1,79	132	100	750.905	602.671
Vlamingen	46	1,85	85	64	482.200	387.010
Brusselaars en Walen	25	1,68	42	32	238.263	191.228

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR.

1.1.3. Vier rode cellen

Tenslotte moeten we vaststellen dat er ook vier rode codes zijn: voor het zakentoeisme van Vlamingen in Brussel, Wallonië en het buitenland beschikken we over geen enkele directe bron van informatie. In Wallonië of Brussel is geen onderzoek ter beschikking over het aantal Vlaamse zakentoeisten. We kunnen in buitenlandse rapporten op zoek te gaan naar informatie over zakentoeisme, maar het probleem is daar dat we misschien wel cijfers vinden over het aantal Belgen dat zakentoeist is, maar zonder verdere regionale informatie. Aangezien we maar voor enkele landen over deze informatie met betrekking tot volumes kunnen beschikken en voor de bestedingen zelfs geen informatie hebben, beslisten we om het aantal Vlaamse zakelijke reizen naar het buitenland niet mee op te nemen.

1.1.4. Resultaten

In tabel 12 geven we de tot nu toe verzamelde informatie voor TSA-tabellen 1 en 2 weer. We komen tot een totaal volume van ruim 16 miljoen dagtoeristen en bijna 13,5 miljoen overnachtingen voor het inkomend toerisme (TSA-tabel 1). De cijfers voor Brusselaars en Walen liggen iets lager dan de cijfers in 2010. We tellen in 2012 vooral minder Brusselse en Waalse overnachtingen voor het ontspanningsmotief, maar we zien wel een toename van de MICE-overnachtingen. Ook voor de buitenlandse verblijfstoeristen verschillen de resultaten voor 2010 en 2012 in beperkte mate: voor de buitenlandse dagtoeristen werden in 2012 dezelfde cijfers gehanteerd dan in 2010, met uitzondering voor de het aantal Britten aan de Kust, waar wel een iets hoger cijfer werd genoteerd. In 2012 komen we zo in het totaal uit op 11,9 miljoen buitenlandse dagtoeristen. Het aantal buitenlandse overnachtingen liep in vergelijking met 2010 licht terug bij het ontspanningsmotief en bij de andere zakenreizen, maar steeg wel in het MICE-segment.

Tabel 12: Resultaten met betrekking de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2 voor de TSA 2012 op basis van de hierboven beschreven methoden en in vergelijking met de resultaten uit de TSA 2010.

Categorieën in TSA-tabel 1			TSA 2010	TSA 2012	BRONNEN
Walen en Brusselaars	Dag-toeristen	Ontspanning	3.010.752	3.010.752	Daguitstappenonderzoek 2011 TIC 2012, MICE 2013
		MICE	TSA-T4	363.072	
		Andere zakenreizen	TSA-T4	289.777	
	Verblijfs-toeristen	Ontspanning	3.348.466	3.113.178	WES 2012, TIC 2012, KITS 2012 TIC 2012, MICE 2013
		MICE	141.122	238.263	
		Andere zakenreizen	148.690	191.228	
Buiten-Landers	Dag-toeristen	Ontspanning	11.881.543	11.927.718	Daguitstappenonderzoek 2011, WES 2012, Westtoer 2012, TravelPac 2012 TIC 2012, MICE 2013
		MICE	TSA-T4	277.153	
		Andere zakenreizen	TSA-T4	250.967	
	Verblijfs-toeristen	Ontspanning	7.822.030	7.528.246	TIC 2012, KITS 2012 TIC 2012 TIC 2012
		MICE	812.913	1.288.159	
		Andere zakenreizen	1.174.504	1.139.233	

Categorieën in TSA-tabel 2			TSA 2010	TSA 2012	BRONNEN
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag-toeristen	Ontspanning	19.537.655	19.537.655	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	TSA-T4	6.174.792	TIC 2012, MICE 2013
		Andere zakenreizen	TSA-T4	4.928.265	
	Verblijfs-toeristen	Ontspanning	13.644.316	13.460.578	WES 2012, TIC 2012, KiTS 2012
		MICE	486.085	482.200	TIC 2012, MICE 2013
		Andere zakenreizen	512.156	387.010	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag-toeristen	Ontspanning	9.109.933	9.109.933	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	-	-	Geen informatie
		Andere zakenreizen	-	-	Geen informatie
	Verblijfs-toeristen	Ontspanning	7.390.432	7.905.179	WES 2012
		MICE	-	-	Beperkte informatie
		Andere zakenreizen	-	-	Beperkte informatie

Voor het intern toerisme (TSA-tabel 2) tellen we bijna 20 miljoen daguitstappen voor het ontspanningsmotief en ruim 11 miljoen zakelijke daguitstappen. Verder zijn er ruim 14 miljoen overnachtingen door Vlamingen in het Vlaamse Gewest en daarnaast ruim 9 miljoen vertrekkende daguitstappen en bijna 8 miljoen reizen van Vlamingen die vertrekken naar een ander land of andere regio. In het algemeen zien we een iets lager aantal overnachtingen door Vlamingen in Vlaanderen. Het aantal Vlamingen dat op reis vertrekt buiten Vlaanderen is tussen 2010 en 2012 met 7% gestegen.

1.2. Bestedingen

De bestedingen door toeristen zijn essentieel voor de TSA. Deze bestedingen vormen immers de essentie van de toeristische consumptie en bepalen de uiteindelijke impact van de sector toerisme op de Vlaamse economie¹. De totale bestedingen kunnen we het best schatten als we over gemiddelde bestedingscijfers per persoon per nacht beschikken en als we de juiste volumes van toeristen kennen.

Hieronder zullen we niet meer in detail ingaan op de manier waarop we de bestedingen van de verschillende groepen toeristen kunnen berekenen, aangezien dat in het eerste rapport over de TSA 2008 uitgebreid werd beschreven. We blijven wel werken met de kleuren-codes en bespreken telkens kort de bronnen en de methode in het eerste deel. In een tweede deel bespreken we hoe we de kosten voor transport tussen thuis en de vakantiebestemming in rekening brengen. Het gaat daarbij niet alleen over de manier waarop we de totale uitgaven aan luchttransport berekenen vanuit TSA-tabel 6 (100% toeristisch verbruik), maar ook over een manier om brandstofkosten of uitgaven aan het openbaar vervoer in rekening te brengen. In een vierde deel komt ten slotte aan bod hoe we de 100% ratio aan reisorganisatoren, touroperators en gidsen uit TSA-tabel 6 terugbrengen naar TSA-tabellen 1 en 2.

1.2.1. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2

In TSA-tabel 1 willen we de uitgaven door Waalse, Brusselse en buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest kennen. In TSA-tabel 2 nemen we de bestedingen door Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest op. We bekijken daarbij niet enkel de Vlamingen die toerist zijn in het Vlaamse Gewest, maar ook de Vlamingen die vertrekken naar Brussel, Wallonië of het buitenland.

¹ We willen er op wijzen dat de toeristische bestedingen niet enkel bestaan uit de uitgaven gedaan door de toeristen zelf. Ook de uitgaven die gedaan worden door anderen, ten voordele van de toeristen, moeten in rekening worden gebracht. Dat gebeurt in TSA-Tabel 4.

In tabel 13 wordt voor elk van deze groepen toeristen aangegeven in hoeverre we over informatie beschikken met betrekking tot de uitgaven door deze toeristen. Wat meteen opvalt is dat er meer oranje codes zijn dan bij de volumebenadering en minder groene. Er zijn evenveel rode categorieën, namelijk 4. Hieronder bespreken we per cel welke methode en databronnen we zullen toepassen. We ordenen deze bespreking aan de hand van de kleurcode van de cellen : eerst komen de groene codes aan bod, vervolgens de oranje en de rode.

Tabel 13: Beschikbaarheid van informatie m.b.t. de bestedingen door toeristen in TSA-tabellen 1 en 2.

Categorieën in TSA-tabel 1			Code	Bron
Walen en Brusselaars	Dag- toeristen	ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Verblijfs- toeristen	ontspanning	MICE	Groen	WES 2012, VL VAK 2011
		MICE	Oranje	MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Buitenlanders	Dag- toeristen	ontspanning	Groen	Westtoer 2012, TravelPac 2012, VL VAK 2011, Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Verblijfs- toeristen	ontspanning	MICE	Groen	VL VAK 2011
		MICE	Oranje	MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Categorieën in TSA-tabel 2			Code	Bron
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2013
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Verblijfs- toeristen	ontspanning	MICE	Groen	WES 2012, VL VAK 2011
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2013, 60% OIT 2010
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	ontspanning	Oranje	Enkel transport obv ≠ bronnen
		MICE	Rood	-
		andere zakenreizen	Rood	-
Verblijfs- toeristen	ontspanning	MICE	Oranje	100% ratio's, transport obv ≠ bronnen
		MICE	Rood	-
		andere zakenreizen	Rood	-

A. Zes groene cellen

De eerste groene cel heeft betrekking op de bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). Voor deze groep toeristen worden de gemiddelde bestedingen en de bestedingen per uitgavencategorie berekend in het Vlaanderen vakantiegangeronderzoek 2011 van Toerisme Vlaanderen. Per markt en per macrobestemming kennen we de gemiddelde uitgave per persoon per nacht en per uitgavencategorie. Voor elk van deze markten kennen we ook per macrobestemming het volume aan overnachtingen. We kunnen op die manier het totaal aan bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen berekenen.

Alvorens de berekeningen te bespreken en de cijfers weer te geven, dienen toch enkele bemerkingen gemaakt te worden. Brussel wordt opgenomen in de cijfers voor de kunststeden, waardoor we de assumptie meenemen dat de buitenlandse toeristen eenzelfde uitgavenpatroon kennen in Brussel als in de andere kunststeden. Ten tweede hebben de cijfers uit de Vlaanderen Vakantieganger 2011 betrekking op het jaar 2011. Om alle cijfers goed te kunnen vergelijken, moeten we ze omzetten naar prijzen van 2012. We verhogen daarom de cijfers van 2011 met een factor 1,0284. Deze factor overbrugt het verschil tussen van het jaargemiddelde van de Index der consumptieprijzen 2011 en 2012, respectievelijk 117,71 en 121,05 (2004=100).

Daarnaast hebben we niet over alle markten evenveel informatie. Enkel voor Nederland en Duitsland hebben we detailinformatie over alle macrobestemmingen. Voor veel andere landen hebben we slechts informatie uit twee van de drie macrobestemmingen: voor de Franse en Britse markt kennen we de uitgaven aan de kust en in de kunststeden, maar niet in de Vlaamse regio's. Voor een grotere groep landen kennen we enkel details over de bestedingen in één macrobestemming: we weten enkel iets over de uitgaven in de kunststeden door Spanjaarden, Italianen, Amerikanen, Japanners en Zweden en Denen (die samen de Scandinavische markt vormen) Oostenrijkers, Indiërs en Russen; voor de Luxemburgse markt hebben we enkel informatie over de uitgaven aan de kust. Voor de groep buitenlandse toeristen uit andere landen dan hierboven, hebben we geen specifiek profiel. Omdat het uitgavenprofiel van de buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest meer verschilt naar gelang de macrobestemming waar men verblijft dan naar het land waarvan men afkomstig is, stellen we voor om voor elk van de ontbrekende categorieën van uitgaven te werken met het gemiddelde bedrag dat in die macrobestemming uitgegeven wordt door de buitenlanders waarover we wel informatie hebben. Voor de kust gaat het daarbij voor elke uitgavencategorie over het gemiddelde bedrag van 5 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Luxemburg), voor de kunststeden om 12 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Spanje, Italië, Verenigde Staten, Japan, Scandinavië, Oostenrijk, Indië en Rusland) en voor de Vlaamse regio's om het gemiddelde van de Nederlandse en Duitse markt.

In tabel 14 geven we voor alle buitenlandse markten de bestedingen weer die worden gedaan. Per markt, per macrobestemming en per uitgavencategorie wordt het gemiddeld uitgegeven bedrag per persoon en per nacht (pppn) gegeven. Door deze bedragen te vermenigvuldigen met het volume overnachtingen door toeristen van een bepaalde markt in een bepaalde macrobestemming, kunnen we de totale bestedingen berekenen. Op die manier bekomen we een totale besteding door Nederlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest van 255 miljoen euro. De tweede grootste groep zijn de Duitsers die in 2012 bijna 105 miljoen euro uitgeven in het Vlaamse Gewest, iets meer dan een derde van de bestedingen door de Nederlanders. De Fransen en de Britten gaven ongeveer evenveel uit, namelijk 92 tot 97 miljoen euro. De toeristen uit Luxemburg en de Verenigde Staten gaven in 2012 tussen 20 en 21 miljoen euro uit. De Spaanse en Italiaanse toeristen komen uit op een bedrag van 17 en 11 miljoen euro en de Scandinavische, Japanse, Indische, Oostenrijkse en Russische toeristen tussen de 3 en de 8 miljoen euro. De toeristen uit alle andere landen samen zijn ten slotte nog eens goed voor een kleine 67 miljoen euro.

Tabel 14: Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, bestedingscategorie en macrobestemming.
Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

NEDERLANDSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S		
VOLUME (nachten)		639.480		727.249		1.612.614		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	Pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	29,02	18.557.710	40,28	29.293.590	34,49	55.619.057	106.410.766	
Maaltijden, drank en voeding	16,91	10.813.607	50,24	36.536.990	21,11	34.042.282	83.705.893	
Attracties en ontspanning	2,41	1.541.147	6,3	4.581.669	2,51	4.047.661	10.459.500	
Shopping	16,35	10.455.498	31,52	22.922.888	6,34	10.223.973	44.841.447	
Verplaatsingen	1,13	722.612	2,66	1.934.482	2,87	4.628.202	7.492.330	
Andere uitgaven	2,34	1.496.383	0,08	58.180	0,37	596.667	2.212.364	
TOTAAL	68,16	43.586.957	131,08	95.327.799	67,69	109.157.842	255.122.300	

DUITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S		
VOLUME (nachten)		674.584		266.286		340.798		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	Pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	28,92	19.508.969	46,76	12.451.533	37,89	12.912.836	46.148.545	
Maaltijden, drank en voeding	16,28	10.982.228	50,94	13.564.609	9,1	3.101.262	28.433.799	
Attracties en ontspanning	2,19	1.477.339	9	2.396.574	0,56	190.847	4.180.272	
Shopping	17,93	12.095.291	33,44	8.904.604	0,86	293.086	21.898.083	
Verplaatsingen	1,12	755.534	4,34	1.155.681	0,35	119.279	2.088.197	
Andere uitgaven	2,5	1.686.460	0,07	18.640	0,45	153.359	1.911.273	
TOTAAL	68,94	46.505.821	144,55	38.491.641	49,21	16.770.670	104.660.168	

FRANSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		408.958		260.741		318.161	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	27,87	11.397.659	47,85	12.476.457	36,19	11.514.247	36.394.026
Maaltijden, drank en voeding	15,01	6.138.460	61,9	16.139.868	15,105	4.805.822	27.853.824
Attracties en ontspanning	1,14	466.212	9,68	2.523.973	1,535	488.377	3.577.416
Shopping	15,41	6.302.043	51,41	13.404.695	3,6	1.145.380	21.444.691
Verplaatsingen	1,05	429.406	3,14	818.727	1,61	512.239	1.810.398
Andere uitgaven	1,63	666.602	0	0	0,41	130.446	819.698
TOTAAL	62,11	25.400.381	173,98	45.363.719	58,45	18.596.510	91.900.052

BRITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		144.095		497.118		229.182	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	36,85	5.309.901	45,18	22.459.791	36,19	8.294.097	37.088.646
Maaltijden, drank en voeding	37,31	5.376.184	52,83	26.262.744	15,105	3.461.794	36.098.211
Attracties en ontspanning	1,42	204.615	9,22	4.583.428	1,535	351.794	5.285.901
Shopping	9,61	1.384.753	24,61	12.234.074	3,6	825.055	14.854.347
Verplaatsingen	1	144.095	4,26	2.117.723	1,61	368.983	2.705.563
Andere uitgaven	8,63	1.243.540	0,02	9.942	0,41	93.965	1.385.738
TOTAAL	94,82	13.663.088	136,12	67.667.702	58,45	13.395.688	97.418.406

LUXEMBURGSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		174.637		11.710		17.856	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	39,22	6.849.263	44,35	519.358	36,19	646.209	8.242.594
Maaltijden, drank en voeding	28,99	5.062.727	48,73	570.599	15,11	269.715	6.070.793
Attracties en ontspanning	0,97	169.398	9,76	114.329	1,54	27.409	319.977
Shopping	27,10	4.732.663	29,85	349.485	3,60	64.282	5.292.680
Verplaatsingen	1,85	323.078	3,83	44.849	1,61	28.748	407.949
Andere uitgaven	2,01	351.020	0,06	703	0,41	7.321	369.247
TOTAAL	100,14	17.488.149	136,58	1.599.323	58,45	1.043.683	20.703.240

SPAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		3.715		126.611		20.827	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	32,38	120.277	30,73	3.890.756	36,19	753.729	4.900.167
Maaltijden, drank en voeding	22,90	85.074	46,69	5.911.468	15,11	314.592	6.490.482
Attracties en ontspanning	1,63	6.041	11,03	1.396.519	1,54	31.969	1.475.296
Shopping	17,28	64.195	24,81	3.141.219	3,60	74.977	3.373.613
Verplaatsingen	1,23	4.569	4,89	619.128	1,61	33.531	675.906
Andere uitgaven	3,42	12.713	0,13	16.459	0,41	8.539	38.783
TOTAAL	78,83	292.868	118,28	14.975.549	58,45	1.217.338	16.954.246

AMERIKAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		4.596		133.898		24.782	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	32,376	148.800	34,83	4.663.667	36,19	896.861	5.871.575
Maaltijden, drank en voeding	22,9	105.248	51,43	6.886.374	15,105	374.332	7.575.280
Attracties en ontspanning	1,626	7.473	12,88	1.724.606	1,535	38.040	1.820.423
Shopping	17,28	79.419	26,18	3.505.450	3,6	89.215	3.778.493
Verplaatsingen	1,23	5.653	2,74	366.881	1,61	39.899	424.153
Andere uitgaven	3,422	15.728	0,09	12.051	0,41	10.161	39.017
TOTAAL	78,834	362.321	128,15	17.159.029	58,45	1.448.508	19.508.941

ITALIAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		4.269		65.695		24.680	
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	TOTAAL
Logies	32,38	138.213	38,37	2.520.717	36,19	893.169	3.653.043
Maaltijden, drank en voeding	22,90	97.760	47,04	3.090.293	15,11	372.791	3.662.036
Attracties en ontspanning	1,63	6.941	9,38	616.219	1,54	37.884	679.830
Shopping	17,28	73.768	33,16	2.178.446	3,60	88.848	2.407.591
Verplaatsingen	1,23	5.251	6,39	419.791	1,61	39.735	477.985
Andere uitgaven	3,42	14.609	0,15	9.854	0,41	10.119	35.564
TOTAAL	78,83	336.542	134,49	8.835.321	58,45	1.442.546	10.916.048

JAPANESE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		475		34.056		9.595	
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	Pppn	totaal	pppn	TOTAAL
Logies	32,38	15.379	55,33	1.884.318	36,19	347.243	2.310.793
Maaltijden, drank en voeding	22,90	10.878	38,29	1.304.004	15,11	144.932	1.501.299
Attracties en ontspanning	1,63	772	14,69	500.283	1,54	14.728	530.441
Shopping	17,28	8.208	25,60	871.834	3,60	34.542	940.574
Verplaatsingen	1,23	584	0,42	14.304	1,61	15.448	31.198
Andere uitgaven	3,42	1.625	0,18	6.130	0,41	3.934	12.022
TOTAAL	78,83	37.446	134,51	4.580.873	58,45	560.828	5.326.327

SCANDINAVISCH MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		2.846		32.118		17.160	
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	Pppn	totaal	pppn	TOTAAL
Logies	32,38	92.142	27,71	889.990	36,19	621.020	1.648.710
Maaltijden, drank en voeding	22,90	65.173	30,22	970.606	15,11	259.202	1.331.782
Attracties en ontspanning	1,63	4.628	7,64	245.382	1,54	26.341	284.203
Shopping	17,28	49.179	22,65	727.473	3,60	61.776	862.254
Verplaatsingen	1,23	3.501	3,51	112.734	1,61	27.628	147.951
Andere uitgaven	3,42	9.739	0,00	0	0,41	7.036	17.251
TOTAAL	78,83	224.362	91,73	2.946.184	58,45	1.003.002	4.292.151

OOSTENRIJKSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		2.315		13.178		4.803	
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	TOTAAL
Logies	32,38	74.950	56,33	742.317	36,19	173.821	1.019.252
Maaltijden, drank en voeding	22,90	53.014	50,67	667.729	15,11	72.549	815.836
Attracties en ontspanning	1,63	3.764	10,99	144.826	1,54	7.373	160.395
Shopping	17,28	40.003	30,00	395.340	3,60	17.291	465.497
Verplaatsingen	1,23	2.847	7,09	93.432	1,61	7.733	106.968
Andere uitgaven	3,42	7.922	0,00	0	0,41	1.969	10.172
TOTAAL	78,83	182.501	155,08	2.043.644	58,45	280.735	2.578.121

INDISCHE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		51		15.761		7.926	
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	TOTAAL
Logies	32,38	1.651	67,50	1.063.868	36,19	286.842	1.390.792
Maaltijden, drank en voeding	22,90	1.168	43,30	682.451	15,11	119.722	826.171
Attracties en ontspanning	1,63	83	4,37	68.876	1,54	12.166	83.430
Shopping	17,28	881	12,52	197.328	3,60	28.534	233.186
Verplaatsingen	1,23	63	5,05	79.593	1,61	12.761	95.043
Andere uitgaven	3,42	175	0,00	0	0,41	3.250	3.521
TOTAAL	78,83	4.021	132,74	2.092.115	58,45	463.275	2.632.143

RUSSISCHE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		1.912		46.011		7.098		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	32,38	61.903	41,35	1.902.555	36,19	256.877	2.284.460	
Maaltijden, drank en voeding	22,90	43.785	61,18	2.814.953	15,11	107.215	3.050.239	
Attracties en ontspanning	1,63	3.109	11,98	551.212	1,54	10.895	581.278	
Shopping	17,28	33.039	42,24	1.943.505	3,60	25.553	2.058.992	
Verplaatsingen	1,23	2.352	1,47	67.636	1,61	11.428	83.729	
Andere uitgaven	3,42	6.543	0,00	0	0,41	2.910	9.722	
TOTAAL	78,83	150.731	158,22	7.279.860	58,45	414.878	8.068.421	

ALLE ANDERE MARKTEN		KUST*		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		96.497		345.316		175.887		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	32,38	3.124.187	44,35	15.315.340	36,19	6.365.351	25.509.780	
Maaltijden, drank en voeding	22,90	2.209.781	48,73	16.826.385	15,11	2.656.773	22.309.408	
Attracties en ontspanning	1,63	156.904	9,76	3.371.435	1,54	269.987	3.906.266	
Shopping	17,28	1.667.468	29,85	10.305.956	3,60	633.193	12.964.871	
Verplaatsingen	1,23	118.691	3,83	1.322.560	1,61	283.178	1.773.434	
Andere uitgaven	3,42	330.213	0,06	20.719	0,41	72.114	435.067	
TOTAAL	78,83	7.607.244	136,58	47.162.396	58,45	10.280.595	66.898.827	

*Voor deze macrobestemming waren geen specifieke cijfers voor deze markt beschikbaar, er werd gewerkt met het gemiddelde cijfer van de buitenlandse markten waarover informatie beschikbaar was.

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, bewerking SVR

Tellen we de uitgaven van alle buitenlandse toeristen samen, dan komen we in 2012 tot een totale besteding van 707 miljoen euro. In tabel 15 zien we dat ruim de helft van dit bedrag, namelijk 366 miljoen euro wordt besteed in de kunststeden. Ruim 160 miljoen euro wordt uitgegeven aan de kust en in de regio's wordt een gelijkaardig bedrag besteed door buitenlandse toeristen (181 miljoen euro).

Bekijken we de verschillende uitgavencategorieën dan blijkt dat het overgrote deel van dit geld uitgegeven wordt aan logies en aan maaltijden, voeding en drank. 40% van de totale bestedingen wordt uitgegeven aan logies en nog eens 32% gaat naar maaltijden, drank en voeding. Aan transport ter plekke en aan attracties en andere ontspanningsfaciliteiten wordt een 3 tot 5% van het budget besteed. Voor de categorie andere is er nog 20% van de bestedingen over, het overgrote deel daarvan wordt aan shoppen uitgegeven.

Tabel 15: Totale bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2012.

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunsteden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	67.259.564	113.202.336	102.411.250	282.873.150	40,01
Maaltijden, drank en voeding	42.211.501	135.986.746	51.526.805	229.725.052	32,49
Transport (ter plekke)	2.589.800	9.428.043	6.302.960	18.320.803	2,59
Attracties en ontspanning	4.163.474	23.467.807	5.713.347	33.344.628	4,72
Andere Shopping	38.037.485	83.386.484	13.992.350	135.416.319	19,15
Andere	6.009.324	157.017	1.133.099	7.299.440	1,03
TOTAAL	160.271.147	365.628.433	181.079.811	706.979.391	100,00

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, bewerking SVR

De tweede en derde groene cel wordt gevormd door de bestedingen door Vlaamse (TSA-tabel 2), Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest. We beschikken per macrobestemming over de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor de Belgen (Toerisme Vlaanderen, Vlaanderen Vakantieganger 2011). Voor de macrobestemming kust kennen we daarenboven de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor Vlamingen, Walen en Brusselaars afzonderlijk (Toerisme Vlaanderen, Vlaanderen Vakantieganger 2011). Voor de Vlamingen, Walen en Brusselaars in de andere macrobestemmingen kennen we ten slotte het totaal gemiddeld besteed bedrag per macrobestemming (opgevraagd bij WES door Toerisme Vlaanderen). We kennen echter niet voor elk van deze groepen de opdeling in verschillende uitgavencategorieën.

- We hebben veel informatie met betrekking tot de **kust**. We beschikken niet enkel over de gemiddelde uitgave van Vlamingen, Walen en Brusselaars op basis van het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2012. Ook in het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2011² vinden we informatie over de gemiddelde uitgave per categorie en dat voor Vlamingen en voor Brusselaars en Walen samen. Dankzij dit onderzoek berekenden we dat de Vlaamse toerist gemiddeld 61,00 euro uitgeeft aan de kust per persoon en per nacht. Een Brussels en Waals toerist geeft er 65,46 euro uit.

In tabel 16 geven we aan hoe dit bedrag per groep toeristen is opgesplitst over verschillende uitgavencategorieën³. Brengen we dan de volumes terug in het verhaal, die eerder in dit rapport werden berekend op basis van TIC 2012 en WES 2012, dan kunnen we de totale bestedingen door Vlamingen, Brusselaars en Walen aan de kust berekenen. Alle Vlamingen geven goed 522 miljoen euro uit, de Brusselaars en Walen samen een 180 miljoen euro.

Tabel 16: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen aan de Vlaamse kust in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS EN WALEN	
	Pp pn	TOTAAL	Pp pn	totaal
		8.562.851		2.749.949
Logies	24,48	209.587.294	23,01	63.264.534
Maaltijden en drank	16,77	143.628.940	17,40	47.851.405
Attracties en ontspanning	1,45	12.416.726	2,01	5.514.790
Shopping	16,73	143.276.692	20,91	57.495.216
Verplaatsingen	0,61	5.195.651	0,84	2.319.040
Andere uitgaven	0,96	8.189.756	1,30	3.563.402
TOTAAL	61,00	522.295.059	65,46	180.008.386

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, WES 2012, bewerking SVR

- Over de Belgische toeristen in de **Vlaamse regio's** hebben we opnieuw twee bronnen. We beschikken in de eerste plaats over de WES-gegevens in verband met de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen, Walen en Brusselaars in de Vlaamse regio's. Daarnaast is er het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat voor de Vlamingen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weergeeft. De gemiddelde totale uitgave voor de Waalse en Brusselse toeristen kunnen we dan schatten aan de hand van dit Vlaamse cijfer en de verhouding van de uitgaven van de drie groepen toeristen in het WES-onderzoek. Voor de verdeling van het totaalbedrag over de verschillende uitgavenposten moeten we zoals eerder gezegd, een beroep doen op het onderzoek Vlaanderen

² Als we beide onderzoeken vergelijken, zoals we ook in de andere macrobestemmingen doen, stellen we per regio van herkomst verschillen vast: voor de Vlamingen ligt de besteding berekend door WES 1,1 keer lager dan door VLA VAK, voor de Brusselaars 1,2 keer lager en voor de Walen 1,4 keer lager.

³ In deze cijfers zijn de uitgaven in het hinterland opgenomen in de categorie andere.

Vakantieganger. We gaan er dan vanuit dat hoewel Vlamingen, Walen en Brusselaars elk een ander bedrag besteden in de Vlaamse regio's, de verhouding van de verschillende uitgavenposten dezelfde is.

Tabel 17: Gemiddelde besteding door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en uitgedrukt in euro en prijzen 2012.

	VLAMINGEN	BRUSSELAARS EN WALEN
WES 2012	43 euro	30 euro
VLA VAK 2012	80,44 euro	-
Factor	1,87	
Eigen berekening		56,12 euro

BRON: VLA VAK 2011, WES 2012, bewerking SVR

Concreet betekent dit dat we eerst de totale gemiddelde uitgave van de Brusselse en de Waalse toeristen moeten berekenen. De Vlamingen geven volgens het WES-onderzoek gemiddeld 43 euro per persoon per nacht uit in de Vlaamse regio's. Volgens het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek is dat 80,44 euro (in prijzen 2012). Dat maakt dat de cijfers uit het Vlaanderen vakantiegangeronderzoek 1,87 keer hoger liggen dan deze uit het WES-onderzoek. Als we de WES-gegevens over de gemiddelde totale uitgave door Brusselaars en Walen met deze factor (1,87) verhogen, bekomen we een nieuwe waarde voor de totale gemiddelde uitgave van 56,12 euro voor de Brusselse en Waalse toeristen in de Vlaamse regio's.

Eens we de totale bedragen kennen, kunnen we ze over de verschillende uitgavencategorieën opsplitsen en kunnen we de totalen berekenen. Voor de Vlamingen kennen we de verdeling over de categorieën op basis van het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek. In tabel 18 lezen we dat in 2012 meer dan de helft van de uitgaven aan logies wordt besteed en meer dan één derde aan maaltijden en drank. Deze en ook de andere aandelen passen we toe op de totale gemiddelde uitgave door Brusselaars en Walen. Op die manier berekenden we bijvoorbeeld dat een Brusselaar of Waal 29,81 euro besteedde aan logies (53% van 56,12).

Eens alle details over de gemiddelde besteding per uitgavencategorie per persoon per nacht berekend zijn, kunnen opnieuw de volumes inbrengen, zodat we de totale bestedingen kennen. Het resultaat van deze oefening is dat de Vlaamse toeristen in de Vlaamse regio's ruim 346 miljoen euro uitgeven, terwijl de Brusselse en Waalse toeristen daar in 2012 samen ruim 4 miljoen spenderen.

Tabel 18: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	VLAMINGEN		TOTAAL	BRUSSELAARS EN WALEN	
	Pp	%		Pp	totaal
	4.305.940			77.780	
BESTEDINGEN (euro)	pn			pn	
Logies	42,73	53	183.996.109	29,81	2.318.787
Maaltijden + drank	27,07	34	116.553.011	18,88	1.468.844
Recreatie	2,30	3	9.919.405	1,61	125.008
Shopping	4,98	6	21.433.000	3,47	270.107
Verplaatsingen	2,59	3	11.159.331	1,81	140.634
Andere uitgaven	0,77	1	3.321.229	0,54	41.855
TOTAAL	80,44	100	346.382.086	56,12	4.365.235

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, WES 2012, bewerking SVR

- In de **kunststeden** hebben we ook twee bronnen. We hebben de WES-gegevens uit het Reisgedragonderzoek over de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen en Walen in de kunststeden en we hebben het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat voor de Belgen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weergeeft.

Tabel 19: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS EN WALEN	
	Pp	591.787	Pp	285.449
BESTEDINGEN	pn	TOTAAL	pn	totaal
Logies	45,09	26.681.206	54,04	15.000.354
Maaltijden en drank	49,45	29.261.688	60,64	16.830.084
Attracties en ontspanning	7,21	4.266.315	14,47	4.016.270
Shopping	40,98	24.252.876	58,00	16.099.334
Verplaatsingen	2,22	1.314.585	4,22	1.170.342
Andere uitgaven	0,14	85.205	0,05	14.272
TOTAAL	145,09	85.861.875	191,42	53.130.656

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, bewerking SVR

Uit dit laatste onderzoek hebben we de gegevens extra opgevraagd bij de uitvoerders van het onderzoek en dat opgesplitst voor de Vlamingen en voor de Brusselaars en Walen samen. Dit laatste leverde ons voldoende informatie op: Vlamingen geven in de kunststeden gemiddeld 145,09 euro uit, Brusselaars en Walen gemiddeld 191,42 euro. Deze uitgaven worden voor het overgrote deel gedaan aan maaltijden en drank (31% tot 34%) en aan shopping (28% tot 29%). Ook voor logies is zowel bij Vlamingen als bij Walen en Brusselaars ongeveer 30% van het budget vrijgemaakt. Verder wordt 5% tot 7% van de uitgaven aan attracties en ontspanning besteed en is er nog 2% over voor transport. Dit bestedingspatroon kunnen we dan vermenigvuldigen met de volumes toeristen om zo hun totale bestedingen te kennen. Op die manier komen we uit op een totale besteding van bijna 86 miljoen euro door Vlamingen in de kunststeden en een totale besteding van 53 miljoen euro door Walen en Brusselaars in de kunststeden.

In het kader van de TSA is het niet zo relevant om de bestedingen per macrobestemming te hebben. We moeten wel alle bestedingen door Waalse en Brusselse toeristen in het Vlaamse Gewest verzamelen in TSA-tabel 1 en alle bestedingen door Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest in TSA-tabel 2. We brengen daarom de voorgaande deelresultaten samen in tabellen 20 (Walen en Brusselaars) en 21 (Vlamingen).

Tabel 20: Totale bestedingen door Waalse en Brusselse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2012.

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	63.264.534	15.000.354	2.318.787	80.583.675	33,93
Maaltijden en drank	47.851.405	16.830.084	1.468.844	66.150.332	27,85
Transport (ter plekke)	2.319.040	1.170.342	140.634	3.630.015	1,53
Attracties en ontspanning	5.514.790	4.016.270	125.008	9.656.067	4,07
Andere Shopping	57.495.216	16.099.334	270.107	73.864.656	31,10
Andere	3.563.402	14.272	41.855	3.619.530	1,52
TOTAAL	180.008.386	53.130.656	4.365.235	237.504.277	100,00

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, WES 2012, bewerking SVR

De Waalse en Brusselse toeristen hebben in 2012 ruim 237 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest. Bijna 76% daarvan of ruim 180 miljoen euro werd aan de kust uitgegeven, de rest in de kunststeden (22%) en in de Vlaamse regio's (2%). Bekijken we de producten en diensten waaraan deze 237 miljoen euro werd uitgegeven wat meer in detail, dan zien we dat het overgrote deel van dat bedrag werd besteed aan logies (34%) en aan maaltijden en drank (28%). Daarnaast ging ruim 31% van dit bedrag op aan shoppen en 4% aan attracties en ontspanning. Voor transport ter plaatse was ook een 1,5% van de uitgaven of zo'n 3,6 miljoen euro vrijgemaakt.

Tabel 21: Totale bestedingen door Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2012.

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	209.587.294	26.681.206	183.996.109	420.264.610	44,03
Maaltijden en drank	143.628.940	29.261.688	116.553.011	289.443.639	30,32
Transport (ter plekke)	5.195.651	1.314.585	11.159.331	17.669.567	1,85
Attracties en ontspanning	12.416.726	4.266.315	9.919.405	26.602.447	2,79
Andere Shopping	143.276.692	24.252.876	21.433.000	188.962.568	19,80
Andere	8.189.756	85.205	3.321.229	11.596.190	1,21
TOTAAL	522.295.059	85.861.875	346.382.086	954.539.020	100,00

BRON: TIC 2012, VLA VAK 2011, WES 2012, bewerking SVR

De Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest gaven ruim 954 miljoen euro uit in 2012. Ook de Vlamingen spendeerden het meest aan de kust: ruim 522 miljoen euro. In vergelijking met de Waalse en Brusselse toeristen, was het aandeel van de uitgaven van Vlamingen aan de kust ten opzichte van de totale uitgaven wel minder groot: 55% van alle uitgaven werd gedaan aan de kust. Vlamingen blijken immers vaker naar de Vlaamse regio's te reizen en daar uitgaven te doen. Van de 954 miljoen euro wordt 36% in de regio's uitgegeven, de overige 9% wordt in de kunststeden besteed. Bekijken we de producten en diensten waaraan de Vlamingen hun geld besteden, dan gaat ook hier het overgrote deel van de pot naar logies (44%) en maaltijden, drank en voeding (30%). Verder wordt 20% van de uitgaven aan shoppen besteed en is er voor transport ter plaatse en voor ontspanning telkens zo'n 2 tot 3% ruimte in het budget.

De vierde groene code betreft de bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). We bespreken hierna de aangepaste methodes om deze uitgaven in beeld te brengen. We structureren het verhaal naar macrobestemming.

- We hebben informatie over de uitgaven van Franse en Nederlandse dagtoeristen aan de **kust** uit het Westtoeronderzoek. Vooral aan restaurant, cafébezoek en aan shoppen wordt veel uitgegeven. Bij de Fransen gaat 55% van het budget op in de reca en 27% aan shoppen. Bij de Nederlandse dagtoeristen zijn deze aandelen nog iets hoger: 57% van hun uitgaven wordt in restaurants en cafés besteed en 29% aan shoppen. In totaal gaven in 2012 alle Franse dagtoeristen samen 57 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. De Nederlandse dagtoeristen ruim 15 miljoen euro.

Voor de Britten kunnen we een beroep doen op het originele onderzoek Travelpac 2012. In dit onderzoek worden immers de totale bestedingen per trip ook opgenomen. Voor alle Britten samen, die zonder overnachting en per boot naar België reizen binnen het motief ontspanning (holiday+ visiting friends and relatives) komen we op een totale besteding van 11.618.439 Britse pond door 119.786 Britse dagtoeristen. Gemiddeld gaven ze in 2012 dus 96,99 pond uit per persoon. Als we dit omzetten naar euro op basis van de gemiddelde wisselkoers 2012, komen we uit op 119,62 euro per persoon. Op basis van het Travelpac onderzoek kennen we de totale uitgave van de Britse dagtoerist, maar we weten niet waaraan hij dat geld besteedde. We verdelen het totaalbedrag daarom aan de hand van de verhouding die we bij de Nederlanders en Fransen vaststelden. In totaal geven de Britten 20,6 miljoen euro uit aan de kust.

Tabel 22: Bestedingen door Franse, Nederlandse en Britse dagtoeristen aan de kust in 2009 en 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	FRANSEN (2009)		NEDERLANDERS (2009)		BRITTEN (2012)	
	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		1.835.887		342.333		172.347
Reca	16,89	31.001.459	25,20	8.626.444	66,16	11.402.699
Transport	3,48	6.392.053	4,38	1.501.061	12,56	2.165.288
Shopping	8,21	15.081.251	12,83	4.391.441	32,94	5.677.532
Andere uitgaven	2,34	4.294.661	2,58	882.758	7,95	1.370.629
TOTAAL	30,92	56.769.424	44,99	15.401.703	119,62	20.616.148

BRON: TravelPac2012, Westtoer 2009, bewerking SVR

- In de **kunststeden** kunnen we een beroep doen op het Kunststedenonderzoek uit de Vlaanderen Vakantieganger 2011, waar ook een deel over dagtoerisme werd opgenomen. We kunnen hierin voor de verschillende markten het volume en de bestedingen naar verschillende uitgavencategorieën bekijken. De Nederlanders vormen de grootste markt en gaven in totaal 129,5 miljoen euro uit, terwijl ze per persoon 62,24 euro uitgaven. De Fransen kwamen uit op 50 miljoen euro en gaven per persoon het hoogste bedrag uit, namelijk 85,12 euro. Ook Duitsers en Britten gaven ruim 50 euro uit per persoon en zijn samen goed voor 38 miljoen euro. In de andere markten zien we nog lagere bedragen per persoon. Deze groepen zijn ook met minder toeristen en hun totale uitgaven liggen dan ook rond de 37 miljoen euro.

Tabel 23: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in de kunststeden in 2012 voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	NEDERLAND		FRANKRIJK		DUITSLAND		GROOT-BRITTANNIE	
	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		2.079.980		588.910		438.550		238.070
Maaltijden en drank	25,32	52.664.363	27,19	16.013.269	25,36	11.121.972	21,62	5.293.342
Attracties	2,49	5.176.595	3,79	2.234.832	5,84	2.561.752	11,71	2.867.023
Transport	2,75	5.711.367	4,11	2.422.582	3,17	1.389.119	0,47	115.073
Shoppen	31,43	65.370.550	50,02	29.458.601	22,52	9.877.177	19,38	4.744.911
Andere	0,26	534.772	0,00	0	0,00	0	0,00	0
TOTAAL	62,24	129.457.646	85,12	50.129.285	56,89	24.950.021	53,18	13.020.349

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	SPANJE EN ITALIE		ANDER EUROPEES LAND		VSA, JAPAN, INDIA EN RUSLAND		ANDER NIET- EUROPEES LAND	
	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		325.780		238.070		238.070		162.890
Maaltijden en drank	21,15	7.086.053	18,37	4.372.761	23,59	5.616.525	35,23	5.739.201
Attracties	8,82	2.955.035	4,92	1.170.313	5,44	1.295.180	6,02	979.986
Transport	1,00	335.038	1,30	308.493	0,50	119.969	0,67	108.887
Shoppen	7,32	2.452.478	9,97	2.372.456	4,38	1.042.999	20,34	3.313.526
Andere	0,00	0	0,01	2.448	1,17	279.112	0,00	0
TOTAAL	36,99	12.828.604	33,60	8.226.471	35,09	8.353.786	62,26	10.141.600

BRON: VLA VAK 2011, bewerking SVR

In totaal gaven de buitenlandse dagtoeristen 257,1 miljoen euro uit in de kunststeden. Opgesplitst naar uitgavencategorie zien we dat een heel groot deel van de uitgaven aan shoppen, maaltijden en drank wordt besteed. Maar liefst 46% van de uitgaven ging op aan shoppen en nog eens 42% aan maaltijden en drank. De andere posten namen veel kleinere aandelen in.

- In de **Vlaamse regio's** beschikken we niet over informatie met betrekking tot de buitenlandse dagtoeristen. De volumes werden geschat en ook de bestedingen moeten we schatten. We doen dat aan de hand van het uitgavenprofiel van de buitenlandse verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's. We nemen het gemiddelde profiel van de buitenlandse toeristen over en laten de uitgaven aan logies vallen (dagtoerisme).

Tabel 24: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2012).

BUITENLANDERS		
VOLUME		5.226.831
BESTEDINGEN (euro)	Per persoon	TOTAAL
Maaltijden en drank	19,75	104.044.151
Transport	2,54	13.384.536
Recreatie	2,26	11.923.354
shoppen	5,63	29.641.687
Andere uitgaven	0,39	2.072.704
TOTAAL	30,58	161.066.432

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, VLA VAK 2011, bewerking SVR

Op die manier komen we aan een gemiddelde besteding van 30,58 euro per persoon per dag. 65% van dit bedrag wordt uitgegeven aan maaltijden en drank. Daarnaast gaat er 18% van het budget naar shoppen. Transport en recreatie hebben minder belangrijke aandelen in de uitgaven. Als we dit bedrag vermenigvuldigen met het volume aan buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's, dan komen we voor 2012 uit op een totale besteding van 161 miljoen euro.

Tellen we alle bestedingen van de buitenlandse dagtoeristen samen, dan bekomen we een totale besteding van 511 miljoen euro door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. Aan de kust werd in 2012 92,8 miljoen euro uitgegeven, in de kunststeden 257,1 miljoen euro en in de regio's 161,1 miljoen euro.

De vijfde en zesde groene categorie wordt ten slotte gevormd door de bestedingen van Vlaamse (TSA-tabel 2) en Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) dagtoeristen. Voor de bestedingen van de Belgische dagtoeristen kunnen we een beroep doen op het Daguitstappenonderzoek van Toerisme Vlaanderen, het Steunpunt Toerisme en de provinciale toerismediensten. Het onderzoek werd uitgevoerd van juni 2010 tot juli 2011, wat maakt dat we de bedragen moeten omzetten naar prijzen 2012. We willen de uitgaven voor de dagtoeristen in drie groepen bespreken: de Vlamingen in het Vlaamse Gewest, de Brusselaars in het Vlaamse Gewest en de Walen in het Vlaamse Gewest. We doen dat op basis van het online-rapport en de afgeronde percentages per bestedingscategorie. Op basis van de afgeronde percentages en gemiddelde uitgave per groep toeristen, kunnen we dus wel bij benadering de totale bestedingen berekenen.

Wat de Vlaamse daguitstappen betreft, zien we beperkte verschillen naar macrobestemming. Aan de kust wordt gemiddeld 40,84 euro per persoon per nacht uitgegeven, in de Vlaamse regio's is dat bedrag iets lager (34,96 euro pppn) en in de kunststeden wat hoger (44,41 euro pppn). Als we de volumes mee in rekening brengen, betekent dat een totale besteding van ruim 170 miljoen euro aan de kust, 331 miljoen euro in de Vlaamse regio's en 261 miljoen euro in de kunststeden. In totaal wordt door de Vlaamse dagtoeristen 763 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest.

Tabel 25: Bestedingen door Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar macrobestemming en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	KUST		VLAAMSE REGIO'S		KUNSTSTEDEN		TOTALE BESTEDING
	Pp	Totaal	Pp	Totaal	Pp	Totaal	
BESTEDINGEN (euro)	Pn	uitgaven	Pn	uitgaven	Pn	uitgaven	
		4.175.197		9.471.855		5.890.603	
Maaltijden en drank	13,07	54.570.593	7,69	72.859.146	8,44	49.709.094	177.138.834
Transport ter plekke	0,41	1.705.331	1,40	13.247.118	0,44	2.616.268	17.568.717
heen en terug	4,90	20.463.972	2,45	23.182.456	4,00	23.546.413	67.192.841
Cultuur, recreatie en ontspanning(toegang+pakket)	4,49	18.758.641	4,90	46.364.911	6,22	36.627.753	101.751.306
Andere uitgaven: shopping	15,93	66.507.911	14,69	139.094.734	23,10	136.045.941	341.648.586
Andere uitgaven : andere	2,04	8.526.655	3,85	36.429.573	2,22	13.081.340	58.037.569
TOTAAL	40,84	170.533.104	34,96	331.177.938	44,41	261.626.810	763.337.852

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SVR

Opgesplitst naar uitgavencategorie zien we dat in de regio's en de kunststeden ongeveer 20% van het budget aan eten en drinken in cafés en restaurants wordt besteed. Aan de kust loopt dit aandeel zelfs op tot 32%. Daarnaast wordt ongeveer 40% van het totaalbedrag uitgegeven aan shopping (incl. eten en drinken in winkels) aan de kust (39%) en in de regio's (42%). In de kunststeden wordt maar liefst 52% van de uitgaven aan shopping besteed, wat neerkomt op bijna 22 euro per persoon per daguitstap. De uitgaven aan transport zijn goed voor 10 tot 13% van de uitgaven, waarbij de uitgaven ter plaatse vaak verwaarloosbaar zijn. Enkel in de Vlaamse regio's zijn deze uitgaven belangrijk in vergelijking met de uitgaven aan transport naar de bestemming. De toegangsgelden en de pakketdaguitstappen worden samen genomen in de groep uitgaven aan cultuur, recreatie en ontspanning. In de Vlaamse regio's en de kunststeden zijn ze goed voor 14% van het budget, aan de kust voor 11%.

Voor de Brusselse en Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest kunnen we geen uitspraken doen naar macrobestemming omdat we niet over detailgegevens beschikken. Dat is voor de TSA ook niet noodzakelijk. Gemiddeld geven de Brusselse dagtoeristen 61,59 euro per persoon uit. Dat is meer dan dubbel zoveel dan de gemiddelde Waalse dagtoerist die 22,13 euro uitgeeft.

Tabel 26: Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2012, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	BRUSSELAARS		WALEN		TOTALE BESTEDING
	Pp	Totaal	Pp	Totaal	
BESTEDINGEN (euro)	pn	uitgaven	pn	uitgaven	
		1.563.857		1.446.895	
Maaltijden en drank	17,86	27.933.105	4,65	6.725.259	34.658.365
Transport ter plekke	0,62	963.211	0,89	1.281.002	2.244.212
heen en terug	~~8,01~~	~~12.521.737~~	~~2,88~~	~~4.163.256~~	~~16.684.993~~
Cultuur, recreatie en ontspanning (toegang+pakket)	8,01	12.521.737	3,54	5.154.007	17.645.744
Andere uitgaven: shopping	22,17	34.675.579	8,85	12.810.018	47.485.597
Andere uitgaven : andere	4,93	7.705.684	1,33	1.921.503	9.627.187
TOTAAL (met transport heen en terug)	61,59	96.321.053	22,13	32.025.045	128.346.098
TOTAAL (zonder transport heen en terug)	53,59	83.799.316	19,26	27.861.79	111.661.105

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SVR

Als we de volumes mee in rekening brengen, zien we een totale uitgave van 128 miljoen euro door Brusselaars en Walen in het Vlaamse Gewest. In deze bedragen zijn de uitgaven aan transport van en naar

de bestemming mee opgenomen. Deze mogen in de TSA echter niet meegeteld worden aangezien deze uitgaven niet in het Vlaamse Gewest worden gedaan. Dat maakt dat de totale gemiddelde besteding door Brusselaars gelijk is aan een 53,59 euro per persoon. De Waalse dagtoeristen geven in het Vlaamse Gewest nog 19,26 euro uit. De totale besteding door Waalse en Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest komt daarmee uit op bijna 112 miljoen euro.

Opgesplitst naar uitgavencategorie zijn er in de absolute aantallen grote verschillen waar te nemen, maar relatief gezien liggen de uitgaven wel in dezelfde lijn. Als we de uitgaven aan transport heen en terug niet in rekening brengen, gaat ruim 40% van zowel het Brusselse als Waalse budget op aan shoppen. 25% tot 33% (resp. Walen en Brusselaars) van de uitgaven wordt in cafés en restaurants besteed en nog eens 15% tot 18% (resp. Brusselaars en Walen) gaat naar cultuur, recreatie en ontspanning. Voor transport ter plaatse geven beide groepen in absolute termen ongeveer evenveel uit, maar gezien het totaalbedrag voor de Waalse dagtoeristen een stuk kleiner is, neemt dit een grotere hap uit het budget.

B. Veertien oranje cellen

De eerste drie oranje cellen in deze groep worden gevormd door de bestedingen door MICE-verblijfstoeristen uit het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 2), uit Wallonië, Brussel en het buitenland (TSA-tabel 1). Wat de MICE-bestedingen betreft beschikken we slechts over één bron, met name het MICE-onderzoek 2013 van Toerisme Vlaanderen. We volgen bijna dezelfde methode als bij de TSA 2010, maar omdat de dataset net wat anders is dan bij het MICE 2004-onderzoek, zijn er kleine verschillen. We beschrijven de methode hier in grote lijnen, maar verwijzen voor de details graag naar het rapport over de TSA 2008 (Weekers, 2012).

We werken met twee aparte en van elkaar verschillende datasets voor de Belgen en voor de Buitenlanders. In een eerste stap zetten we de uitgaven die de deelnemers aangeven om naar uitgaven per persoon en per nacht en herrekenen we alle andere valuta om naar euro. Vervolgens zetten we de uitgavenposten in de juiste TSA-categorie. Een post die niet meer in de dataset was opgenomen waren de transportkosten heen en terug. Enkel de transportkosten ter plaatse werden bevraagd. We komen er later op terug hoe we deze transportkosten voor Vlamingen toch in rekening proberen te brengen. Bij de Belgen werden ook geen uitgaven aan cultuur, recreatie en ontspanning bevraagd. De bestedingen aan de 'participation fee' of deelnamekost, werden opnieuw verdeeld over de andere posten: deze uitgave werd verdeeld over verschillende uitgavencategorieën aan de hand van de gemiddelde prijs van de onderdelen die (voor elke observatie afzonderlijk) was opgenomen in de participation fee. De gemiddelde uitgave werd berekend voor het hele gewest, ongeacht de herkomst van de deelnemers. Voor de Belgen werd de gemiddelde uitgave van de buitenlanders overgenomen indien er excursies of andere culturele of ontspanningsmogelijkheden waren opgenomen in de fee. Een groter verschil tegenover vorige TSA is, dat wanneer er geen fee werd betaald, maar indien een aantal dingen werden aangeboden door de organisatie (zoals lunch, ...) werd deze prijs opgenomen als uitgave van de deelnemers. Ze betaalden deze dingen niet zelf, maar deze werden voor hen betaald. Heel vaak werd ook aangegeven dat er een fee was betaald, maar hadden de bevraagden geen idee over het bedrag. Wanneer het bedrag toch gekend was, trokken we de gemiddelde uitgaven per element dat in de fee was opgenomen van het bedrag af. Soms bleef een bedrag over dat groter was dan nul, dit noemen we de restwaarde van de participation fee, die we zien als de betaling van (een deel van) de organisatiekost. Indien een negatief bedrag overbleef, werd dit niet mee opgenomen in de berekening van de gemiddelde restwaarde. Om correct te zijn moest ook dit bedrag uiteraard herrekend worden naar een gemiddelde restwaarde per persoon per nacht.

Vervolgens werden de deelnemers nog opgesplitst naar herkomst om de gemiddelde uitgave per groep en per uitgavencategorie te berekenen. Voor de Belgen hadden we genoeg observaties om een afzonderlijk profiel voor de Vlamingen en voor de Walen en Brusselaars te berekenen. Voor de buitenlanders hadden we enkel gegevens voor deelnemers uit Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. We gebruiken het gemiddelde (ongewogen) profiel van Duitsers, Fransen en Britten voor de verblijfszakentoeeristen uit de buurlanden, dus ook voor de toeristen uit Nederland en Luxemburg. Voor de

Nederlanders werden in het MICE-onderzoek gegevens verzameld op basis van Nederlands onderzoek, maar we beschikken niet over uitgaven per nacht. Voor de verblijfszakentoeeristen uit alle andere landen, werken we met de gegevens van de deelnemers uit de Verenigde Staten, gezien deze de enige deelnemers zijn uit een niet-buurland die bevestigd werden. Ten slotte werden deze gemiddelden omgezet naar prijzen 2012 en werden deze vermenigvuldigd met de volumes. De totale uitgaven door MICE-verblijfsstoeristen in het Vlaamse Gewest worden weergegeven in tabel 27 (Belgen) en tabel 28 (buitenlanders).

Tabel 27: Bestedingen door Belgische verblijfsstoeristen in 2012, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		480.200				238.263
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	75,31	36.313.578	30,33	72,70	17.320.706	31,68
Maaltijden en drank	92,81	44.753.038	37,37	65,64	15.638.929	28,61
Transport ter plekke	14,77	7.123.859	5,95	10,64	2.534.964	4,64
Cultuur	1,83	881.059	0,74	2,69	640.831	1,17
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Restwaarde part fee	26,58	12.816.500	10,70	41,66	9.925.271	18,15
Andere uitgaven	37,02	17.852.799	14,91	36,14	8.610.531	15,75
TOTAAL	248,32	119.740.834	100,00	229,46	54.671.231	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De Vlamingen gaven in 2012 in totaal 120 miljoen euro uit aan MICE-toerisme. Vooral aan maaltijden en drank (37%) en aan logies (30%) wordt veel uitgegeven, respectievelijk 45 en 36 miljoen euro. Verder nemen andere uitgaven en de restwaarde aan de participation fee een belangrijke plaats in in de uitgaven. Het niet opnemen van de uitgaven aan transport heen en terug door Vlamingen is een verschil ten opzichte van de TSA 2010. We proberen hieraan te verhelpen door ze later op te nemen. De Waalse en Brusselse congresstoeristen geven bijna 55 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. Ze geven per persoon per nacht iets minder uit dan de Vlamingen (229 euro tegenover 248) en dat komt omdat ze vooral aan maaltijden en drank minder uitgeven. Deze post neemt 29% van het budget in, tegenover 32% voor de uitgaven aan logies. Net zoals de Vlamingen, geven ook Brusselaars en Walen weinig uit aan cultuur, recreatie en ontspanning, maar met 2,7 euro per persoon per nacht geven toch nog bijna 50% meer uit dan de Vlamingen. Het lijkt erop dat zakentoeeristen die van verder komen meer van hun budget investeren in cultuur en recreatie, dan wanneer ze zelf uit het Vlaamse Gewest komen.

Tabel 28: Bestedingen door buitenlandse verblijfsstoeristen in 2012, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		636.433		497.001		
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	111,54	70.985.344	98,79	49.100.340	120.085.683	47,17
Maaltijden en drank	56,04	35.662.819	62,03	30.829.176	66.491.995	26,12
Transport ter plekke	21,56	13.722.101	26,15	12.995.471	26.717.572	10,50
Cultuur	1,04	662.982	3,44	1.708.290	2.371.272	0,93
Recreatie en ontspanning	0,27	171.111	0,61	303.966	475.077	0,19
Restwaarde part fee	11,34	7.217.554	0,00	0	7.217.554	2,84
Andere uitgaven	24,80	15.784.878	31,04	15.428.446	31.213.324	12,26
TOTAAL	226,56	144.206.789	222,06	110.365.689	254.572.478	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De buitenlandse MICE-verblijfstoeristen besteden in totaal bijna 255 miljoen euro. Dit totaalbedrag wordt voor iets meer dan de helft bepaald door uitgaven door toeristen uit de buurlanden (DUI, FRA, LUX, NE en VK) en voor iets minder dan de helft door uitgaven door zakentoeeristen uit andere landen. De grote uitgavenposten zijn ook hier logies (47%) en maaltijden en drank (26%). De buitenlandse zakentoeeristen geven in absolute en relatieve termen meer uit aan andere uitgaven (shoppen ed.) en aan cultuur, recreatie en ontspanning. Bijna 12% van het budget ging naar andere uitgaven en voor cultuur, ontspanning en recreatie hebben de buitenlanders 1% van hun budget gebruikt.

Alle bestedingen van toeristen (Vlamingen in TSA-tabel 2 en Brusselaars, Walen en buitenlanders in TSA-tabel 1) met het motief 'andere beroepsdoeleinden' vormen de drie volgende oranje cellen. Zoals in de TSA 2008 en 2010 werd voor iedere bestedingscategorie een verdeelsleutel 6/10 ten opzichte van de MICE uitgaven gebruikt als benadering van de uitgaven door andere zakentoeeristen. We nemen dus aan dat de uitgaven voor 'andere beroepsdoeleinden' steeds 60% uitmaken van de uitgaven door MICE-toeristen. Het geldt met andere woorden voor alle groepen van zakentoeerisme (dag- en verblijfstoeristen uit het Vlaamse Gewest, Wallonië, Brussel en uit het buitenland). Daarenboven nemen we bij deze werkwijze alle hierboven beschreven assumpties opnieuw mee. We werken immers met een percentage van de cijfers berekend in het MICE-segment.

Twee zaken verdienen wel meer uitleg. In de eerste plaats zijn we wat het transportvraagstuk heen en terug betreft, op analoge manier te werk gegaan dan hierboven. Dat betekent dat we deze kosten enkel opnemen bij de Vlamingen, maar dat verder in dit hoofdstuk doen. Ten tweede nemen we de uitgaven aan een participation fee niet mee op omdat de individuele zakentoeeristen uiteraard geen deelnamekost betalen. Om de uitgaven van deze groep zakentoeeristen te berekenen, vertrekken we van alle gedeclareerde kosten van de MICE-zakentoeeristen (met uitzondering van de participation fee) en van de uitgaven voor of kosten van onderdelen die eventueel in de fee waren opgenomen. Per groep toeristen en per uitgaven categorie werd dan telkens 60% van het uitgegeven bedrag opgenomen als gemiddeld besteed bedrag per persoon per nacht, uitgegeven door niet-MICE zakentoeeristen. Daarna werden deze bedragen vermenigvuldigd met het volume overnachtingen in elke markt en werden de bedragen omgezet naar prijzen 2012. Wat dat voor alle groepen toeristen concreet betekent, kan afgelezen worden in tabel 29 (Belgen) en tabel 30 (buitenlanders).

Tabel 29: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2012, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		387.010			191.228	
Logies	45,18	21.788.147	33,96	43,62	10.392.424	38,71
Maaltijden en drank	55,69	26.851.823	41,85	39,38	9.383.357	34,95
Transport ter plekke	8,86	4.274.315	6,66	6,38	1.520.978	5,67
Cultuur	1,10	528.636	0,82	1,61	384.499	1,43
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Andere uitgaven	22,21	10.711.679	16,70	21,68	5.166.318	19,24
TOTAAL	133,05	64.154.600	100,00	112,68	26.847.576	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

Wat de Belgen betreft werd de opsplitsing gemaakt naar gewest van herkomst. De Vlaamse verblijfszakentoeeristen gaven 133 euro uit per persoon per nacht. Voor alle Vlaamse toeristen samen, betekent dat een totale uitgave van bijna 64 miljoen euro. De Brusselaars en Walen gaven in totaal bijna 27 miljoen euro uit. Ze gaven een kleiner bedrag uit per persoon per nacht (113 euro), ze zijn ook maar met een kleine 200.000. In relatieve termen vormen vooral de logies en de maaltijden en drank een grote uitgavenpost.

Als we de uitgaven door alle buitenlandse niet-MICE zakentoeeristen samentellen (tabel 30) dan bekomen we een totale besteding van ruim 148 miljoen euro. Nu doen vooral de zakentoeeristen uit de buurlanden uitgaven in het Vlaamse Gewest: 55% van die 148 miljoen euro of 82 miljoen euro wordt door hen uitgegeven. De overige 66 miljoen euro komt op conto van de zakentoeeristen uit niet-buurlanden. In totaal en voor elke groep wordt ook hier ongeveer de helft van de uitgaven aan logies besteed. Eén vierde wordt aan maaltijden en drank uitgegeven en er is 11% budget voor transport ter plaatse. Aan cultuur, recreatie en ontspanning werd minder dan 1,3% van de uitgaven besteed. Voor andere uitgaven is meer dan 12% van het budget opzij gezet.

Tabel 30: Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2012, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp	Totaal	Pp	Totaal	Totale	Relatief
BESTEDINGEN (euro)	pn	uitgaven	pn	uitgaven	uitgaven	
		701.367		558.340		
Logies	66,92	42.591.206	59,28	29.460.204	72.051.410	48,5
Maaltijden en drank	33,62	21.397.691	37,22	18.497.505	39.895.197	26,9
Transport ter plekke	12,94	8.233.260	15,69	7.797.283	16.030.543	10,8
Cultuur	0,63	397.789	2,06	1.024.974	1.422.763	1,0
Recreatie en ontspanning	0,16	102.667	0,37	182.379	285.046	0,2
Andere uitgaven	14,88	9.470.927	18,63	9.257.067	18.727.995	12,6
TOTAAL	129,15	82.193.541	133,24	66.219.413	148.412.954	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De zevende tot en met twaalfde oranje cellen worden gevormd door alle groepen dagzakentoeeristen: Vlamingen (TSA-tabel 2), Brusselaars, Walen en buitenlanders (TSA-tabel 1). Het gaat dan zowel om de dagzakentoeeristen voor het motief MICE als voor alle andere zakelijke motieven. In tegenstelling tot bij de TSA 2008 en 2010 nemen we deze groepen toeristen nu wel apart op en zetten we ze niet langer samen in TSA-tabel 4. Reden hiervoor is dat we in de datasets van het MICE-onderzoek 2013 wel over voldoende observaties beschikken van zakentoeeristen die niet overnachten uit de verschillende gewesten en landen. We werken met de MICE-dataset van de congresgangers en werken enkel met de deelnemers aan congressen in het Vlaamse Gewest die geen uitgaven doen voor logies, waar logies niet zijn inbegrepen in de fee of waar de organisator niet betaalde voor de overnachting van de deelnemers. Daarnaast werken we in de dataset van de buitenlanders enkel met de deelnemers uit de buurlanden. Voor de berekening van de bestedingen doen we alles analoog aan de berekeningen bij de verblijfszakentoeeristen in TSA-tabellen 1 en 2 (zie hierboven). Dat betekent dat we dezelfde stappen volgen (omzetten naar bedragen per persoon, naar euro, ...), dat we de uitgaven in dezelfde categorieën groeperen en dat we rekening houden met de participation fee. De uitgaven aan het transport van en naar kunnen we opnieuw niet apart opnemen, maar proberen we later te berekenen. Voor de zakentoeeristen met het motief 'andere zaken' werken we opnieuw voor alle bestedingscategorieën met een sleutel van 6/10 van de uitgaven door MICE-zakentoeeristen en laten we de restwaarde van de participation fee vallen.

Het resultaat van deze oefening voor het motief MICE kan in tabel 31 (Belgen) en tabel 32 (buitenlanders) afgelezen worden. Voor het motief 'andere zaken' staan de resultaten in tabel 33 (Belgen) en tabel 34 (buitenlanders). Een Vlaamse MICE-dagzakentoeerist in het Vlaamse Gewest geeft gemiddeld 61 euro uit per dag. Bijna de helft van dit bedrag betreft uitgaven aan maaltijden en drank. Ook de restwaarde van de participation fee, of de deelname van de congresganger in de organisatiekosten van beurs of het congres neemt één derde van het budget in. De transportkosten zijn goed voor een kleine 10 euro of 16% van de totale uitgaven. De Brusselse en Waalse MICE-dagzakentoeerist geeft meer uit in het Vlaamse Gewest, namelijk bijna 78 euro per persoon. Ze geven vooral meer uit aan andere dingen (13 euro tegenover 4 euro door Vlamingen). Gezien de Vlamingen met ruim 6 miljoen zijn, komt dat op een totale besteding van bijna

380 miljoen euro. De Waalse en Brusselse dagzakentoeeristen zijn veel minder talrijk en komen uit op een totale besteding van 28 miljoen euro.

Tabel 31: Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2012, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
			6.174.792			363.072
Maaltijden en drank	28,86	178.234.543	47,12	31,31	11.366.483	40,17
Transport ter plekke	9,68	59.747.413	15,79	13,71	4.976.753	17,59
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Restwaarde part fee	18,83	116.249.585	30,73	19,63	7.127.406	25,19
Andere uitgaven	3,89	24.041.549	6,36	13,30	4.827.355	17,06
TOTAAL	61,26	378.273.089	100,00	77,94	28.297.998	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De buitenlandse dagzakentoeeristen zijn in aantal niet zo groot: we tellen 139.222 Nederlandse MICE-dagzakentoeeristen en 137.925 MICE-dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden. De Nederlanders kunnen we deze keer wel hun eigen uitgavenprofiel aanmeten omdat we in de gegevens die we ontvingen van het CZO wel de uitgaven van de eendaagse zakentoeeristen konden halen. We opteerden dan ook dit te doen, hoewel de uitgavencategorieën niet altijd overeenkomen. Zo zitten de uitgaven aan maaltijden en drank vermoedelijk in de groep andere uitgaven en weten we niet wat er allemaal in de participation fee is opgenomen. Bij de deelnemers uit andere buurlanden ontbreken dan weer gegevens over de participatie fee. In totaal geven de Nederlanders bijna 8 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest, de dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden geven 4,3 miljoen euro uit.

Tabel 32: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in 2012, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	NEDERLAND		ANDERE BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		139.229		137.924		
Maaltijden en drank	0,00	0	17,34	2.391.317	2.391.317	19,47
Transport ter plekke	6,45	897.805	9,61	1.325.645	2.223.450	18,10
Cultuur	0,00	0	0,00	0	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,72	99.600	99.600	0,81
Restwaarde part fee	39,66	5.521.773	0,00	0	5.521.773	44,96
Andere uitgaven	10,65	1.483.030	4,09	563.608	2.046.638	16,66
TOTAAL	56,76	7.902.608	31,76	4.380.171	12.282.779	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

Voor de niet-MICE dagzakentoeeristen laten we de restwaarde van de participation fee vallen en werken we voor de andere uitgavencategorieën met een sleutel van 6/10. Voor de Vlamingen komen we zo uit op een totale besteding van ruim 157 miljoen euro. Per persoon geven ze 25 euro uit, waarvan meer dan de helft wordt uitgegeven aan maaltijden en drank. Ook de Waalse en Brusselse dagzakentoeeristen voor het motief 'andere zaken' geven meer dan de helft van hun bedrag uit aan maaltijden en drank. Ze geven 35 euro per persoon uit, of bijna 13 miljoen euro in totaal.

Tabel 33: Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2012, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
			4.928.265			289.777
Maaltijden en drank	17,32	106.940.726	68,02	18,78	6.819.890	53,69
Transport ter plekke	5,81	35.848.448	22,80	8,22	2.986.052	23,51
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Andere uitgaven	2,34	14.424.929	9,18	7,98	2.896.413	22,80
TOTAAL	25,46	157.214.103	100,00	34,99	12.702.355	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De buitenlandse dagzakentoeeristen voor het motief andere zaken geven samen 4 miljoen euro uit. De Nederlanders geven elk gemiddeld 10 euro uit en komen in totaal op 1,4 miljoen euro aan bestedingen. De dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden geven per persoon bijna het dubbele uit en komen in totaal daardoor op 2,6 miljoen euro aan bestedingen. Als we naar de uitgavencategorieën kijken, zien we duidelijk de verschillen in vraagstelling in de onderzoeken. Bij de Nederlanders hebben we bijvoorbeeld geen informatie over uitgaven aan maaltijden of aan ontspanning, waardoor we een hoger bedrag hebben in de categorie andere. Bij de uitgaven van de andere buurlanden hebben we dat wel. Dat maakt dat we in totaal één derde van de uitgaven zien in de categorieën maaltijden en drank, één derde voor transport en één derde voor andere.

Tabel 34: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in 2012, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME (nachten)	NEDERLAND		ANDERE BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		122.351		128.616		
Maaltijden en drank	0,00	0	10,40	1.434.790	1.434.790	35,4
Transport ter plekke	3,87	538.683	5,77	795.387	1.334.070	32,9
Cultuur	0,00	0	0,00	0	0	0,0
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,43	59.760	59.760	1,5
Andere uitgaven	6,39	889.818	2,45	338.165	1.227.983	30,3
TOTAAL	10,26007218	1.428.501	19,05472552	2.628.103	4.056.603	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De laatste twee oranje cellen hebben betrekking op de Vlaamse toeristen die vertrekken op daguitstap of op vakantie naar Wallonië, Brussel of het buitenland (TSA-tabel 2). We moeten hier enkel die kosten inbrengen die ze nog in het Vlaamse Gewest maken. Hoewel het onmogelijk is om alle bestedingen die in het Vlaamse Gewest gedaan worden in functie van een daguitstap of reis op te nemen, zijn we wel in staat om de drie grootste uitgavenposten in beeld te brengen: deze aan luchtvervoer, deze aan reisorganisaties ed. en ten slotte de bestedingen aan andere vormen van transport. In de eerste plaats nemen we de uitgaven aan het luchtverkeer in het Vlaamse Gewest mee op, aangezien we uitgaan van een 100% toeristische ratio in TSA-tabel 6. Hoe we dat precies doen, kan hieronder in punt 1.2.2 in detail afgelezen worden. Ook de uitgaven aan reisorganisaties, reisbureaus en gidsen worden opgenomen door gebruik te maken van een ratio van 100% toeristisch verbruik. Later in dit rapport zal ook hierop meer in detail worden ingegaan (zie 1.2.3). Een derde groep bestedingen, betreft de uitgaven aan benzine (en eventueel spoortickets). Omdat we deze verplaatsingskosten niet enkel voor de Vlaamse vertrekkers moeten

berekenen, maar ook voor andere groepen toeristen, komt de bespreking van de berekening van de transportkosten later uitgebreid aan bod (zie 1.2.2).

C. Vier rode cellen

Ten slotte zijn er nog vier groepen van toeristen die een rode code krijgen: het betreft alle Vlamingen die voor het zakenmotief (zowel MICE als andere zaken) vertrekken naar Wallonië, Brussel of het buitenland en dat zowel voor één als voor meerdere dagen (TSA-tabel 2). We beschikken over geen enkele bron van informatie met betrekking tot deze groepen toeristen, zodat we ook geen cijfers kunnen opnemen in de TSA.

1.2.2. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming

Zoals eerder aangeven worden de transportkosten tussen thuis en de vakantiebestemming zelden opgenomen in de onderzoeken over uitgaven door toeristen. Toch wordt een groot deel van deze kosten in het Vlaamse Gewest gedaan en moeten deze uitgaven dus in principe worden toegekend aan de TSA-tabellen 1 en 2. Hoe we deze uitgaven alsnog in de TSA kunnen brengen, komt hieronder aan bod. We bespreken eerst het personenvervoer door de lucht, nadien dat over de weg.

A. Personenvervoer door de lucht

Voor het personenvervoer door de lucht zal in TSA-tabel 6 uitgegaan worden van 100% toeristisch verbruik van het aanbod. De reden hiervoor is dat deze uitgaven nooit worden opgenomen bij de uitgavencategorieën in verschillende onderzoeken, waardoor ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door deze 100%-ratio in TSA-tabel 6 in te voegen, zorgen we ervoor dat deze bestedingen toch worden opgenomen in de TSA.

Omdat we werken met een 100% verbruik van het aanbod, moeten we uiteraard eerst het aanbod kennen. Zoals zal blijken uit de opbouw van TSA-tabel 5 en 6 zit het personenvervoer door de lucht vervat in de categorie 62A1 van de Input-output-tabellen. In deze 62A1 zit de gehele luchtvaart onder NACE-code 62. Dat betekent dat ook het goederenvervoer mee onder deze groep valt. Op basis van de NACE 2008-indeling en de RSZ-statistiek kunnen we het goederenvervoer uit deze code halen. Zoals te zien in de opbouw van TSA-tabel 5 en 6 nemen we daarom 84,44% van het totale aanbod van de groep 62A1. Dat betekent dat we schatten dat er in 2010 in het Vlaamse Gewest een totale output is van 2.538.567.074 euro aan luchtvervoer voor passagiers (aan aankooprijzen en in prijzen 2012). Omdat we al een deel subsidies in rekening brachten in TSA-tabel 4, moeten deze eerst afgetrokken worden van het totaal. Omdat we (zoals later in dit rapport zal blijken) in totaal 3.631.679 euro aan subsidies opnemen, blijft er nog 2.534.935.395 euro over om terug te brengen naar TSA-tabellen 1 en 2.

Dat bedrag willen we nu verdelen over TSA-tabellen 1 en 2, om het totaalbeeld van het inkomend en intern toerisme zo goed mogelijk te schatten. Op basis van de gebruikstabellen van de IOT 2007 hebben we getracht het gebruik van de Vlaamse output aan luchtvervoer door verschillende groepen in kaart te brengen. In de gebruikstabellen van de regionale output zien we twee belangrijke cijfers. Zo wordt afgerond 1.411 miljoen euro uitgegeven aan luchtvervoer (geproduceerd door Vlaamse bedrijven) door Vlaamse bedrijven en huishoudens en 1.210 miljoen euro gaat naar de uitvoer van luchtvervoer (wat betekent dat niet-Vlamingen deze Vlaamse producten kopen). Als we deze twee cijfers naast elkaar zetten betekent dat 53,8% van de totale output in het Vlaamse Gewest geconsumeerd wordt door Vlamingen die met Vlaamse maatschappijen vliegen. De niet-Vlamingen geven de overige 46,2% uit.

Toegepast op het totale aanbod, betekent dat 1.170 miljoen euro zal opgenomen worden in TSA-tabel 1. Het gaat dan om de niet-Vlamingen die met een Vlaamse maatschappij vliegen. Dat kunnen zowel buitenlanders als Brusselaars en Walen zijn en in principe zowel mensen zijn die naar het Vlaamse Gewest

vliegen, als die hier vertrekken. We hebben geen informatie om deze gegevens op te splitsen en daarom zullen we deze cijfers opnemen in de groep buitenlanders die naar het Vlaamse Gewest reizen, aangezien deze een stuk omvangrijker is dan deze van Walen en Brusselaars die naar het Vlaamse Gewest reizen. De Vlaamse toeristen die gebruik maken van het Vlaamse luchtvervoer of niet-Vlaams luchtvervoer besteden in totaal bijna 1.365 miljoen euro.

Tabel 35: Berekening van het gebruik van luchtvervoer in het Vlaamse Gewest door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6 (in euro en prijzen 2012).

Bron	REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2007 (in prijzen 2007)		Absoluut (miljoen euro)	Relatief	Percentages toegepast op totale aanbod :
	Interpretatie				
Regionale output – kolommen totaal bedrijfstakingen en consumptieve bestedingen	Vlamingen gebruiken Vlaamse output		1.411	53,8%	1.364.658.357
Regionale output – totaal kolommen uitvoer	Niet-Vlamingen gebruiken Vlaamse output		1.210	46,2%	1.170.277.038

BRON: FPB, IOT2007, bewerking SVR

B. Personenvervoer over de weg

Wat het vervoer over de weg betreft, berekenen we twee dingen: kosten voor openbaar vervoer en benzinekosten. De kosten van het openbaar vervoer worden enkel in rekening gebracht voor zover deze expliciet werden bevestigd. Benzinekosten nemen we zoveel mogelijk op. We moeten dan wel het aantal toeristen kennen dat met de wagen rijdt. Deze worden hierna in detail berekend per groep toeristen. Daarnaast moeten we de brandstofprijs in rekening brengen. Omdat deze variabel is, werken we met de 0,15 euro per kilometer die door de FOD financieën wordt gebruikt voor de berekening van de kostenafrek woon-werkverkeer. Ten slotte moeten we ook de afstand kennen die met de wagen wordt afgelegd. Daar waar geen informatie beschikbaar was over de afstand die wordt afgelegd, werken we met een gemiddelde afstand van 92,5 km. Deze gemiddelde afstand schatten we zoals bij de TSA 2008 en 2010 aan de hand van de gemiddelde afstand voor de export van het goederenvervoer in België (100km) en het aandeel van de Vlaamse wegen in het Belgische wegennet in 2010 (zie tabel 36). We gaan er dus van uit dat een Vlaming die reist naar een bestemming buiten het Vlaamse Gewest, gemiddeld nog 46,25 km over Vlaamse wegen rijdt. Omdat hij ook bij het terugrijden over Vlaamse wegen rijdt, verdubbelen we deze afstand, wat neerkomt op een totale afstand van 92,5 km.

Tabel 36 : Lengte van het Belgische wegennet in 2010, opgesplitst naar gewest en soort weg, uitgedrukt in kilometer.

	Autosnel- wegen	Gewest- en Provinciewegen	Gemeente- wegen	TOTALE LENGTE VAN HET WEGENNET	
				Absoluut	Relatief
Vlaamse Gewest	883	6.040	64.564	71.487	46,25
Waalse Gewest	869	7.583	72.755	81.207	52,54
Brusselse Gewest	11,3	320	1.550	1.881	1,22
TOTAAL				154.575	100,00

BRON: FOD mobiliteit, FPB, bewerking SVR

We berekenen hier enkel de kosten die gemaakt zijn door Vlaamse toeristen, maar doen dat zowel voor het motief ontspanning als voor het zakentoeisme. De buitenlandse of Brusselse en Waalse toeristen zullen daarnaast eerder bij het vertrek in hun eigen regio brandstof/een ticket voor het openbaar vervoer kopen. Voor de **Vlaamse dagtoeristen** voor het motief ontspanning doen we een beroep op het daguitstapenonderzoek 2011. Daar is een variabele opgenomen over de prijs van het vervoer (enkel openbaar vervoer) tussen thuis en de bestemming. De kosten werden eerder opgenomen. Voor die

mensen die met de wagen gaan, is de brandstofkost niet bevestigd. Voor hen kunnen we wel trachten de kosten te berekenen. De details zijn af te lezen in tabel 37. We weten dat er in totaal 19.537.656 Vlaamse daguitstappen in het Vlaamse Gewest zijn. Uit het databestand van het Daguitstappenonderzoek konden we daarenboven berekenen dat 75% van die daguitstappen met de wagen gebeurde en dat de gemiddelde grootte van het Vlaamse reisgezelschap dat in het Vlaamse Gewest met de wagen op daguitstap gaat 3,5 personen omvat. Dat maakt dat er in totaal 4.186.640 wagens voor daguitstappen worden gebruikt. We gaan daarbij uit van een gemiddelde afstand van 92,5 km en met een gemiddelde uitgave van 13,87 euro per wagen (15 cent per kilometer). Vermenigvuldigd met de ruim 4 miljoen wagens, komen we daarom uit op een totale besteding van 58 miljoen euro aan benzinekosten. De benzinekosten van de Vlamingen die op dagtocht gaan naar Wallonië, Brussel en het buitenland kunnen we op analoge manier berekenen. Met 1.834.639 wagens en een gemiddelde uitgave van 13,87 euro per auto, bekomen we zo een totale besteding van 25 miljoen euro.

Tabel 37: Berekening van het aantal wagens en de bestedingen (in prijzen 2012) aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse dagtoeristen, opgesplitst naar motief en bestemming.

	Aantal dagtoeristen	% dat wagen gebruikt	Aantal toeristen met wagen	grootte reisgezelschap	Totaal aantal wagens	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN
Ontspanning in Vlaamse Gewest	19.537.656	75,0	14.653.242	3,5	4.186.640	13,87	58.086.316
Ontspanning buiten het Vlaamse Gewest	9.109.933	72,5	6.604.702	3,6	1.834.639	13,87	25.454.165
Dagzakentoeerisme MICE in Vlaamse Gewest	6.174.792	65,48	4.102.488	-	-	13,87	56.102.678
Dagzakentoeerisme andere in Vlaamse Gewest	4.928.265	65,48	3.274.304	-	-	13,87	44.777.031

BRON: Databestand Daguitstappenonderzoek 2011, MICE 2013, TIC, 2012, bewerking SVR.

Voor het dagzakentoeerisme doen we een beroep op het MICE-onderzoek. Uit de dataset van de Vlaamse deelnemers in het Vlaamse Gewest kunnen we afleiden dat 66% met de wagen komt. Dit aandeel passen we toe op de volumes dagzakentoeeristen voor het motief MICE en voor het motief andere zaken om het aantal auto's te tellen. We passen ook hier de gemiddelde prijs van 13,87 euro per wagen toe en komen zo op een totale besteding van 56 miljoen euro voor het MICE dagzakentoeerisme en bijna 45 miljoen euro voor het dagzakentoeerisme voor andere zaken. We konden uit de dataset ook afleiden dat ruim 15% met de trein en bijna 12% met de bus of tram kwam, maar voor hen hebben we geen gegevens over de kostprijs om deze in rekening te brengen.

Voor de **Vlaamse verblijfstoeristen** in het Vlaamse Gewest brengen we enkel de brandstofkosten voor het reizen met de wagen in rekening. Voor het aantal reizen dat met de wagen gebeurt, kunnen we een beroep doen op het Reisgedragonderzoek 2012 van WES. Zo kennen we het aantal korte en lange vakanties door Vlamingen naar de drie verschillende Vlaamse macrobestemmingen. Daarnaast kennen we voor de Belgische reizen naar elk van deze bestemmingen, het aandeel van verschillende vervoersmodi. Zo kunnen we op basis van deze gegevens berekenen dat er in totaal 2.403.647 vakanties waren door Vlamingen in Vlaanderen waarbij de wagen het vervoersmiddel was. Hierbij merken we op dat we moeten werken met de vervoersmodi die door alle Belgen en niet enkel door Vlamingen worden gebruikt en dat Brussel mee is opgenomen in de kunststeden. Voor elk van deze 2 miljoen vakanties rekenen we opnieuw met een gemiddelde afstand van 92,5 km omdat we niet weten waar die autoreizigers vertrekken of naartoe rijden. Brengen we ook de kost van de wagen in rekening (0,15 euro per kilometer), dan komen we uit op een totale uitgave aan brandstof van 33 miljoen euro.

Tabel 38: Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen in het Vlaamse Gewest in 2012.

	Korte vakanties		Lange vakanties		TOTAAL AANTAL AUTO- VAKANTIES
	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	
Vlaamse kust	757.413	87,4	789.536	86,0	1.340.980
Vlaamse regio's	685.224	88,3	432.451	74,6	927.661
Vlaamse kunststeden (incl. Brussel)	179.579	69,4	19.617	52,9	135.006
TOTAAL	1.622.217		1.241.604		2.403.647
			TOTALE BESTEDINGEN		33.348.702

BRON: WES 2012, bewerking SVR

Voor de Vlaamse verblijfstoeristen die reizen naar een regio of land buiten het Vlaamse Gewest brengen we opnieuw enkel de brandstofkosten in rekening. Op analoge manier dan hierboven bij de Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest berekenen we het aantal autovakanties door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland. Zoals in tabel 39 is af te lezen, komen we uit op een totaal van 4.542.347 vakanties. We gaan uit van een gemiddelde afstand van 92,5 km per vakantie en een gemiddelde kost van 0,15 euro per kilometer. We schatten op die manier dat de Vlamingen die met de auto op reis vertrekken naar een regio buiten het Vlaamse Gewest in nog 63 miljoen euro hebben uitgegeven aan brandstof in het Vlaamse Gewest.

Tabel 39: Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland in 2012.

	Korte vakanties		Lange vakanties		TOTAAL AANTAL AUTO- VAKANTIES
	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	
Wallonië	607.838	93,4	327.456	79,5	828.048
Buitenland	1.716.945	65,5	5.252.940	49,3	3.714.298
TOTAAL	2.324.783		5.580.396		4.542.347
			TOTALE BESTEDINGEN		63.021.466

BRON: WES 2012, bewerking SVR

Tenslotte moeten we ook de brandstofkosten van de verblijfszakentoeeristen in rekening brengen. Op basis van de MICE 2013 dataset kunnen we afleiden dat bijna 74% van alle Vlaamse verblijfszakentoeeristen zich met de wagen verplaatst. Als we 74% van de aankomsten van verblijfszakentoeeristen nemen, dan komen we uit op een kleine 300.000 wagens. Als we voor elk 13,87 euro in rekening brengen komen we uit op een totale besteding van bijna 4 miljoen euro, waarvan het overgrote deel toe te schrijven is aan het MICE zakentoeerisme.

Tabel 40: Berekening van het aantal wagens en de bestedingen (in prijzen 2012) aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse verblijfszakentoeeristen in Vlaanderen, opgesplitst naar motief.

	Aantal verblijfstoeristen	% dat wagen gebruikt	Aantal toeristen met wagen	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN
MICE	275.296	73,91	203479,4	13,875	2.823.277
Andere zaken	108.568	73,91	80245,84	13,875	1.113.411
					3.936.688

BRON: MICE 2013, TIC, 2012, bewerking SVR.

1.2.3. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen

Net zoals bij het personenvervoer door de lucht werd bij de TSA 2008 en 2010 beslist om ook voor de uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen uit te gaan van een 100% toeristisch verbruik van het aanbod. De reden hiervoor is opnieuw dat deze uitgaven in de onderzoeken nooit worden opgenomen bij de uitgavencategorieën, waardoor ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door deze 100%-ratio in te voegen in TSA-tabel 6 omzeilen we deze tekortkoming en zorgen we ervoor dat deze toeristische bestedingen toch worden opgenomen in de uiteindelijke TSA.

In de eerste plaats moeten we het totale aanbod berekenen. We werken daarbij met de Input-output-code 63A1, die het aanbod van diensten van reisbureaus en touroperators omvat: het totale aanbod (aan aankooprijzen in prijzen 2012) dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6 bedraagt 2.974.949.238 euro. We moeten dit totaalbedrag in een tweede stap verdelen over de Vlaamse toeristen (TSA-tabel 2) en niet-Vlaamse toeristen (TSA-tabel 1). Dat doen we op analoge manier als bij het terugbrengen van de 100%-ratio bij het luchtvervoer. Zoals weergegeven in tabel 41 zien we dat er slechts 0,14% van de Vlaamse output door reisbureaus en touroperators gebruikt wordt door niet-Vlamingen en de overige 99,86% door Vlamingen. Toegepast op het totale aanbod dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6, betekent dat een totale besteding van bijna 2.971 miljoen euro door Vlamingen en 4 miljoen euro door niet-Vlamingen.

Tabel 41: Berekening van het gebruik van de diensten van Vlaamse reisbureaus en touroperators door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6 (in euro en prijzen 2012).

REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2007 (in miljoen euro)					Percentages toegepast op aanbod : 2.974.949.238	
Bron	Interpretatie		Absoluut (prijzen 2007)	Relatief		
Regionale output – kolommen totaal bedrijfstakingen en consumptieve bestedingen	Vlamingen gebruiken	Vlaamse output	2.526	99,86%	2.970.803.482	
Regionale output – totaal kolommen uitvoer	Niet-Vlamingen gebruiken	Vlaamse output	4	0,14%	4.145.756	

BRON: FPB, IOT2007, bewerking SVR

Als we op deze manier werken, kennen we al wel de verdeling over de verschillende TSA-tabellen, maar binnen TSA-tabel 2 kennen we dan nog niet de verdeling tussen de uitgaven gedaan door Vlamingen die reizen in het Vlaamse Gewest en Vlamingen die vertrekken naar een regio of land buiten het Vlaamse Gewest. Deze opsplitsing kunnen we maken op basis van gegevens uit het onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2012 van WES. We kunnen immers voor elk van deze groepen toeristen het aantal reizen berekenen waarbij op één of andere manier beroep werd gedaan op bemiddeling. We tellen wel het aantal reizen naar Vlaanderen en Brussel en niet enkel naar het Vlaamse Gewest.

Tabel 42: Berekening van het aantal reizen waar beroep werd gedaan op bemiddeling, opgesplitst naar herkomst en bestemming in 2012.

	KORTE VAKANTIES			LANGE VAKANTIES			TOTAAL	
	aantal reizen	Via bemiddeling Relatief	Absoluut	aantal reizen	Via bemiddeling Relatief	Absoluut	Absoluut	%
Vlamingen naar Vlaams + Brussels Gewest	1.622.217	27,2	440.794	1.241.604	19,1	237.136	677.930	15,4
Vlamingen naar Wallonië of buitenland	2.324.783	46,8	1.088.131	5.580.396	47,1	2.625.752	3.713.884	84,6
TOTAAL			1.528.925			2.862.888	4.391.813	100

BRON: WES 2012, bewerking SVR

Uit tabel 42 kunnen we afleiden dat Vlamingen voor 15,4% van hun reizen waarbij ze beroep doen op bemiddeling Vlaanderen en Brussel als bestemming kiezen en voor 84,6% buiten Vlaanderen en Brussel reizen. Hoewel de prijzen voor beide soort reizen verschillen, gebruiken we toch deze percentages om de totale uitgave door Vlamingen op te splitsen. Dat betekent dat Vlamingen die in het Vlaamse Gewest reizen in 2012 in totaal 458.579.626 euro uitgaven aan diensten van reisbureaus en touroperators. Voor Vlamingen die vertrekken kwam de totale besteding uit op 2.512.223.856 euro.

1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2

Nu we alle bestedingen hebben berekend, kunnen we deze samenbrengen. Tabel 43 bespreekt de totale TSA-tabel 1, tabel 44 doet hetzelfde voor de totale TSA-tabel 2. Voor TSA-tabellen 1 en 2 samen, komen we in 2012 uit op een totale besteding van 10,1 miljard euro. Als we de bestedingen in de TSA 2010 omzetten naar prijzen 2012, zien we in 2012 een toename van ongeveer 945 miljoen euro⁴.

In TSA-tabel 1 zien we een totaalbedrag van 3,3 miljard euro aan consumptie-uitgaven in 2012 door het inkomend toerisme in het Vlaamse Gewest. Van deze uitgaven door niet-Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest, wordt bijna een half miljard euro aan bestedingen gedaan door Brusselse en Waalse toeristen en 2,8 miljard euro door de buitenlandse toeristen. Van deze 2,8 miljard euro aan bestedingen, wordt 1,6 miljard uitgegeven door buitenlandse verblijfstoeristen voor het motief ontspanning, 0,5 miljard door de buitenlandse dagtoeristen en nog eens een 0,7 miljard euro door de buitenlandse zakenreizigers. Tegenover de TSA 2010 wordt er (in prijzen 2012) een kleine 300 miljoen euro meer uitgegeven. Het grootste verschil kan verklaard worden door het nieuwe MICE-onderzoek, waar de uitgegeven bedragen per persoon door inkomende zakentoeeristen hoger lagen dan vorige keer. Daardoor liggen de uitgaven van de buitenlandse verblijfszakentoeeristen ruim 200 miljoen hoger en die van de Waalse en Brusselse verblijfszakentoeeristen 60 miljoen hoger. Ook de opname van de dagzakentoeeristen in deze TSA-tabel levert een toename op van een kleine 60 miljoen euro. We zien daarnaast een kleine toename in de consumptie door de Waalse en Brusselse verblijfstoeristen en een afname van de uitgaven door buitenlanders die omwille van ontspanning Vlaanderen bezoeken.

Het intern toerisme zoals berekend in TSA-tabel 2 is in 2012 goed voor 7 miljard euro aan consumptie-uitgaven. Bijna 4 miljard hiervan wordt uitgegeven door de Vlamingen die op reis vertrekken buiten het Vlaamse Gewest en in het Vlaamse Gewest nog geld uitgeven aan reisbureaus, touroperators of vervoer. De overige 3 miljard euro wordt uitgegeven door Vlamingen die toerist zijn in hun eigen gewest. Bijna de helft van dit bedrag (ruim 1,4 miljard euro) wordt besteed door de Vlaamse verblijfstoeristen voor het motief ontspanning. Daarnaast wordt ruim 800 miljoen euro uitgegeven door de Vlaamse dagtoerist voor het motief ontspanning en ruim 600 miljoen euro door de Vlaamse dagzakentoeerist. De overnachtende Vlaamse zakentoeeristen spenderen ten slotte iets meer dan 200 miljoen euro in het Vlaamse Gewest. In vergelijking met de TSA 2010 zien we in 2012 een toename van ruim 650 miljoen euro. Deze toename is vooral te verklaren door het opnemen van de Vlaamse dagzakentoeeristen in deze TSA-tabel (vorige keren zaten ze in TSA-tabel 4): hun uitgaven zijn immers in totaal goed voor een bedrag van 630 miljoen euro. Verder is er ook een beperkte toename van de uitgaven van de verblijfszakentoeeristen, maar deze is eerder beperkt.

---

⁴ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010 en 2012 verwijzen we graag naar bijlage 1.

Tabel 43: TSA-TABEL 1: Consumptie-uitgaven van het inkomend toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, uitgedrukt in euro en prijzen 2012.

BESTEDINGEN	BRUSSELAARS EN WALEN IN VLAANDEREN							BUITENLANDERS IN VLAANDEREN						TOTAAL
	Dagtoeristen			Verblijfstoeristen				Dagtoeristen			Verblijfstoeristen			
	Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme			
		MICE	ANDERE		MICE	ANDERE		MICE	ANDERE		MICE	ANDERE		
1 Accommodatie	—	—	—	80.583.675	17.320.706	10.392.424	—	—	—	282.873.150	120.085.683	72.051.410	583.307.049	
2 Voeding- en drankverstrekking	34.658.365	11.366.483	6.819.890	66.150.332	15.638.929	9.383.357	262.982.240	2.391.317	1.434.790	229.725.052	66.491.995	39.895.197	746.937.947	
3 personenvervoer te land (spoor + weg + water)	2.244.212	4.976.753	2.986.052	3.630.015	2.534.964	1.520.978	33.953.466	2.223.450	1.334.070	18.320.803	26.717.572	16.030.543	116.472.879	
4 personenvervoer door de lucht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.170.277.038			1.170.277.038	
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	—	—	—	4.145.756			—	—	—	—	—	—	4.145.756	
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	17.645.744	0	0	9.656.067	640.831	384.499	31.164.070	99.600	59.760	33.344.628	2.846.349	1.707.809	97.549.357	
7 Restwaarde participation fee	—	7.127.406	—	—	9.925.271	—	—	5.521.773	—	—	7.217.554	—	29.792.004	
8 Andere	57.112.784	4.827.355	2.896.413	77.484.186	8.610.531	5.166.318	182.861.693	2.046.638	1.227.983	142.715.759	31.213.324	18.727.995	534.890.979	
TOTAAL	111.661.105	28.297.998	12.702.355	241.147.426	54.950.055	27.071.358	510.961.469	12.282.778	4.056.603	1.591.918.502	405.994.506	282.328.854	3.283.373.009	

■ Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

— Niet van toepassing

De kolomtotalen worden -wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn- berekend a rato van de verhouding in de volumes.

Tabel 44: TSA-TABEL 2: Consumptie-uitgaven van het intern toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, uitgedrukt in euro en prijzen 2012.

BESTEDINGEN	VLAMINGEN IN VLAANDEREN						VLAMINGEN DIE VERTREKKEN						TOTAAL
	Dagtoeristen			Verblijfstoeristen			Dagtoeristen			Verblijfstoeristen			
	Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme		
	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	
1 Accommodatie	—	—	—	420.264.610	36.313.578	21.788.147	—	—	—	—	—	—	478.366.335
2 Voeding- en drankverstreking	177.138.834	178.234.543	106.940.726	289.443.639	44.753.038	26.851.823	?	?	?	?	?	?	823.362.602
3 personenvervoer te land (spoor + weg + water)	142.847.989	115.850.090	80.625.478	51.018.269	9.947.136	5.387.726	25.455.616	?	?	63.025.065			494.157.370
4 personenvervoer door de lucht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.364.658.357			1.364.658.357
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	—	—	—	458.579.626			—	—	—	2.512.223.856			2.970.803.482
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	101.751.306	0	0	26.602.447	881.059	528.636	—	—	—	—	—	—	129.763.448
7 Restwaarde participation fee	—	116.249.585	—	—	12.816.500	—	—	—	—	—	—	—	129.066.085
8 Andere	399.686.155	24.041.549	14.424.929	200.558.758	17.852.799	10.711.679	?	?	?	?	?	?	667.275.869
TOTAAL	821.424.284	434.375.766	201.991.133	1.418.651.027	137.995.399	77.653.045	25.455.616	-	-	3.939.907.278			7.057.453.549

Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

— Niet van toepassing

? Hierover hebben we geen informatie

De kolomtotalen worden -wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn- berekend a rato van de verhouding in de volumes.

2. TSA-TABEL 4

In TSA-tabel 4 wordt de totale toeristische consumptie berekend. Daarvoor worden in de eerste plaats de toerisme-uitgaven volgens TSA-tabel 1 en TSA-tabel 2 samengebracht. Maar daarmee weten we niet genoeg. Naast de toerisme-uitgaven zijn er immers nog een heleboel andere vormen van toerismeconsumptie die moeten opgenomen worden in de TSA. Het gaat in TSA-tabel 4 dan over de zogenaamde 'in-natura' consumptie of de 'niet-monetaire' transacties die ook opgenomen moeten worden. Meer concreet zijn er drie grote categorieën van transacties die extra aandacht moeten krijgen: de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten (social transfers in kind) die maken dat toeristen minder betalen dan de werkelijke kostprijs en ten slotte andere vormen van toerismeconsumptie die niet elders zijn opgenomen.

Hieronder wordt voor elk van de componenten in TSA-tabel 4 uitgelegd wat het bronnenmateriaal, de methode en de resultaten zijn. Achtereenvolgens komen aan bod: de toeristische consumptie door tweede verblijvers, de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten en de andere vormen van toerismeconsumptie.

2.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers

Onder toeristische consumptie in strikte zin worden alle vormen van toeristische bestedingen verstaan. Het betreft met andere woorden de som van de consumptie-uitgaven van het inkomend (TSA-tabel 1) en het intern (TSA-tabel 2) toerisme⁵. Omdat het in de Vlaamse TSA soms moeilijk was om op basis van het beschikbare bronnenmateriaal dat onderscheid te maken, konden we niet alle consumptie-uitgaven van toeristen opsplitsen in deze twee groepen. Bepaalde uitgaven die normaal in TSA-tabellen 1 en 2 moeten opgenomen worden, zijn daarom in aparte kolommen in TSA-tabel 4 opgenomen. Het betreft de consumptie-uitgaven gedaan door tweede verblijvers of vakantiegangers die verblijven bij vrienden, familie en kennissen (VFK's).

Om de bestedingen door toeristen in tweede verblijven en bij vrienden, familie en kennissen te bepalen, doen we een beroep op het KiTS-onderzoek en de onderzoeken van Westtoer naar het tweede verblijfstoerisme 2012 en naar gebruikers van vaste standplaatsen op campings 2008. Hierna worden eerst de bestedingen van tweede verblijvers aan de kust besproken, daarna deze in de regio's.

2.1.1. Tweede verblijvers aan de kust

De volumes van tweede verblijvers halen we uit het KiTS-tendrapport van Westtoer. Dat betekent dat we één cijfer voor tweede verblijven hebben, zowel voor het eigen gebruik als voor het gebruik door VFK. Zoals in tabel 45 af te lezen is, komen we voor 2012 uit op een totaal volume van 13.270.277 overnachtingen in tweede verblijven aan de kust.

Voor de bestedingen gebruiken we de resultaten van de studie over tweede verblijvers door Westtoer uit 2011. Omgezet naar prijzen 2012 zien we dat tweede verblijvers aan de kust gemiddeld 47,11 euro uitgeven. Het overgrote deel daarvan (64%) gaat op aan voeding en drank: er wordt bijna 19 euro pppn uitgegeven in de horeca (40%) en nog eens 11 euro pppn in de winkel (24%). Verder is er een gemiddeld budget van 1,76 euro pppn voor transport en is 14 euro pppn of bijna 30% van de uitgaven over voor shopping. Vermenigvuldigen we deze bestedingen met het totaal volume van ruim 13 miljoen overnachtingen, dan komen we uit op een totale besteding van meer dan 625 miljoen euro door gebruikers van tweede verblijvers aan de kust.

---

⁵ Alle informatie over de berekeningen van de totale uitgaven in TSA-Tabellen 1 en 2 werd hiervoor uitvoerig besproken en komt hier dus niet meer aan bod.

Tabel 45: Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven aan de kust in 2012. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

TWEDE VERBLIJVERS KUST- KLASSIEK			
VOLUME (nachten)			13.270.277
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank	18,83	249.883.718	39,97
Transport	1,76	23.337.038	3,73
Andere uitgaven: shopping	14,20	188.470.462	30,15
Andere uitgaven: voeding en drank in winkels	11,20	148.620.082	23,77
Andere uitgaven: andere	1,12	14.875.656	2,38
TOTAAL	47,11	625.186.955	100,00

BRON: KiTS 2012, WESTTOER 2012, bewerking SVR.

Naast de klassieke tweede verblijven aan de kust, werd ook beslist de tweede verblijven (vaste standplaatsen) op de kustcampings in rekening te brengen. Het volume kennen we via het KiTS-onderzoek: in 2012 waren er 3.493.590 overnachtingen in deze vaste standplaatsen. In het onderzoek over de kustcampings werden ook de uitgaven door de gebruikers van vaste standplaatsen beschreven (al gaat het hier om cijfers uit 2007). In totaal geven de tweede verblijfstoeristen op campings minder uit dan de 'klassieke' tweede verblijvers: ze besteden ruim 21 euro per persoon per nacht. Ook nu gaat een groot deel van dat bedrag op aan eten en drank, al wordt zowel in absolute en relatieve termen minder besteed aan horeca-bezoek en meer aan shoppen (eten en drinken in winkels inclusief). Voor transport en cultuur, recreatie en ontspanning wordt ongeveer evenveel uitgegeven. In totaal wordt ruim 74 miljoen euro uitgegeven door tweede verblijvers op vaste standplaatsen op campings aan de kust.

Tabel 46: Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (vaste standplaatsen op campings) aan de kust in 2012. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

TWEDE VERBLIJVERS KUST- VASTE STANDPLAATSEN			
VOLUME (nachten)			3.493.590
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank (horeca)	5,61	19.610.277	26,45
Transport	1,43	5.001.812	6,75
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,44	1.548.180	2,09
Andere uitgaven: shopping	13,27	46.366.000	62,53
Andere uitgaven: andere	0,47	1.627.574	2,19
TOTAAL	21,23	74.153.842	100,00

BRON: KiTS 2012, WESTTOER 2007, bewerking SVR.

2.1.2. Tweede verblijvers in de Vlaamse regio's

We hebben geen exacte cijfers over tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest. Op basis van het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2012, kunnen we wel een inschatting maken van de tweede verblijven in de Vlaamse regio's. Uit dat onderzoek weten we dat ruim de helft van de Belgen die een tweede verblijf als logies kiezen (55,6%) dat doet in een tweede verblijf in het buitenland, 30,5% aan de

kust, 8,2% in Wallonië en 5,7 % in de Vlaamse regio's⁶. De verhouding tussen tweede verblijvers in de Vlaamse regio's en aan de kust is dus 5,7/30,5. We kunnen deze ratio toepassen op het aantal overnachtingen in tweede verblijven aan de kust. Omdat WES ook vaste standplaatsen op campings onder zijn tweede verblijven telt, nemen we deze ook mee op in het totaal aantal overnachtingen. We komen op basis van het KITS-onderzoek uit op 16.763.867 overnachtingen in tweede verblijven aan de kust. Als we dit volume vermenigvuldigen met 0,187 (=5.7/30,5), dan bekomen we een geschat totaal van 3.132.919 overnachtingen in tweede verblijven in de Vlaamse regio's.

Wat de bestedingen betreft hebben we een minder eenduidig beeld. We zitten immers met een gemengd beeld van tweede verblijvers in de volumes (zowel in woningen als op campings), terwijl we voor de bestedingen twee afzonderlijke cijfers hebben. Naar analogie met de TSA 2008 en 2010 wordt geopteerd om voor de bestedingen te werken met de uitgaven door tweede verblijvers op campings. Dat levert een totale besteding van ruim 66 miljoen euro op door de tweede verblijvers in de Vlaamse regio's. Zoals eerder beschreven gaat er veel geld naar eten en drinken en naar shoppen. Aan de andere kant gaan de kampeerders meer zelf koken en doen ze minder geld op in de horeca dan de klassieke tweede verblijvers. De uitgaven aan transport en aan cultuur, recreatie en ontspanning zijn eerder aan de lagere kant.

Tabel 47: Bestedingen door gebruikers van tweede in de Vlaamse regio's in 2012. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

TWEDE VERBLIJVERS REGIO'S - obv CAMPINGS			
VOLUME (nachten)			3.132.919
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank (horeca)	5,61	17.585.755	26,45
Transport	1,43	4.485.436	6,75
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,44	1.388.349	2,09
Andere uitgaven: shopping	13,27	41.579.275	62,53
Andere uitgaven: andere	0,47	1.459.546	2,19
TOTAAL	21,23	66.498.362	100,00

BRON: KITS 2012, WES 2012, WESTTOER 2007, bewerking SVR

2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen

Het gebruik van eigen accommodatie voor toerisme behoort ook tot de toeristische consumptie en moet in rekening worden gebracht in TSA-tabel 4. Het RMF 2008 wijst daarbij op het feit dat de tweede verblijven deel uitmaken van de toeristische consumptie, ongeacht of ze ook werkelijk werden bezocht voor toeristische doeleinden: *'irrespective of whether the dwelling has been actually visited in the period of reference on a tourism trip or not'*. Dat maakt dat je dus het algemeen totaal van mogelijke verhuur in rekening moet brengen. Op die manier neem je dus de eigen vakanties in de tweede verblijven op, maar ook de logies bij vrienden, familie en kennissen en de directe verhuur. De overnachtingen via immokantoren aan de kust en de directe verhuur werd reeds opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2. Daarenboven werd beslist om zoals in de TSA 2008 en 2010 de potentiële huurwaarde van de tijd dat tweede verblijven leeg staan niet op te nemen in TSA-tabel 4. We nemen dus enkel de waarde van het aantal 'gratis' overnachtingen op (eigen gebruik of gratis VFK). We doen dat door het aantal overnachtingen te vermenigvuldigen met een actuele huurprijs.

⁶ Deze verhouding is berekend op basis van een ratio voor de lange vakanties. Hoewel we verwachten dat tweede verblijven vaker voor korte dan lange vakanties gebruikt worden, kunnen we geen schatting maken aan de hand van de korte vakanties, gezien in het WES onderzoek over korte vakanties geen vakanties in tweede verblijven zijn opgenomen.

Wat de kust betreft, berekenen we het volume aan overnachtingen in tweede verblijven met de cijfers uit het KITS-onderzoek van Westtoer en het onderzoek naar vaste standplaatsen op campings door Westtoer: in 2012 waren er 13.270.277 overnachtingen in klassieke tweede verblijven en 3.493.590 op de vaste standplaatsen op de kustcampings. Voor al deze overnachtingen moeten we vervolgens op zoek naar de totale huurwaarde. We willen immers weten hoeveel er zou uitgegeven zijn aan logies moesten de eigenaars zelf of de VFK's betaald hebben voor deze logies. De prijs die het beste de gemiddelde huurprijs van een klassiek tweede verblijf aan de kust benadert, is deze die betaald wordt door huurders aan de kust. In het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2011 werd deze huurprijs berekend: de gemiddelde besteding aan logies voor een huurvakantiewoning aan de kust, is 19.84 euro per overnachting (in prijzen 2012). Als we dit bedrag dan vermenigvuldigen met de 13.270.277 overnachtingen, komen we op een totale huurwaarde van 263.258.144 euro voor het gebruik van klassieke tweede verblijven aan de kust. Voor de vaste standplaatsen op campings wordt op analoge manier gewerkt: in 2011 gaf de bezoeker van kustcampings gemiddeld 10,94 euro uit aan logies (in prijzen 2012). Voor alle 3,5 miljoen overnachtingen samen, betekent dat een totale huurwaarde van 38.228.140 euro voor het gebruik van vaste standplaatsen op de campings aan de kust.

Omdat er geen informatie beschikbaar is over tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest, schatten we het volume op basis van gegevens uit het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2012: we kwamen uit op 3.132.919 overnachtingen in tweede verblijven in de regio's. Zoals gezegd kunnen we dit volume niet opsplitsen naar logiesvorm. Voor de uitgaven aan logies (en dus de potentiële huurwaarde) hebben we opnieuw wel twee cijfers uit het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek: de toeristen in huurwoningen geven gemiddeld 21,29 euro per persoon per nacht uit in de regio's, de toeristen op campings in de Vlaamse regio's gemiddeld 12,01 euro per persoon per nacht. We werken ook nu met gemiddeld bedrag van de campings waardoor we uitkomen op een totale huurwaarde van 37.632.376 euro voor het gebruik van tweede verblijven in de Vlaamse regio's.

2.3. 'Social transfers in kind'

Onder de zogenaamde 'social transfers in kind' worden de sociale overdrachten van de overheid verstaan. Het gaat dan om de subsidies aan bijvoorbeeld cultuur of aan het openbaar vervoer, wat maakt dat toeristen zelf maar een deel van de kosten moeten dragen. De waarde van de subsidie moet volgens het RMF ook opgenomen worden in de TSA, want deze maakt deel uit van de toeristische consumptie. Zonder de subsidies zou de toerist immers meer moeten betalen voor hetzelfde goed. Er werd beslist om de subsidies voor cultuur en recreatie op te nemen voor zover ze voor toeristische doeleinden worden gebruikt. Daarnaast zullen de specifieke subsidies van Toerisme Vlaanderen in kaart gebracht worden voor zover ze in deze tabel thuishoren. De subsidies voor sport nemen we niet mee omdat deze eerder ten goede komen aan de recreanten en minder aan de toeristen. De subsidies aan het openbaar vervoer worden ten slotte in rekening gebracht a rato van hun verbruik door toeristen.

We vermelden hierbij dat we enkel de Vlaamse, federale en provinciale subsidies in kaart brengen en de subsidies door gemeenten of de Europese subsidies dus buiten beschouwing laten. Hoe we dat concreet doen, wordt voor elk van de soorten subsidies hieronder in detail besproken. In een laatste punt berekenen we de totale som van de op te nemen subsidies.

2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn

Wat de subsidies voor cultuur betreft, is het belangrijk om te weten dat niet alle subsidies mogen opgenomen worden. Het RMF vermeldt duidelijk dat enkel die subsidies mogen opgenomen worden waarbij de begunstigden individueel geïdentificeerd kunnen worden. In TSA-tabel 4 wordt dus de waarde opgenomen van: *"individual non-market services provided by governments and non profit institutions*

... serving households that benefit visitors and exceed the values paid by the visitors themselves: costs of museums, performing arts, short term education, ... " (RMF, p.46). Andere vormen van subsidies, waarbij de individuele gebruiker niet te onderscheiden is, zoals subsidies voor toerismepromotie, -informatie of -onderzoek horen dus niet in TSA-tabel 4 thuis.

Er zijn twee manieren om het bedrag aan subsidies te meten. In de eerste plaats kunnen we op basis van de begroting, alle subsidies één voor één bekijken en er die subsidies uithalen die passen in TSA-tabel 4. In de tweede plaats is het volgens de methodologische nota's van Eurostat mogelijk om de subsidiestroom te schatten aan de hand van de gebruikstabellen van de nationale rekeningen. Hieronder wordt meer in detail besproken hoe we voor elk van deze methoden aan de slag zijn gegaan en wat het resultaat is. Eerst komt de meer eenvoudige manier op basis van de nationale rekeningen (gebruikstabellen) aan bod, nadien de meer arbeidsintensieve manier op basis van de begroting.

A. Gebruikstabellen IOT 2007

Volgens de methodologische nota's van Eurostat is het mogelijk om op basis van de gebruikstabellen in de nationale rekeningen na te gaan hoeveel de sociale overdrachten door de overheid en non profit organisaties bedragen. In de nationale rekeningen staan deze sectoren immers opgelijst als de institutionele sectoren onder code S13 (overheid) en S15 (instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens). Daarnaast wordt in de kolommen van de gebruikstabel voor elk van deze sectoren de individuele consumptieve bestedingen (code P31) opgenomen per product. De producten staan dus in de rijen en we selecteren die rijen (of IO-codes) die volgens het RMF instaan voor de toeristische producten binnen de categorie diensten van culturele en recreatiebedrijven (zie verder bij de bespreking van TSA-tabel 5). Voor elk van die IO-codes moeten we dus niet de volledige waarde aan sociale overdrachten of subsidies opnemen, maar enkel die die de toeristen ten goede komen.

In de gebruikstabel van de IO 2007 werden slechts in twee IO-codes die we als diensten van culturele en recreatiebedrijven opnemen in de TSA, ook daadwerkelijk subsidies opgetekend. Het betreft de codes 92B05 en 92C05. Dit zijn de codes die de diensten groeperen die niet door de markt worden aangeboden (dus door publieke instellingen). Voor elk van die codes werd aan de hand van de gedetailleerde CPC-codes nagegaan welke producten als toeristisch kunnen worden beschouwd en deze werden op basis van de RSZ-statistiek afgezonderd van de andere producten⁷. Op die manier werd een toeristisch aandeel van beide IO-codes bepaald, waarna het totaal op te nemen bedrag werd berekend.

Tabel 48: Sociale overdrachten cultuur en recreatie – regionale gebruikstabel 2007 (in euro en prijzen 2012).

IO 2007 -code	CPA en NACE 2003-code	Beschrijving	Individuele bestedingen overheid	Individuele bestedingen non-profit	Aandeel toerisme	TOTAAL OP TE NEMEN BEDRAG
92B05	92.3 (partim)	Overig amusement, niet markt	132.292.971	0	98,59%	130.423.334
92C05	92.5 (partim)	Bibliotheken, openbare archieven, musea en andere culturele diensten, niet markt	395.554.773	91.915.711	34,78%	169.550.627
						299.973.961

BRON: IOT 2007, bewerking SVR

Voor de groep producten 'overig amusement, niet markt' wordt 98,6% van de producten als toeristisch beschouwd, wat maakt dat we 98,6% van de 132 miljoen euro aan bestedingen door de non-profit of meer dan 130 miljoen euro opnemen in TSA-tabel 4. Wat hier wegvallt zijn de overige ondersteunende

⁷ Deze berekeningen werden gemaakt op basis van de RSZ-gegevens van 31 juni 2007 in NACE 2008. Reden hiervoor is dat we in de RSZ-cijfers van 30 juni 2007 die zijn opgesteld in NACE 2003, geen onderscheid maken tussen de publieke en private sector.

activiteiten voor uitvoerende kunsten. Voor de groep 'Bibliotheken, openbare archieven, musea en andere culturele diensten, niet markt' of 92C5, nemen we slechts 34,78% van de overdrachten op, omdat alle subsidies aan bibliotheken en archieven niet als toeristische subsidies worden beschouwd. Deze 34,78% levert wel een totaal bedrag van bijna 170 miljoen euro op die we opnemen in TSA-tabel 4. Als we de overdrachten aan de 'toeristische' componenten van cultuur en recreatie optellen, dan komen we tot een totaal van bijna 300 miljoen euro in 2007 (prijzen 2012). Zoals bij de TSA 2008 en 2010 wensen we echter meer details te kennen over de overdrachten, waarvoor we hieronder een beroep doen op de boekhouding.

B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Om de Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie in beeld te brengen, worden drie bronnen gebruikt: de Vlaamse begroting, het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven en het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen. Meer gedetailleerde uitleg over de methode kan gevonden worden in het rapport over de TSA 2008.

i. Vlaamse begroting

De bedragen op de verschillende kredieten zullen hieronder in tabellen 45 tot en met 48 opgenomen worden, voor de begrotingsposten die we mee opnemen als toeristische subsidies in TSA-tabel 4. We bespreken de posten en de bedragen hierna één voor één, gestructureerd volgens beleidsdomein. We geven ook kort aan welke subsidies we niet opnemen en waarom.

Voor het **domein Internationaal Vlaanderen (IV)** worden vooral subsidies aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) opgenomen omdat de individuele bezoeker van de Zoo door deze subsidies een lager bedrag aan inkom moet betalen dan de werkelijke kost. Het betreft niet alleen de gewone subsidie, maar ook de toelagen voor de aankoop van toeristische infrastructuur. Deze twee posten bedragen samen ruim 2,7 miljoen euro. Daarnaast worden ook drie kleinere subsidies opgenomen: het betreft de subsidies aan de vzw Centrum Ronde van Vlaanderen en twee subsidies in het kader van de herdenking van WOI. Subsidies die niet zijn opgenomen zijn bijvoorbeeld investeringen in kusttoerisme, ter ondersteuning aan het kunststedenactieplan en de dotatie aan Toerisme Vlaanderen, aangezien de individuele begunstigde van de subsidie niet te onderscheiden is. Later zal een deel van deze subsidies alsnog in beeld komen bij de specifieke toerismesubsidies en eventueel opgenomen worden als we meer informatie hebben over de begunstigten van deze subsidies. Gezien we alle subsidies door Toerisme Vlaanderen ook apart opnemen, moeten we ook opletten voor dubbeltellingen.

Tabel 49: Opgenomen kredieten van het departement IV in 2012 (in euro).

VLAAMSE BEGROTING 2012 (na tweede controle) : IV	
Allerhande uitgaven mbt het voorzitterschap van de task force holocaust en de herdenking van WOI	225.000
Subsidie aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen)	2.436.000
Investeringsubsidie aan de KMDA voor de toeristische uitrusting	278.000
Subsidie aan VZW Centrum Ronde Van Vlaanderen	10.000
Subsidie aan projecten in het kader van de herdenking van WOI	207.000
TOTAAL	3.156.000

Voor het domein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) zijn een hele reeks subsidies opgenomen, in totaal voor ruim 169 miljoen euro (zie tabel 50). Omdat de eerste post de dotatie aan het FoCi nogal algemeen was (en er een bedrag van meer dan 11 miljoen euro werd ingeschreven), werd detailinformatie

opgevraagd bij het departement CJSM. Uit een lijst met de verschillende projecten die subsidies kregen, werden de subsidies opgenomen van 5 projecten⁸, goed voor bijna 2 miljoen euro. Het betreft in deze dus wel de uitbetaalde en niet de begrote bedragen, omdat we niet over andere detailinformatie met betrekking tot de begrote middelen beschikken. Van een aantal projecten werden de subsidies niet opgenomen omdat het om instellingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ging (AB, Kaaitheater, ...) of omdat het niet om een toeristisch project ging, maar eerder om ondersteuning van kunstenaars of om vormingsinstellingen

Tabel 50: Opgenomen kredieten van het departement CJSM in 2012 (in euro).

VLAAMSE BEGROTING 2012 : CJSM	VEK
Dotatie aan het fonds culturele infrastructuur (uitbetaald bedrag aan deel van de projecten)	1.806.647
Subsidies in het kader van het circusbeleid en aan het centrum voor circuskunsten	2.258.000
Subsidies voor de werking van erkende musea	7.493.000
Subsidies ter ondersteuning van samenwerkingsverbanden voor internationale profilering van kunstcollecties	458.000
Subsidies aan projecten van cultureel erfgoed (uitbetaald bedrag aan deel van de projecten)	516.060
Subsidies voor erfgoedconvenants met provincies en gemeenten (nt met VGC)	7.639.439
Subsidies aan kazerne Dossin	459.000
Subsidies aan VZW De Singel	6.870.000
Subsidies aan het centrum van de Vlaamse strip	117.000
Subsidies aan VZW Bedevaart naar de graven van de Ijzer	386.000
Kapitaaloverdrachten aan het topstukkenfonds	547.000
Subsidie aan VZW de Rand – werking van het museum Felix De Boeck	96.000
Subsidies aan kunstorganisaties – geheel van de werking	63.069.850
Subsidies aan kunstorganisaties voor hun projecten	1.589.600
Subsidies aan de kunstinstellingen	39.136.262
Subsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer "Kasteel domein van Gaasbeek"	610.000
Subsidie aan IVA KMSKA (Koninklijk museum voor Schone Kunsten Antwerpen)	2.937.000
Werkingskosten IVA KMSK	3.806.000
Subsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer "landcommanderij Alden Biesen"	210.000
Subsidie Vlaamse Opera gefinancierd in uitvoering van art 62bis van de financieringswet	2.906.000
Subsidie aan de Vlaamse opera vzw	15.907.000
Subsidies aan VZW Theater Stap	305.000
Subsidies aan VZW Concertgebouw Brugge	447.000
Subsidie aan de VZW MUHKA (Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen)	4.083.000
Subsidie aan VZW MUHKA – bijdrage uit ART 62bis van de financieringswet	500.000
Subsidies aan hostels en jeugdverblijfscentra	2.472.177
Subsidies aan uitleendienst voor kampeermateriaal voor de jeugd + aankopen kampeermateriaal	697.000
Subsidie voor de VZW algemene dienst voor jeugdtoerisme	1.987.000
TOTAAL	169.309.034

De subsidies in het kader van het circusbeleid (2,3 miljoen euro), staan onder het programma sociaal-cultureel werk voor volwassenen. In het jaarverslag van het agentschap sociaal-cultureel werk kan precies worden nagegaan welke circussen een subsidie ontvingen. In datzelfde jaarverslag kunnen ook de subsidies uit het programma jeugd van naderbij worden bekeken. In totaal nemen we ongeveer 5 miljoen

⁸ Uit de subsidielijst van het FOCI werden de subsidies weerhouden aan 5 projecten: De Hoge Rielen, De Singel Antwerpen, Kasteel Gaasbeek, VZW De Rand, Vertmanskuis Voeren.

euro aan subsidies uit dit programma op. Het betreft de subsidies aan de uitbaters van hostels en jeugdverblijfcentra, aan de uitleendienst voor kampeermateriaal en aan de vzw Algemene dienst die de jeugdcentra Destelheide in Dworp en Hoge Rielen in Lichtaart beheert.

De grootste groep uitgaveposten (alle subsidies aan musea, VZW's) vallen onder het programma kunsten en erfgoed. Ook hier kunnen de details over de begunstigden opgezocht worden in het jaarverslag 'Kunsten en Erfgoed':

- Bij de subsidies uit het erfgoeddecreet nemen we de subsidies aan erkende musea (7,5 miljoen euro) op en aan gemeenten en provincies voor de erfgoedconvenanten (7,6 miljoen euro). Deze laatste werden overgenomen uit het jaarverslag, waarbij de subsidies aan de VGC weggelaten werden. Bij de subsidies aan projecten van erfgoed werd de lijst van projecten in het jaarverslag nagekeken en nemen we de helft van het begrote bedrag op. De subsidies die wegvallen zijn deze aan erfgoedpublicaties en aan projecten in Brussel.
- Verder zijn er een groep andere subsidies opgenomen, zoals de beheerssubsidie aan deSingel, de subsidie aan het centrum voor de Vlaamse Strip, deze aan de vzw Bedevaart naar de graven van de IJzer, aan vzw de Rand voor het Museum Felix De Boeck en aan vzw Theater Stap.
- Bij de subsidies op basis van het kunstendecreet gaat het concreet om werkings- en projectsubsidies aan organisaties met betrekking tot architectuur en vormgeving, audiovisuele kunst, beeldende kunst, dans, muziektheater, theater, festivals en kunstencentra. Hierbij werden telkens de subsidielijsten bekeken en werden de begunstigden uit Brussel geschrapt. Daarenboven telden we ook de werkplaatsen die subsidies ontvingen in één van deze subcategorieën niet mee. Alle subsidies samen vertegenwoordigen in 2012 een bedrag van ruim 63 miljoen euro voor de werking en 1,6 miljoen euro voor de projecten van de kunstorganisaties. Daarnaast worden ook de subsidies aan drie kunstinstellingen opgenomen: deFilharmonie, deSingel en het Koninklijk Ballet Van Vlaanderen, die samen goed zijn voor ruim 39 miljoen euro. De subsidie aan het Vlaams radio koor en orkest en AB nemen we niet op. Ook de subsidies aan het IVA KMSKA en aan de buitendiensten (Kasteel van Gaasbeek, en de landcommanderij Alden Biesen) worden opgenomen. Ten slotte nemen we de subsidies aan de Vlaamse Opera en het M HKA apart op.

Alle subsidies die te maken hebben met sport, media en bibliotheken en lezen werden niet meegerekend omdat ze niet als een toeristisch product worden beschouwd door het RMF. Ook promotie, informatie of onderzoek werd niet opgenomen omdat de individuele begunstigde niet te onderscheiden is. Daarenboven werden subsidies aan kunstenaars of voor de creatie van kunstwerken niet opgenomen, aangezien dit niet rechtstreeks ten goede komt aan de toerist. Ten slotte werden ook de subsidies voor de werking en projecten van kunst-educatieve en sociaal-artistieke kunstorganisaties buiten beschouwing gelaten.

Ook binnen **het departement Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed (RWO)** zijn een aantal subsidies uitbetaald die passen binnen het kader van TSA-tabel 4. In totaal wordt 49 miljoen euro opgenomen aan uitgaven voor onroerend erfgoed. Het betreft in de eerste plaats de subsidies voor herstellingen en onderhoud van het IJzer monument, de herdenking van WOI, restauratie van het Lam Gods en de KMDA. Daarnaast wordt ook de subsidie aan de VZW erfgoed Vlaanderen en deze voor de jaarlijkse monumentenprijs opgenomen. Ook de middelen voor aankoop en restauratie van beschermde monumenten worden in rekening gebracht. We vinden de grootste bedragen terug bij de aandeel van het Vlaamse Gewest in de toekenning van restauratiepremies in de openbare sector (14,9 miljoen euro) en in de sector erediensten (27,6 miljoen euro). In de openbare sector wordt daarnaast ook het aandeel van het Vlaams gewest in de kosten voor de opmaak van beheersplannen en de toekenning van een beheerspremie voor beschermde landschappen mee opgenomen. Ook het aandeel van het Vlaamse Gewest in de onderhoudspremie van beschermde monumenten in de openbare sector meegenomen.

Tabel 51: Opgenomen kredieten van het departement RWO in 2012 (in euro).

VLAAMSE BEGROTING 2012 : RWO	VEK
Subsidie voor herstelling en onderhoud van het ijzermonument en het omliggende domein in Diksmuide	145.000
Allerhande uitgaven in verband met het project "Herinneringspark 2014-2018 - WOI"	95.000
Bijdrage voor restauratie van het Lam Gods	250.000
Aandeel van het Vlaamse Gewest in de kosten van de werkzaamheden aan de beschermde KMDA	1.205.000
Subsidie aan VZW erfgoed Vlaanderen	296.000
Subsidie aan de nieuwe erfgoedvereniging	1.855.000
Subsidie voor de jaarlijkse monumentenprijs	25.000
Aankoop van beschermde monumenten en archeologische artefacten, kosten voor onteigening van beschermde monumenten en archeologische artefacten die gevaar lopen voor verval en kosten voor renovatie ervan	586.000
Aandeel Vlaamse Gewest in de toekenning van een restauratiepremie – openbare sector	14.881.000
Aandeel Vlaamse Gewest in de toekenning van een restauratiepremie – sector erediensten	27.614.000
Aandeel Vlaamse Gewest in de kosten voor de opmaak van beheersplannen in beschermde landschappen – openbare sector	89.000
Aandeel Vlaamse Gewest in de toekenning van een beheerspremie voor beschermde landschappen – openbare sector	170.000
Aandeel van het Vlaamse Gewest in de onderhoudspremie voor beschermde monumenten – openbare sector	1.839.000
TOTAAL	49.050.000

Wat hier niet werd opgenomen zijn de subsidies aan regionale landschappen (geen individuele bezoeker te onderscheiden) of aan het IVA onroerend erfgoed (vooral onderzoek). Ook de beheers-, onderhouds- en restauratiepremie van beschermde monumenten en landschappen uit de privé-sector werden niet weerhouden, gezien het voor elk van deze bezienswaardigheden niet zeker is dat ze publiek toegankelijk zijn en we er niet vanuit kunnen gaan dat ze ten goede van individueel te onderscheiden toerist. Ten slotte vielen de subsidies aan de VZW monumentenwacht en aan de verenigingen voor educatieve en sensibiliseringsprojecten uit de tabel weg omdat ze niet ten goede komen aan de toeristen zelf.

Alle subsidies uit de Vlaamse begroting 2012 (na de tweede begrotingscontrole) in acht genomen, komen we tot een totaal van 221.515.034 euro aan subsidies die we willen opnemen in TSA-tabel 4. Het gaat allemaal om subsidies die ten goede komen aan de toeristen en waarbij de individuele begunstigde (soms na enkele stappen) te onderscheiden is. Het is niet verwonderlijk dat er vooral middelen uit het domein Cultuur, Jeugd, Sport en Media worden opgenomen. In vergelijking met de vorige TSA's zien we dat er in 2012 bijna evenveel subsidies worden opgenomen als in 2010, maar minder dan in 2008.

Tabel 52: Opgenomen kredieten uit de Vlaamse Begroting in 2008, 2010 en 2012 (in euro).

VLAAMSE BEGROTING - opgenomen kredieten	2008 (prijzen 2012)	2010 (prijzen 2012)	2012 (prijzen 2012)
Internationaal Vlaanderen	3.402.665	5.035.832	3.156.000
Cultuur, Jeugd, Sport en Media	203.039.759	170.471.906	169.309.034
Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed	47.924.393	45.553.521	49.050.000
ALGEMEEN TOTAAL	254.366.818	221.061.259	221.515.034

ii. Subsidies door Toerisme Vlaanderen

Een volgende groep subsidies die in rekening dient gebracht te worden, zijn de subsidies die door Toerisme Vlaanderen worden toegekend. We moeten hierbij wel waakzaam zijn dat bepaalde subsidies niet dubbel worden geteld. Daarenboven is het net zoals bij de bovenstaande subsidies zo, dat we enkel die gelden in rekening mogen brengen waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is. Op basis van het

jaarverslag 2012 van Toerisme Vlaanderen, overlopen we de verschillende subsidies die werden uitgereikt en koppelen er twee bovenstaande opmerkingen aan, alvorens het subsidiebedrag al dan niet op te nemen in TSA-tabel 4. Eerst komen de subsidies voor de verschillende impulsprogramma's aan bod, gevolgd door de subsidies voor infrastructuurprojecten in het kader van 100 jaar Groote Oorlog. Daarna komen de subsidies in verband met Toerisme voor Allen aan bod. In een vierde punt komen de investeringen in het eigen patrimonium door Toerisme Vlaanderen aan bod. In een laatste deel bespreken we kort het totaalbedrag aan subsidies door Toerisme Vlaanderen die in TSA-tabel 4 worden opgenomen.

De **impulsprogramma's** worden in het jaarverslag besproken in vijf groepen. De eerste drie behelzen de drie macroproducten (kust, kunststeden en regio's). Verder is er ook een impulsprogramma "wielererfgoed & de Ronde 100" en een impulsprogramma "100 jaar Groote Oorlog".

- het impulsprogramma Kust 2012 bevat 19 gesubsidieerde projecten. Bij 10 ervan kunnen we de individuele begunstigde toerist onderscheiden en deze nemen we op in deze TSA. De 10 projecten vertegenwoordigen een bedrag van 1.270.087 euro aan subsidies. De niet opgenomen projecten zijn vooral promotionele projecten en projecten ten voordele van de toeristische sector zelf.
- Het impulsprogramma Kunststeden bestaat uit 13 gesubsidieerde projecten. Vijf ervan vallen af om ze niet ten voordele zijn van de individuele toerist, of omdat het projecten in het Brusselse gewest zijn. De overige acht projecten zijn goed voor 1.260.903 euro aan subsidies.
- Het impulsprogramma Regio's 2012 telt 21 projecten. Drie ervan nemen we niet mee op in deze TSA omdat het subsidies zijn om toeristische infokantoren te verfraaien. De 18 andere projecten vertegenwoordigen 2.500.965 euro aan subsidies.
- Het impulsprogramma Wielererfgoed & de Ronde 100 telt 13 projecten. We nemen ze allemaal op in de TSA, maar bij twee ervan slechts voor de helft van het gesubsidieerde bedrag. Dit omdat deze projecten deels uit promotie bestaat. Het bedrag van dit impulsprogramma dat wordt opgenomen in deze TSA bedraagt zo 2.692.464 euro.
- Het impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog bestaat uit 16 projecten die subsidie ontvangen van Toerisme Vlaanderen, die allemaal integraal kunnen opgenomen worden in de TSA. Ze zijn goed voor een bedrag van 6.717.321 euro.

Naast het impulsprogramma in verband met 100 jaar Groote Oorlog is er ook een reeks subsidies voor infrastructuurprojecten in het kader van het project **100 jaar Groote oorlog**. Deze zijn in totaal goed voor een bedrag van 15 miljoen euro. Gezien dit allemaal projecten zijn waarbij de individuele toerist te onderscheiden is, nemen we het volledige bedrag op.

Toerisme voor Allen: Vlaanderen erkent ook bepaalde verblijven met een sociaal karakter die voldoen aan bepaalde kwaliteitsvoorwaarden vanuit het oogpunt dat ze zoveel mogelijk mensen een kans wil bieden om met vakantie te gaan (Toerisme voor Allen). De verblijven die erkend zijn, kunnen een subsidie aanvragen wanneer ze aanpassingswerken uitvoeren aan hun gebouwen of wanneer ze vakanties organiseren voor mensen die in armoede leven. Voor de subsidies in het kader van Toerisme voor Allen, moeten we waakzaam zijn voor dubbeltellingen en moeten we in het achterhoofd houden dat veel gesubsidieerde verblijven niet louter door toeristen worden gebruikt. We volgen de redenering die in de TSA 2008 werd opgebouwd en waarbij wordt uitgegaan van het feit dat de individuele huurders van de vakantiewoningen een lage prijs kunnen betalen omwille van de subsidies van Toerisme Vlaanderen voor de vernieuwingswerken. We nemen alle subsidies dan ook op in TSA-tabel 4. In totaal ontvingen 77 verschillende verblijven een subsidie in het kader van Toerisme voor Allen voor een totaalbedrag van 3.898.294 euro

Ten slotte moeten ook de **investeringen in het patrimonium van Toerisme Vlaanderen** onder de loep genomen worden. Reden daarvoor is dat we investeringssubsidies door de Vlaamse overheid principieel mee opnemen en dat we de investeringen in de provinciale domeinen ook sowieso opnemen. In 2012 ging het concreet om 5.797.056 euro.

De **subsidies aan de KMDA** (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) die in het jaarverslag van toerisme Vlaanderen wordt vermeld, nemen we niet op, gezien we deze subsidie reeds in rekening brachten in de algemene subsidiering door het departement Internationaal Vlaanderen.

In tabel 53 wordt een overzicht gegeven van de verschillende toeristische subsidies die worden opgenomen in TSA-tabel 4. In totaal ging het in 2012 om 39.137.090 euro aan subsidies en investeringen, waarvan de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is. Dat is net iets minder dan de subsidies in de TSA 2010, maar een pak meer dan in 2008. Reden hiervoor is dat er 15 miljoen euro aan subsidies in het kader van het project 100 Jaar Grote oorlog worden opgenomen. Dit project bestond nog niet in 2008.

Tabel 53: Opgenomen subsidies en investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008, 2010 en 2012 (in euro en prijzen 2012).

SUBSIDIES DOOR TOERISME VLAANDEREN die passen in TSA-tabel 4	2008 (prijzen 2012)	2010 (prijzen 2012)	2012 (prijzen 2012)
Impulsprogramma's	5.167.069	22.658.584	29.441.740
Toerisme voor Allen	4.924.843	4.855.376	3.898.294
Investeringen in patrimonium	6.990.487	12.536.438	5.797.056
TOTAAL	18.469.511	40.050.398	39.137.090

iii. Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven

Naast de Vlaamse begroting moet er ook gekeken worden naar het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven (FFEU). Dit fonds verzamelt jaarlijks de overschotten uit de begroting (verschil tussen begrote en werkelijke bedragen) en wijst deze opnieuw toe aan enkele grote investeringsprojecten, die op een bepaald ogenblik noodzakelijk zijn. De projecten waaraan middelen worden toegekend, worden jaarlijks gekozen en meestal wordt de uitbetaling gespreid over verschillende jaren.

In 2012 werden drie nieuwe projecten gekozen, waarvan één van belang voor de TSA: een project rond onroerend erfgoed. Van het begrote budget werd echter niets in uitvoering gebracht. Toch werden er in 2012 nog middelen uitbetaald aan drie projecten die vanuit cultureel en toeristisch oogpunt relevant zijn. Het betreft één projecten uit 2002 (toeristische investeringen inclusief restauratie), één uit 2003 (Holocaust museum in Mechelen) en één uit 2004 (investeringen in toeristische infrastructuur). In totaal worden voor de drie projecten samen 2,1 miljoen euro aan begrote middelen opgenomen. Vooral voor het project rond het Holocaust museum werd een groot bedrag vrijgemaakt.

Tabel 54: Opgenomen kredieten uit het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven in 2012 (in euro).

FFEU - Ordonnancerings 2012	Bedrag 2012
Culturele investeringen – infrastructuur (2002)	0
Toeristische investeringen en restauratie (2002)	108.000
Holocaust museum Mechelen (2003)	1.966.000
Toeristische infrastructuur (2004)	5.000
Onroerend erfgoed (2012)	0
ALGEMEEN TOTAAL	2.079.000

iv. Totaal aan Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Als we de opgenomen kredieten uit de Vlaamse Begroting (221.515.034 euro), de investeringen en subsidies door Toerisme Vlaanderen (39.137.090 euro) en de kredieten van het FFEU (2.079.000 euro) samen tellen, komen we tot een totaal van 262.731.124 euro aan Vlaamse uitgaven voor cultuur en recreatie.

C. Provinciale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Naast de Vlaamse subsidies, werd ook beslist om de provinciale subsidies in rekening te brengen. In vorige edities van de TSA hebben we dit op analoge manier gedaan dan voor de Vlaamse subsidies. We werkten met de provinciale begrotingen/budgetten en namen we zo veel mogelijk dezelfde posten op. In grote lijnen namen we voor alle provincies kredieten op uit de functionele groepen (1) toerisme, (2) recreatiedomeinen, (3) cultuur, ontspanning en plechtigheden en (4) kunst en natuurbescherming. Daarenboven nemen we zowel de werkingskosten, de subsidies als de investeringen op (zowel gewone als buitengewone dienst), gezien deze drie verschillende soorten uitgaven allemaal maken dat de toerist minder moet betalen dan de werkelijke kostprijs voor een bepaald toeristisch goed. We werken uiteraard ook volgens de principes dat we enkel die subsidies opnemen waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is.

Omdat het oplijsten van alle relevante provinciale subsidies een zeer tijdsintensief proces is, en dit in verhouding slechts een beperkt bedrag aan extra op te nemen subsidies oplevert opteren we om in de TSA 2012 te werken met een schatting. We kiezen om een gemiddelde te nemen van de provinciale subsidies uit de TSA 2008 en TSA 2010, na indexatie naar 2012. We komen op die manier uit op een bedrag van bijna 101 miljoen euro.

Tabel 55: Opgenomen kredieten uit de provinciale budgetten. Schatting 2012 op basis van 2008 en 2010.

	2008	2010	2012
Provinciale subsidies	88.535.796	98.979.999	-
In prijzen 2012	96.279.199	105.379.846	100.829.523

D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Wanneer we de methode op basis van de begrotingen/budgetten gebruiken, nemen we in 2012 in totaal een bedrag van 363.560.647 euro op in de TSA-tabel 4 voor de zogenaamde "social transfers" met betrekking tot toerisme, cultuur en recreatie. Zoals in tabel 56 is te zien, is dat 6 miljoen minder dan in de TSA 2010.

Tabel 56: Totaal aan sociale overdrachten voor toerisme, cultuur en recreatie in 2008, 2010 en 2012 in absolute cijfers (in euro en prijzen 2012).

Social transfers voor toerisme, cultuur en recreatie	2008 (prijzen 2012)	2010 (prijzen 2012)	2012 (prijzen 2012)
Vlaamse begroting (IV, CSJM, RWO)	254.366.818	221.061.259	221.515.034
FFEU	2.949.756	2.983.583	2.079.000
Toerisme Vlaanderen	18.469.511	40.050.398	39.137.090
Provinciale budgetten (toerisme, recreatiedomeinen, cultuur en ontspanning, kunsten, exacte bedragen in 2008 en 2010, schatting in 2012)	96.279.199	105.379.846	100.829.523
ALGEMEEN TOTAAL	372.065.283	369.475.085	363.560.647

Het totale bedrag, berekend op basis van de begroting (363.560.647 euro) ligt een stuk hoger dan het bedrag dat we berekenden op basis van de gebruikstabellen (299.973.961 euro). Als we enkel met de Vlaamse subsidies rekening houden (begroting, FFEU en Toerisme Vlaanderen), dan komen we uit op bijna 263 miljoen euro en liggen de beide totalen een 36 miljoen euro uit elkaar. Brengen we ook de provinciale budgetten mee in kaart, dan lopen de verschillen op tot ruim 63 miljoen euro.

We moeten kiezen voor één van beide methodes aangezien de cijfers verschillen. Omdat de begroting een meer gedetailleerd beeld geeft dan de gebruikstabellen, werken we zoals in 2008 en 2010 met de cijfers van de begroting. Dat betekent concreet dat we in TSA-tabel 4 voor 2012 een totaalbedrag van 363.560.647 euro opnemen aan cultuur en recreatie.

2.3.2 Subsidies voor vervoer

Voor het vervoer werd in de TSA 2008 beslist om de subsidies aan De Lijn, aan de NMBS en aan het luchtvervoer in rekening te brengen. De details over de gehanteerde methode kan afgelezen worden in het rapport over de TSA 2008.

In de eerste plaats is het belangrijk te weten hoeveel subsidies **de Lijn** in totaal ontvangt van de Vlaamse overheid. We tellen in totaal 1.011.313.000 euro aan subsidies aan de Lijn in 2012. We moeten daarnaast een ratio opstellen voor het berekenen van het aandeel van het vervoer via de Lijn dat voor toeristisch gebruik dient. We nemen de ratio over uit de TSA 2008: 3,09% toeristisch verbruik. Dat maakt dat we in 2012 in de TSA-tabel in totaal 31.243.369 euro opnemen aan subsidies aan de Lijn.

Tabel 57: Exploitatietoelage De Lijn 2012 (in euro)

Exploitatietoelage De Lijn door Vlaams Gewest	1.011.313.000
Toeristisch aandeel (3,09%)	31.243.369

Bron: VVM De Lijn via Dataroom MOW, aandeel TSA 2008

Voor de **NMBS** moeten we op eenzelfde manier tewerk gaan: we nemen het totale subsidiebedrag en passen hierop een ratio toe voor het toeristisch verbruik. Voor het totaalbedrag aan subsidies kunnen we kijken naar de beheerscontract 2008-2012 tussen de Staat en de NMBS. In totaal werd in 2012 bijna 3,5 miljard euro aan subsidies aan de NMBS uitgekeerd. Naar analogie met de subsidies aan de Lijn, nemen we alle subsidies op voor exploitatie en investeringen aan de NMBS-groep. Het zijn immers al deze subsidies die ertoe bijdragen dat de gebruiker minder moet betalen voor zijn treinrit: zonder de subsidies zou de NMBS haar tarieven immers hoger moeten leggen om de kosten te kunnen dekken.

Tabel 58: Subsidies 2012 aan de NMBS-groep, opgenomen in het Beheerscontract 2008-2012 (in euro) en opgesplitst naar aandeel personenvervoer.

BEHEERSCONTRACT 2008-2012 tussen de Staat en de NMBS	Totaal bedrag Subsidie	Aandeel subsidies relevant voor personenvervoer	
Subsidies voor de exploitatie van de NMBS – basisbedrag	959.468.749	100%	959.468.749
Subsidies voor de exploitatie van de NMBS - extra bedragen ter compensatie van gratis woon-werkverkeer, gratis Go-pass 16 jarigen, minderontvangsten OMNIO, HST binnenland, tekorten GEN en Noorderkempen,	58.083.451	100%	58.083.451
Subsidies voor exploitatie aan Infrabel	469.819.995	95,08%	446.704.851
Subsidies voor exploitatie aan de NMBS-holding	264.280.136	93,91%	248.185.476
Subsidies voor arbeidsongevallen aan de NMBS-holding	595.928	93,91%	559.636
Investeringsubsidies aan NMBS	458.670.261	100%	458.670.261
Investeringsubsidies aan Infrabel	864.998.863	95,08%	822.440.919
Investeringsubsidies aan de NMBS-holding	391.436.915	93,91%	367.598.407
TOTAAL	3.467.354.298		3.361.711.749

Aan de andere kant wordt een groot deel van de infrastructuur gebruikt voor goederen in plaats van personenvervoer. Een groot deel van de exploitatie en investeringssubsidies aan de NMBS, Infrabel en de NMBS-Holding komt dus ook ten goed aan het goederenverkeer. Het is dan ook noodzakelijk een deel deze subsidies niet op te nemen in de TSA-tabel. Voor elk van de onderdelen van de NMBS-groep werd daarom

een verdeelsleutel bepaald. Deze verdeelsleutel werd opnieuw berekend aan de hand van de jaarverslagen van de verschillende NMBS groepen en dat volgens dezelfde methode dan bij de TSA 2008. Enkel bij Infrabel konden er geen cijfers over de opsplitsing van de infrastructuurvergoedingen gevonden worden voor het jaar 2012, vandaar dat we het cijfer voor 2009 hebben gebruikt, dat helaas nog steeds het meest recente is. Het resultaat kan afgelezen worden in tabel 58. We nemen zo aan dat in 2012 in totaal 3.361.711.749 euro subsidies aan de NMBS relevant zijn voor het personenvervoer.

Maar natuurlijk moeten niet al deze subsidies ook effectief worden opgenomen in de TSA. We willen immers enkel de subsidies die ten goede komen aan de toerist in het Vlaamse Gewest in rekeningen brengen. We herberekenen de ratio uit de TSA 2008. Volgende treinritten tellen we als toeristische treinritten:

- Van en naar de luchthaven. In 2012 nam 19% van de reizigers op Zaventem de trein van of naar de luchthaven, goed voor 3.604.553 treinritten. Als we uitgaan dat 58,08% van de personenkilometers in het Vlaamse Gewest werd afgelegd, betekent dat 2.093.524 toeristische ritten in het Vlaamse Gewest.
- Dagtoeristen die per trein reizen: in 2010-2011 werd volgens het Daguitstappenonderzoek bij 13,9% van de 21,7 miljoen Vlaamse daguitstappen in Vlaanderen en Brussel de trein gebruikt. Voor de 3 miljoen Vlaamse daguitstappen naar Wallonië berekenden we zelf dat 13,3% de trein neemt. Als we rekening houden met het feit dat elk van hen heen en terug reist, komen we op die manier uit op 6.867.686 treinritten.
- De Vlaamse verblijfstoeristen die reizen met de trein: op basis van het Reisgedragonderzoek van WES kunnen we bij benadering het aantal Vlaamse vakanties berekenen in België **en het buitenland** waarbij de trein werd gebruikt. Zoals af te lezen in tabel 59 bekomen we een totaal van 412.731 korte treinvakanties en 301.942 lange treinvakanties. Rekening houdende met het feit dat iedereen heen en terug moet, komen we uit op 1.429.346 toeristische treinritten.

Tabel 59: Aantal Vlaamse recreatieve verblijfsvakanties met de trein in 2012

	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de trein	Aantal Vlaamse vakanties met de trein	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de trein	Aantal Vlaamse vakanties met de trein
Kust	757.824	10,6	80.329	880.038	10,3	90.644
Vlaamse Regio's	682.831	4,4	30.045	334.278	12,7	42.453
Kunststeden (incl. Brussel)	181.562	29,1	52.835	27.288	31,8	8.678
Wallonië	607.838	3,2	19.451	327.456	5,6	18.338
Buitenland	1.716.945	13,4	230.071	5.252.940	2,7	141.829
TOTAAL			412.731			301.942

BRON: WES 2012

- Zakentoeisme: uit het MICE-onderzoek van 2013 kunnen we voor de Belgen berekenen hoeveel zakentoeeristen er met de trein reizen. We nemen enkel de ritten van de Belgen op. De Belgische dagzakentoeeristen blijken in 20,8% van de gevallen voor de trein te kiezen, de Belgische verblijfszakentoeeristen in 30,1% van de gevallen. Anno 2012 waren er 6,5 miljoen MICE-dagzakentoeeristen. Als 20,8 van hen met de trein komt en ze elk zowel heen als terug reizen,

maken ze 2,7 miljoen treinritten. Voor de verblijfstoeristen komen we op analoge manier uit op ongeveer 258.000 treinritten. Voor het andere zakentoeerisme hebben we geen gegevens, maar gaan we uit van dezelfde aandelen dan bij de MICE-zakentoeeristen. In totaal komen we op die manier uit op 5.354.517 treinritten.

Tabel 60: Aantal treinritten door residentiële zakentoeeristen en dagzakentoeeristen in 2012.

	Aantal toeristen	Aandeel met de trein	Aantal treinritten
MICE-dagzaken	6.537.864	20,8	2.719.751
niet-MICE-dagzaken	5.218.042	20,8	2.170.706
MICE-verblijfszaken (aankomsten)	428.704	30,1	258.080
niet-MICE-verblijfszaken (aankomsten)	342.160	30,1	205.980
TOTAAL			5.354.517

BRON: TIC 2012, MICE 2013.

In totaal komen we zo aan 15.745.073 treinritten die we als toeristisch mogen beschouwen. Dat was in 2012 goed voor 6,81% van alle treinritten van de NMBS. Nemen we 6.81% van de relevante 3.361.711.749 euro subsidies aan de NMBS, dan betekent dat dat we 229.048.349 euro in de TSA-tabel 4 opnemen.

Ten slotte zijn er nog enkele subsidies ten voordele van de **Vlaamse luchthavens** in Oostende, Wevelgem en Antwerpen. Naar analogie met de subsidies in de andere departementen, beschrijven we in tabel 61 de subsidies van het departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), programma 'technische ondersteuning luchthavens' in. In totaal gaat het om 14.224.000 euro aan subsidies. Aangezien niet al deze subsidies ten dienste staan van de toerist, moeten we ook hier op zoek naar een verdeelsleutel voor het toeristisch verbruik. We werken daarbij luchthaven per luchthaven en actualiseren de ratio uit de TSA 2008: voor de luchthaven van Wevelgem nemen we 11% van de subsidies op, voor Antwerpen 7,2% en voor Oostende 37,9%. Dat maakt dat er in totaal 3.631.679 euro aan subsidies ten voordele van het luchtvervoer zal worden opgenomen in de TSA 2012.

Tabel 61: Opgenomen kredieten voor subsidies van het departement MOW – technische ondersteuning luchthavens in 2012 (in euro).

BEGROTING 2012 : MOW – technische ondersteuning luchthavens	
Subsidie voor exploitatie van de luchthaven Wevelgem-Bissegem	797.000
Exploitatiesubsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer luchthaven Antwerpen	2.566.000
Exploitatiesubsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer luchthaven Oostende	5.487.000
Investeringsbijdragen aan de luchthaven Antwerpen	2.466.000
Dotatie voor aanleg, inrichting en uitrusting van verharde oppervlakten, wegen en gebouwen voor de exploitatie van de luchthaven Oostende	2.908.000
TOTAAL	14.224.000

Tellen we al deze subsidies aan de **vervoerssector** samen, dan komen we uit op een totaalbedrag van 263.923.397 euro. In vergelijking met de opgenomen subsidies aan de Lijn en aan het luchtvervoer, zijn de subsidies aan de NMBS erg hoog (87% van het totaal). Reden hiervoor is dat het initiële subsidiebedrag veel hoger is bij de NMBS dan bij de Lijn (driemaal zoveel) en dat de toerismratio bij de NMBS wat hoger is dan bij de Lijn. Daarnaast is het subsidiebedrag voor het luchtvervoer erg laag. Het totaalbedrag is aanzienlijk hoger dan in 2008 en 2010 omdat we deze keer ook rekening houden met zakentoeeristen die zicht met de trein verplaatsen.

2.3.3 Totale omvang van de 'social transfers in kind'

De totale omvang van subsidies die de individuele toerist ten goede komt, bedraagt 327.484.044 euro. De opgenomen subsidies voor cultuur en recreatie (363.560.647 euro) zijn in 2012 goed voor 58% van dat bedrag. De opgenomen subsidies voor het vervoer (263.923.397 euro) leveren de overige 42%.

2.4 Andere vormen van toerismeconsumptie

In dit laatste deel van TSA-tabel 4 kunnen veel verschillende groepen aan consumptie opgenomen worden. Voor de Vlaamse TSA 2008 werd beslist in deze categorie de aankoop van duurzame toerismegoederen op te nemen. Onder de 'tourism durables' worden die duurzame goederen verstaan die worden aangekocht met het oog op toerisme. De uitgaven die tijdens de reis of trip zelf worden gedaan zijn opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2 in de categorie andere. De uitgaven die buiten de reis zelf worden gedaan zijn moeilijker in kaart te brengen omdat ze niet worden bevraagd in de meeste onderzoeken.

Naar analogie met de TSA 2008 en 2010 werken we op twee manieren, naargelang de soort aankopen.

- Voor de aankoop van kampeerwagens en caravans werken we met de omzetcijfers van een aantal grote bedrijven. Gezien de berekening hiervan een erg arbeidsintensieve oefening is, werd beslist de cijfers van 2008 te gebruiken en deze om te zetten naar prijzen 2012. We nemen op die manier 91.054.479 euro op in de TSA-tabel 4.
- Voor de aankoop van andere duurzame toerisme goederen werken we op basis van de huishoudbudgetenquête. Deze oefening doen we wel opnieuw voor 2012, we nemen dezelfde posten op als in de TSA 2008, maar met de cijfers uit de HHBE 2012:
  - Sportkledij en sportschoenen (incl. ski- en duikuitrusting): 35,91 euro
  - Tuin- en campingmeubels: 12,57 euro
  - Digitale fotocamera en accessoires: 11,90 euro
  - Duurzame watersportartikelen en rijpaarden: 7,87 euro
  - Artikelen voor camping, tenten, luchtmatrassen enz: 3,87 euro
  - Sportartikelen, muv kledij en schoenen: 9,83 euro
  - Overige artikelen voor ontspanning⁹: 7,24 euro

Als we bovenstaande posten opnemen komen we uit op een totaalbedrag van 89,20 euro per persoon per jaar of een totale besteding van 566.476.233 euro.

In totaal nemen we in 2012 dus een totale uitgave van 657.530.712 euro aan duurzame toerismegoederen op in de TSA-tabel 4, dat is 131 miljoen euro minder dan in 2010. Het verschil is redelijk groot en kan een werkelijk verschil zijn, maar de schommelingen kunnen vermoedelijk ook verklaard worden door het feit dat de HHBE een enquête is en er door deze manier van meten vaker schommelingen waar te nemen zijn.

2.5 Totaalbeeld TSA-tabel 4

Om af te sluiten wordt in tabel 62 een overzicht gegeven van alle bedragen die in TSA-tabel 4 worden opgenomen. In totaal gaat het om 12,7 miljard euro in 2012. Dat is ruim 400 miljoen euro minder dan in de TSA 2010 (in prijzen 2012)¹⁰.

⁹ Het gaat hier enkel om een post overige artikelen binnen de groep uitgaven voor speelgoed, sport en campingartikelen. Dat betekent dat hier dus geen uitgaven inzitten voor toestellen en accessoires met betrekking tot ontspanning, geen voor abonnementen of inkomgelden, geen voor Cd's, Dvd's of niets voor huisdieren enz. Ook de uitgaven binnen dezelfde groep die wel gespecificeerd zijn vallen weg, zoals uitgaven aan speelgoed, gezelschapspelen, knuffels, kinderfietsen, spelconsoles ed.

¹⁰ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010 en 2012 verwijzen we graag naar bijlage 1.

De eerst vijf kolommen geven een totaal van 11,1 miljard aan toeristische bestedingen. In de eerste twee kolommen wordt het totaalbeeld van TSA-tabellen 1 en 2 opgenomen, samen goed voor 10,3 miljard euro van het inkomend en het intern toerisme. Zoals eerder gezegd zien we hier een toename van een kleine 950 miljoen euro in vergelijking met de TSA 2010 (in prijzen 2012). Reden hiervoor is hoofdzakelijk dat we het dagzaktoerisme in 2012 mee opnemen in TSA-tabellen 1 en 2 en niet langer als aparte categorie in TSA-tabel 4. In 2010 werd immers 1,2 miljard euro als uitgaven door dagzaktoeristen apart opgenomen in TSA-tabel 4. Omdat deze uitgaven nu lager zijn (vooral door een daling in volume van 18 miljoen naar 12 miljoen dagzaktoeristen in het Vlaamse Gewest), is de totale balans van TSA-Tabel 4 in 2012 lager dan in 2010: we komen uit op een totale consumptie die 400 miljoen euro lager ligt. In de derde en vierde kolom worden de uitgaven door tweede verblijvers aan de kust en elders in het Vlaamse Gewest weergegeven, samen goed voor ruim 766 miljoen euro. De bestedingen in deze kolom liggen ruim 60 miljoen euro hoger dan in de TSA 2010 (in prijzen 2012).

De andere componenten van toeristische consumptie zijn samen goed voor ruim 1,6 miljard euro. Uit kolom zes kan afgelezen worden dat de tegenwaarde van de accommodatie in tweede verblijven in 2012 goed was voor 339 miljoen euro. De totale subsidies kwamen zoals besproken voor 627 miljoen euro ten goede aan de toeristische sector (de toename van 65 miljoen euro (in prijzen 2012) is een gevolg van een groter aandeel spoorsubsidies die meegeteld worden) en er werd voor bijna 658 miljoen euro geïnvesteerd in duurzame toerismegoederen. Vooral in deze laatste kolom is er een verschil waar te nemen met de TSA 2010, toen ongeveer 180 miljoen euro meer werd uitgegeven. Een daling van de toerisme-uitgaven in de huishoudbudgetenquête is hier de verklaring.

Tabel 62: TSA-tabel 4: Totale toerismeconsumptie in het Vlaamse Gewest in 2012 (in euro en prijzen 2012).

BESTEDINGEN	TOERISME UITGAVEN				ANDERE COMPONENTEN VAN TOERISTISCHE CONSUMPTIE			TOTAAL
	TSA-Tabel 1	TSA-Tabel 2	2e Verblijvers + VFK		Accommodatie 2e verblijven	Subsidies	Duurzame goederen	
			Kust	andere				
1 Accommodatie	583.307.049	478.366.335	-	-	339.118.660	-	-	1.400.792.044
2 Voeding- en drankverstrekking	746.937.947	823.362.602	269.493.995	17.585.755	-	-	-	1.857.380.300
3 Personenvervoer te land (spoor + weg + water)	116.472.879	494.157.370	28.338.850	4.485.436	-	260.291.718	-	903.746.253
4 Personenvervoer door de lucht	1.170.277.038	1.364.658.357	-	-	-	3.631.679	-	2.538.567.074
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	4.145.756	2.970.803.482	-	-	-	-	-	2.974.949.238
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	97.549.357	129.763.448	1.548.180	1.388.349	-	363.560.647	-	593.809.981
7 Restwaarde participation fee	29.792.004	129.066.085	-	-	-	-	-	158.858.088
8 Andere	534.890.979	667.275.869	399.959.774	43.038.821	-	-	657.530.712	2.302.696.156
TOTAAL	3.283.373.009	7.057.453.549	699.340.799	66.498.361	339.118.660	627.484.044	657.530.712	12.730.799.133

3 TSA-TABEL 5

In TSA-tabel 5 moeten drie groepen gegevens ingevoerd worden, die ons meer informatie geven over:

- Het aanbod van de in het Vlaamse Gewest geproduceerde toeristische dienstengroepen, in basisprijzen, ongeacht of ze toeristisch worden gebruikt.
- Intermediair verbruik van de toeristische producenten, in aankooprijzen.
- Toegevoegde waarde van de toeristische producenten, in basisprijzen.

Alle informatie over de toeristische producenten wordt ook steeds in relatie gebracht met het totaal van alle andere producenten zodat de gehele Vlaamse productie in beeld komt.

Voor het invullen van TSA-tabel 5 werken we steeds met de gegevens uit de regionale Input-Outputtabellen (IOT) en de regionale Aanbod- en Gebruikstabellen (AGT). Vooral de cijfers uit de aanbodtabel en de gebruikstabel (aankooprijzen) worden gebruikt. De cijfers zijn van toepassing op het jaar 2007 en werden ons aangeleverd op A-118 bedrijfstakniveau door het Federaal Planbureau¹¹. Omdat we bepaalde bedrijfstakinformatie op een hoger detailniveau nodig hebben dan de IOT ons kan geven, zullen we een aantal variabelen uit deze IOT versleutelen aan de hand van de gedecentraliseerde RSZ-statistiek, juni 2007. We verwijzen voor de uitgebreide methodologische achtergrond naar het rapport van de TSA 2008 en gaan hieronder kort in op bronnen en methode. We structureren het geheel aan de hand van de hierboven genoemde componenten van TSA-tabel 5: het aanbod, het intermediair verbruik en de toegevoegde waarde. In een vierde deel zal ten slotte het resultaat van TSA-tabel 5 voorgesteld worden.

3.1 *Het aanbod*

De kolommen in TSA-tabel 5 beschrijven de toeristische producenten, de rijen de toeristische producten. Voor het invullen van de cellen doen we steeds beroep op de gegevens uit de aanbodtabel. Hierna beschrijven we hoe we producenten/producten al dan niet toeristisch catalogeren en hoe we deze producten/producenten kunnen terugvinden in de AGT.

3.1.1 *Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen*

In de kolommen worden de 'toeristische bedrijfstakken' opgenomen. Om te weten welke bedrijfstakken toeristisch zijn, moeten we kijken naar het RMF 2008 en de IRTS 2008. Deze documenten geven een overzicht van de ISIC (rev4) bedrijfstakcodes die in de TSA moeten worden opgenomen worden als toeristische bedrijfstakken. Deze ISIC-4 codes kunnen we omzetten naar de corresponderende NACE 2008 codes, die op hun beurt naar NACE 2003 kunnen omgezet worden. Dit laatste is nodig omdat de IOT 2007 is opgesteld volgens de NACE 2003-classificatie.

In tabel 63 wordt duidelijk wat die omzetting inhoudt. Eens we alle relevante NACE 2003-codes kennen, moeten deze worden ingepast in de bedrijfstakcodes van de IOT. Bij deze omzetting werden drie problemen vastgesteld. Een eerste probleem betreft het feit dat deze IO-bedrijfstakcodes zelden de juiste te coveren groep van toeristische bedrijfstak weergeven. Meestal overspannen de IO-bedrijfstakcodes een te groot veld van bedrijfstakken. In dat geval bestaat de oplossing erin om op basis van de RSZ-cijfers te zoeken naar een verdeelsleutel waarmee we een ratio bekomen die we dan toepassen op het aanbod in die code. Voor sommige toeristische bedrijfstakken is het echter niet mogelijk om op basis van de RSZ-statistiek van 31 juni 2007, opgesteld in NACE 2003 een oplossing te vinden. In dat geval deden we een beroep doen op diezelfde RSZ-gegevens opgesteld in NACE 2008. Daarnaast hebben

---

¹¹ Deze IOT werd door het Federaal Planbureau opgesteld in opdracht van OVAM met als doel het opstellen van een Vlaamse milieu IOT.

we in de groep accommodatie voor tweede verblijven een ratio bepaald door enkel rekening te houden met de RSZ-statistiek aan de kust. Omdat we enkel de gegevens uit de IOT mogen opnemen die betrekking hebben op de vakantiewoningen, hebben we de gegevens uit de IOT-code 70A1 (die de gehele NACE-code 70 omvat) opgesplitst a rato van het belang van de tewerkstelling in de op te nemen NACE-codes in de kustgemeenten. Op die manier nemen we voor de TSA 2010 11,62% van de IOT-code 70A1 op. Hier is er een verschil in methode met de TSA 2008, waar we 16,7% van deze code opnamen. Toen hadden we de aandelen berekend op basis van de RSZ-gegevens van de provincie West-Vlaanderen en hadden we beslist de handel in en verhuur van onroerend goed sowieso buiten beschouwing te laten.

Tabel 63: Omzetten ISIC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakken in de IOT.

TSA- industrie	ISIC - rev4	NACE 2008	NACE 2003	IOT-CODE	MAAR WAT IS TEVEEL	RSZ juni 2007: NACE 2003	RSZ juni 2007: NACE 2008	RESULTAAT
1 Accommodatie	5510 Short term accomodation activities	5510	5510					
a) accommodatie mv tweede verblijven	5520 Recreational vehicle parks, trailers parks and campings 5590 Other accomodation	5520 5530 5590	5521 5522 5523	55A1				100% van 55A1
b) accommodatie mbt tweede verblijven	6810 Real estate activities with own or leased property 6820 Real estate activities on a fee or contract basis	6810 6820 6830	7012 7020 7030	70A1	Alles buiten vakantiehuizen: - Alles niet aan de kust - 70.11 Projectontwikkeling (deel van 41-42 in 2008) - 70.202-204 Verhuur sociale woningen, niet-residentiele gebouwen en terreinen (68.202-.204 in 2008) -70.312 Schatten en evalueren van onroerend goed (68.312 in 2008) -70.322 Beheer overig onroerend goed (68.322 in 2008)	88,38%		11,62% van 70A1
2 Voeding- en drankverstrekkers	5610 Restaurants and mobile food service activities 5629 Other food service activities 5630 Beverage seving activities	5610 5629 5630	5530 5551 5540	55B1	55.522 Uitzendkoks (56.21 in 2008)	55.522 = 8,59% van 55B1		91,41% van 55B1
3 Personenvervoer te land (over het spoor en de weg)	4911 Passenger rail transport 4922 Other passenger land transport	4910 4931 4932 4939	6010 6021 6022 6023	60A1 + 60B1 + 60B3	Deel van 60.100 Goederenvervoer per spoor (49.20 in 2008)		49.20 = 11,38% van groep 60	88,62% van groep 60
4 Personenvervoer over water	5011 Sea and coastal passanger water transport 5021 Inland passenger water transport	5010 5030	6110 6120	61A1 61B1	Deel van 61.10 goederenvervoer over water en sleepdiensten (50.20 in 2008) Deel van 61.20 goederenvervoer over binnenwaterwater (50.40 in 2008)		50.20 = 86,72% van 61A1 50.40= 96,18% van 61B1	13,28% van 61A1 3,82% van 61B1
Personenvervoer door de lucht	5110 Passenger air transport	5110	6210 6220	62A1	Deel van 62.2 goederenvervoer door de lucht en 62. 3 Ruimtevaart (51.20 in 2008)		51.20 = 15,56% van 62A1	84,44% van 62A1
Huur van transport-uitrusting	7710 Renting and leasing of motor vehicles	7711	7110	71A1	71.20 Verhuur overige transportmiddelen (77.12, 77.34, 77.35 en deel van 77.39 in 2008)	71.20 =14,39% van 71A1		85,61% van 71A1

7 Reisagentschappen, touroperators en gidsen	7911 Travel agency activities 7912 Tour operator activities	7911 6330 7912 6330	63A1	Alles buiten de marges (18%) van 63.32 touroperators	82% van 24,37% van 63A1	79,8% van 63A1
8 Culturele, recreatie- en sport-bedrijven	9000 Creative, arts and entertainment activities 9102 Museum activities and operation of historical sites and buildings 9103 Botanical and zoological gardens and nature reserve activities 9200 Gambling and betting activities 9311 Operation of sports facilities 9319 Other sports activities 9321 Operation of amusement parks and theme parks 9329 Other amusement and recreation activities nec 7920 Other reservation service activities 7721 Renting and leasing of recreational and sports goods	9001 9231 9234 9002 9231 9234 9004 9232 9003 9231 9240 9102 9252 9103 9252 9104 9253 92B1 + 92B5 + 9200 9270 92C1 + 9311 9261 9262 + 9312 9261 92D1 + 9313 9261 + 9319 9262 92D5 9321 9233 9321 9233 9329 9234 9329 9261 9329 9272 7990 9232 9234 9262 9272 7721 7140	92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5	Deel van 92.34 exploitatie van dansscholen (deel van 85.52 in 200 cultureel onderwijs) 92.4 persbureaus en -fotografen (63.910 en 74.202 in 2008) 92.51 Bibliotheken en archieven (91.01 in 2008) 92.622: zelfstandige sportleraren (85.510 in 2008) Deel van 92.724 casting van acteurs (deel van 78.10 in 2008)	92.34 = 1,32% van 92 92.40 = 0,25% van 92 92.51 = 13,25% van 92 92.622 = 0,70% van 92 92.724 = 0,97% van 92	83,51% van (92B1 + 92B5 + 92C1 + 92D1 + 92D5)
9 Kleinhandel in land-specifieke karakteristieke toerismegoederen	Bestaat niet op 4 digit: - kleinhandel in gespecialiseerde winkels in sport- en kampeerartikelen - kleinhandel in gespecialiseerde winkels in souvenirs, ambachtelijke producten en religieuze artikelen	47.640 52.482 47.786 52.497	52A1	71.3 Verhuur machines en Bijna helemaal 71.4 Verhuur overige roerende goederen (enkel 71.406 nodig = 77.210 in 2008)	71.406 = 2,73% van 71B1	2,73% van 71B1
10 Land-specifieke toerisme bedrijven	8230 Organization of conventions and trade shows	8230 7487	74F1	74.6 Opsporings- en beveiligingsdiensten (74.90 en delen van 80 in 2008) 74.7 Industriële reiniging (81.20 in 2008) Bijna helemaal 74.8 Overige zakelijke dienstverlening (enkel 74.872 nodig = 82.300 in 2008)	74.872 = 1,90% van 74F1	1,90% van 74F1

Een tweede probleem heeft te maken met de marges van touroperators. De IO-tabellen zijn opgesteld obv de nationale rekeningen en dus op basis van het ESR95. Dit heeft tot gevolg dat de touroperators 'bruto' worden geboekt: het hele bedrag dat de consument aan de touroperator betaald heeft, wordt als output geboekt. De reisbureaus worden dan weer netto geboekt: alleen de marges van deze bedrijven worden geboekt. De TSA verlangt echter dat alles 'netto' wordt geboekt, ook bij de touroperators, zodat alle onderdelen van een pakketreis als het ware afzonderlijk te zien zijn. Het is echter niet mogelijk om die opsplitsing voor Vlaanderen te maken. De oplossing om alles netto te boeken vinden we zoals bij de TSA 2008 in de RSZ-statistiek en de BTW-wetgeving. Kort gezegd komt het erop neer dat we in de eerste plaats

de touroperators afsplitsen van de reisbureaus: op basis van de RSZ-statistiek zien we dat touroperators 24,63% van de NACE-code 63.3 deel uitmaken. Van deze 24,63% willen we enkel de marges opnemen en niet het volledige bedrag dat door toeristen wordt betaald. In de BTW-wetgeving wordt uitgegaan van een forfaitaire winstmarge van 18% op de prijs van pakketreizen. We moeten dus 18% van 24,63% van de output (=4,43%) extra nemen. In totaal moeten we dus 79,8% (75,37+4,43) van de IO-code 63A1 opnemen. Zoals in de TSA 2008 nemen we de overige 82% (van 24,63%) aan pakketreizen niet op omdat ze in het buitenland worden geconsumeerd.

Een derde probleem heeft te maken met het afzonderen van de 'landspecifieke karakteristieke toerisme goederen en diensten'. Normaal moet elk land ook 'kleinhandel in landspecifieke karakteristieke toerisme goederen' en 'landspecifieke toerismebedrijven' afzonderen. In de TSA 2008 hebben we deze afsplitsing niet gemaakt. Voor de TSA 2012 zullen we net als in de TSA 2010 de kleinhandel in gespecialiseerde winkels in sport- en kampeerartikelen (52.482 in NACE 2003 en 47.640 in NACE 2008) en in souvenirs, ambachtelijke producten en religieuze artikelen (52.497 in NACE 2003 en 47.786 in NACE 2008) opnemen. Deze zijn samen goed voor 1,63% van de IO-code 52A1. Als landspecifieke toerismebedrijven opteren we om de organisatie van congressen en beurzen (74.872 en 82.300 in NACE 2008) in de TSA 2012 op te nemen.

Het resultaat van deze oefening levert 11 categorieën bedrijfstakken op: tien toeristische categorieën bedrijfstakken (1. accommodatie, 2. voeding- en drankverstrekkers, 3. personenvervoer te land, 4. over water en 5. door de lucht, 6. de huur van transportuitrusting, 7. reisagentschappen, touroperators en gidsen, 8. culturele, recreatie- en sportbedrijven, 9. De kleinhandel in landspecifieke karakteristieke toerismegoederen en 10. De organisatie van congressen en beurzen) en één restcategorie met alle andere bedrijfstakken. In de rechtse kolom van tabel 63 wordt telkens aangegeven waar de juiste informatie in de AGT gevonden kan worden en welk percentage we van de verschillende IO-codes opnemen per categorie.

3.1.2 Toeristische producten en diensten in de rijen

Om te weten wat toeristische producten en diensten zijn, kunnen we opnieuw beroep doen op het RMF 2008 en de IRTS 2008. Hierin staat een overzicht van de CPC-2008 productcodes van die producten die ze als toeristisch beschouwen. Ze groeperen deze producten in categorieën die ongeveer overeenkomen met de bedrijfstakken. Deze CPC-codes kunnen omgezet worden naar de CPA-codes 2008, die op hun beurt kunnen geconverteerd worden naar CPA 2002. Deze CPA-codes 2002 kunnen we dan weer omzetten naar de IO-codes.

De problemen die hier voorkomen, lijken op de problemen bij de bedrijfstakken: de IO-codes overspannen niet perfect de categorieën van toeristische producten en de invulling van landspecifieke toerismegoederen en diensten. Wat de diensten van touroperators betreft, werken we hier wel met de volledige IO-code gezien we enkel bij de sector rekening moeten houden met de marges. Wat de oplossingen betreft, werken we voor het laatste probleem op dezelfde manier als bij de bedrijfstakken: we maken dezelfde categorieën: kleinhandel en de organisatie van congressen. Het eerste probleem kunnen we echter niet zomaar op dezelfde manier oplossen, gezien de RSZ-cijfers op basis van NACE-codes (bedrijfstakken) en niet op basis van CPA-codes (producten) zijn opgemaakt. Net zoals bij de TSA-2008 kiezen we ervoor om waar mogelijk de producten te koppelen aan de bedrijfstakken. Indien dit niet kan (bij de groep producten voor cultuur, recreatie en sport) werken we op basis van symmetrie.

De details van de producten die volgens het RMF en het IRTS 2008 moeten opgenomen worden, staan opgesomd in tabel 64. Daarnaast worden deze CPC-codes omgezet in CPA-2002 codes en in overeenstemming gebracht met de productcodes in de IO-tabel. Er wordt daarenboven aangegeven wat teveel is als we heel deze code opnemen en hoe we via de RSZ-statistiek dat wat teveel is kunnen uitzuiveren. Zoals hierboven aangegeven werken we waar mogelijk met de RSZ-cijfers van juni 2007 in NACE 2003 om de producten die niet opgenomen moeten worden af te zonderen. Voor de codes met

betrekking tot het personenvervoer doen we opnieuw een beroep op de RSZ-gegevens van juni 2007, maar dan in NACE 2008. Voor de accommodatie met betrekking tot tweede verblijven nemen we opnieuw enkel de gegevens uit de kustgemeenten mee. Voor diensten van cultuur, recreatie en sport, was de overeenstemming tussen producten en bedrijfstakken erg moeilijk te maken, waardoor er zoals gezegd geopteerd wordt om daar alsnog met de symmetrie te werken.

Tabel 64: Omzetten CPC codes uit RMF 2008 naar de productcodes in de IOT.

TSA- producten	CPC-code 2008	CPA-code 2008	CPA-code 2002	PRO-DUCT-CODE IO	MAAR WAT IS TEVEEL	RSZ juni 2007: NACE 2003	RSZ juni 2007: NACE 2008	RESULTAAT	
1 Accommodatie a) accommodatie muv tweede verblijven	63111	55.10.10	55.10.10						
			55.23.11						
			55.23.12						
	63112	55.20.19	55.23.11						
			55.23.12						
	63113	55.20.12	55.23.13	55A1				100%	
	63114	55.20.11	55.23.13					van	
	63120	55.30.11	55.21.10					55A1	
			55.22.10						
	63130	55.30.12	55.22.10						
63210	55.90.11	55.23.15							
63290	55.90.13	55.23.14							
		55.90.19	55.30.14						
b) accommodatie mbt tweede verblijven	72111	68.20.11	70.20.11		Alles buiten vakantiehuizen: - Alles niet aan de kust - 70.11 Projectontwikkeling (deel van 41-42 in 2008) - 70.202-204 Verhuur sociale woningen, niet-residentiele gebouwen en terreinen (68.202-.204 in 2008) -70.31.2 Schatten en evalueren van onroerend goed (68.312 in 2008) -70.32.12-13 Beheer van niet voor - bewoning bestemde gebouwen voor een vast bedrag of op contractbasis. (68.322 in 2008)				
	72211	68.32.11	70.32.11						
	72213	68.32.12	70.32.11						
	72221	68.31.11	70.32.11						
	72223	68.31.12	70.32.11	70A1		88,38%		11,62% van 70A1	
2 Voeding- en drankverstreking	63310	56.10.11	55.30.11						
		56.10.12	55.30.12			55.52 =			
	63320	56.10.13	55.30.13	55B1	55.52 Catering	12,03%		87,97%	
	63399	56.10.19	55.30.14			van		van	
6340	56.30.10	55.40.10			55B1		55B1		
3 Personenvervoer te land (over spoor en over de weg)	64111*	49.31.10	60.21.10						
	64112*	49.31.21	60.21.31						
			60.21.51						
	64113*	49.31.22	60.21.20						
	64114*	49.39.13	60.21.32		60.10.2 Lokaal en interlokaal vervoer van goederen per spoor				
	64131	49.10.11	60.10.11		60.10.3 Trekken of drukken van spoorwagen				
	64210	49.10.19	60.10.11						
			60.10.12						
	64115	49.32.11	60.22.11				49.20 =	88,62%	
	64116	49.32.12	60.21.42				11,38%	van	
	64117	49.39.35	60.23.13	6A1+			van	groep	
	64118	49.39.33	60.23.14	60B1+			groep	60	
	64119	49.39.20	60.21.51	60B3			60		
			49.39.39	60.23.14					
	64132	49.39.32	60.23.12						
	64221	49.39.11	60.21.41						
		60.21.52							
64222	49.39.12	60.22.12							
64223	49.39.34	60.23.14							
66011*	49.39.31	60.23.11							

4 Personen- vervoer over water	64121	50.30.11	61.20.11	61B1	61.20.2 Goederenvervoer met schepen over binnenwateren	50.40=	3,82% van 61B1
	64122	50.30.12	61.20.12			96,18%	
	64129	50.30.19	61.20.12			van	
	64133	50.30.13	61.20.12	61A1	61.10.2 Goederenvervoer over zee en over kustwateren	50.20=	13,28% van 61A1
	64231	50.10.11	61.10.11			86,72%	
	64232	50.10.12	61.10.12			van	
64239	50.10.19	61.10.12		61.10.3 Verhuur van zeeschepen met bemanning; slepen en duwen	61A1		
5 Personen- vervoer door de lucht	64134	51.10.15	62.20.10	62A1	62.10.2 Goederenvervoer door de lucht volgens dienstregeling 62.20.2 Goederenvervoer door de lucht zonder dienstregeling 62.20.3 Verhuur van luchtvaartuigen met bemanning 62.3 Ruimtevaart	51.20 =	84,44% van 62A1
	64241	51.10.11	62.10.10			15,56%	
	64242	51.10.12	62.20.10			van	
	64243	51.10.13	62.10.10			62A1	
	64244	51.10.14	62.20.10				
	64250	51.22.11	62.10.10				
6 Huur van transport- uitrusting	73111	77.11.10	71.10.1	71A1	71.2 Verhuur van andere transportmiddelen	71.20 = 14,39 % van 71A1	85,61% van 71A1
7 Diensten van reisagent- schappen, touroperators en gidsen	85511	79.11.11	63.30.12	63A1			100% van 63A1
	85512	79.11.12	63.30.12				
	85513	79.11.13	63.30.12				
	85514	79.11.14	63.30.12				
	85519	79.11.19	63.30.12				
	85521	79.11.21	63.30.12				
	85522	79.90.31	63.30.12				
	85523	79.11.22	63.30.12				
	85524	79.11.23	63.30.12				
	85540	79.12.11	63.30.11				
	85561**	79.90.11	63.30.13				
85550	79.90.20	63.30.14					
85562	79.90.12	63.30.13					
8 Culturele, recreatie- en sport- diensten	85539	79.90.39	92.32.10	92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5	92.31.1 Kunstvoorwerpen	niet mogelijk	Sym- metrie met 83,51% van (92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5)
			92.62.13		92.31.22 Auteurs, componisten, conferenciers, beeldhouwers, entertainers en andere individuele artiesten (=NACE 92.3111)	92.311 = 0,25 % van 92	
			92.72.12				
	96220	90.02.11	92.34.11		92.4 Persagentschappen	92.40= 0,25% van 92	
	96310	90.01.10	92.31.21		92.51 Bibliotheken en openbare archieven	92.51 = 13,25% van 92	
			92.34.11				
	96411	91.02.10	92.52.11		92.62.11-12 Promotie en organisatie van sportevenementen	niet mogelijk	
	96412	91.03.10	92.52.12				
	96421	91.04.11	92.53.11				
	96422	91.04.12	92.53.12				
	96520	93.11.10	92.61.10				
	96590	93.19.19	92.62.13				
	96910	93.21.10	92.33.10				
	96929	92.00.11	92.71.10				
			92.00.12				
			92.00.13				
			92.00.19				
		92.00.29					
96930	93.29.22	92.72.12					
96990	93.29.19	92.34.12					
		93.29.21					
		93.29.29					
		93.29.19					
		93.29.11					
		93.29.19					
9 Kleinhandel in land- specifieke toerisme- goederen	Niet omschreven, zelf in te vullen	52.482 52.497	52A1	Bijna alles is teveel, enkel 52.482 en 52.497 (=47.640 en 47.786 in 2008)	52.482+ 52.497 = 1,63% van 52A1	1,63% van 52A1	
10 Land-specifieke toerisme bedrijven	85961	82.30.11	74.87.15				1,90%
	85962	82.30.12					van 74F1

3.2 Intermediair verbruik en toegevoegde waarde

In het onderste deel van de TSA-tabel 5 moet het intermediair verbruik en de toegevoegde waarde per kolom worden weergegeven. Het intermediair verbruik (tegen aankooprijzen) per bedrijfstak kunnen we aflezen uit de gebruikstabel (tegen aankooprijzen). We nemen hiervoor de IO-codes en de percentages over, zoals bepaald in tabel 63. Om de toegevoegde waarde (basisrijzen) per kolom te kennen moeten we dan enkel de totale output (basisrijzen) in die kolom verminderen met het intermediair verbruik (aankooprijzen) per kolom.

3.3 Totaalbeeld TSA-tabel 5

Hieronder wordt in tabel 65 het resultaat van TSA-tabel 5 voorgesteld. In deze tabel kan per bedrijfstak afgelezen worden wat de waarde is van de output van bepaalde toeristische producten, maar ook wat hun totale output is. De totale output staat in feite voor de omzet gegenereerd door een bepaalde sector. Als we van deze bedragen het intermediair verbruik aftrekken (of de bedragen die de sector zelf heeft betaald aan anderen om haar producten te maken), bekomen we de totale toegevoegde waarde per toeristische bedrijfstak.

Alle toeristische bedrijfstakken samen leveren de totale toegevoegde waarde van de toeristische industrie op, die in 2012 gelijk is aan bijna 9,5 miljard euro.

De tabel kan ook per rij gelezen worden, waarbij voor elk toeristisch product gekeken kan worden in welke sectoren ze omzet genereren.

Tabel 65: TSA-tabel 5: Het aanbod van toeristische en andere producten en diensten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest in 2012 (in euro en in prijzen 2012).

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN											TOTAAL	ANDERE BEDRIJFS- TAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (in basisprijzen)
	1a Accommoda- tie	1b Accommo- datie mbt tweede verblijven	2 Voeding- en drank-	3 Personen- vervoer te land	4 personen vervoer over water	5 personen vervoer door lucht	6 huur van transport- uitrusting	7 Reisagent- schappen, touroperator s + gidsen	8 Culturele , Recreatie- en sport- bedrijven	9 Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	10 Organisatie Congressen en beurzen			
1 a) Accommodatie	1.017.583.201	0	302.301.179	0	0	0	0	0	0	0	0	1.319.884.380	61.282.908	1.381.167.289
b) Accommod.(TV)	0	317.753.193	0	0	0	0	0	0	0	0	100.198	317.853.391	2.481.925.970	2.799.779.361
2 Voeding- en drank	237.631.661	0	5.372.252.171	2.300.226	0	0	0	55.688.927	162.132	0	0	5.668.035.117	634.501.691	6.302.536.807
3 Personenvervoer te land	0	0	0	2.288.408.925	0	0	0	0	0	0	0	2.288.408.925	297.448.939	2.585.857.864
4 Personenvervoer water	0	0	0	0	76.615.032	0	0	0	0	0	0	76.615.032	543.006.887	619.621.919
5 Personenvervoer lucht	0	0	0	0	0	2.123.458.984	0	0	0	0	0	2.123.458.984	391.226.179	2.514.685.163
6 Huur trans- portuitrusting	0	0	0	53.943.564	2.152.448	0	1.773.526.838	13.430.373	0	1.768.757	0	1.844.821.979	653.069.063	2.497.891.042
7 Reisagent. tour- operators en gidsen	0	0	0	77.876.678	0	0	0	2.215.963.731	0	0	0	2.293.840.409	580.133.502	2.873.973.911
8 Cultuur, recreatie en sportdiensten	7.694.381	0	0	0	0	0	0	0	1.604.682.441	0	0	1.612.376.822	866.355.485	2.478.732.307
9 Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3.262.419	0	3.262.419	199.965.774	203.228.192
10 Diensten voor organisatie congressen en beurzen	0	0	276.143	0	0	0	35.491	0	0	20.975	2.526.176	2.858.784	140.705.184	143.563.968
11 Andere	38.016.193	2.556.056.206	806.806.762	391.824.004	526.406.265	407.798.713	361.964.556	33.594.366	448.146.486	251.075.445	163.477.780	5.985.166.776	466.264.943.456	472.232.110.232
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	1.300.925.436	2.873.809.399	6.481.636.255	2.814.353.397	605.173.744	2.531.257.698	2.135.526.885	2.262.988.470	2.108.517.854	256.289.727	166.104.154	23.536.583.018	473.096.565.037	496.633.148.055
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	652.337.578	676.575.045	4.186.589.043	1.428.009.502	506.211.784	2.113.779.124	1.134.693.221	1.942.450.575	1.195.641.866	118.985.648	101.761.041	14.057.034.428	285.894.004.510	299.951.038.938
TOEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	648.587.858	2.197.234.354	2.295.047.212	1.386.343.895	98.961.959	417.478.573	1.000.833.664	320.537.895	912.875.988	137.304.078	64.343.113	9.479.548.590	187.202.560.527	196.682.109.117

4 TSA-tabel 6

TSA-tabel 6 brengt de informatie uit de voorgaande TSA-tabellen samen. Ze wordt opgemaakt door de samenvattende tabel van de consumptie, met name TSA-TABEL 4 te koppelen aan TSA-TABEL 5 die het aanbod meet. Daarenboven wordt de nodige informatie toegevoegd om de overgang te kunnen maken tussen de output aan basisprijzen (in TSA-tabel 5) en de consumptie tegen aankooprijzen (in TSA-tabel 4). In een eerste deeltje zal meer in detail ingegaan worden op de opbouw van TSA-tabel 6. In een tweede deel wordt dan het resultaat van deze oefening visueel voorgesteld. In deel drie wordt in detail ingegaan op de economische indicatoren die uit TSA-tabel 6 kunnen afgeleid worden en de resultaten daarvan in het kader van de TSA 2012.

4.1 De opbouw van TSA-tabel 6

De rijen van TSA-tabel 6 zijn dezelfde dan in TSA-tabel 5. Ze geven in de eerste plaats dus een overzicht van de producten, waarna er onderaan twee rijen zijn voorzien om de intermediaire consumptie en de toegevoegde waarde per bedrijfstak in te vullen.

Bij de kolommen zien we drie grote blokken:

- In een eerste blok zijn die kolommen gegroepeerd die we ook in TSA-tabel 5 zien en die de verschillende bedrijfstakken weergeven. Elke kolom wordt hier wel opgesplitst zodat we naast het aanbod ook het aandeel gebruikt voor toerismedoeleinden (toerismeratio) kunnen invullen.
- In een tweede blok worden twee kolommen toegevoegd die noodzakelijk zijn om de totale output in het Vlaamse Gewest te bepalen en om deze output aan basisprijzen om te zetten naar de output aan aankooprijzen: een kolom voor de belastingen min subsidies en een kolom voor de transport- en handelsmarges.
- In een derde blok worden de totalen dan vergeleken: de totale consumptie wordt overgenomen uit TSA-tabel 4 en aan de hand van deze consumptie en van de totale output aan aankooprijzen worden de toerismeratio's berekend.

In het eerste blok wordt zoals gezegd de informatie met betrekking tot het toerismeaanbod door de verschillende sectoren overgenomen uit TSA-tabel 5. In elk van de kolommen (dus voor elk van de sectoren) wordt daarenboven een extra kolom ingevoegd waarin het toerismeaandeel per product moet ingevuld worden. Het komt er dus op neer dat we voor elk product geproduceerd in elke sector een cijfer willen kennen voor dat aandeel van het aanbod dat daadwerkelijk voor toeristische doeleinden wordt gebruikt.

In het rapport over de TSA 2008 werden twee opties besproken om deze cellen in te vullen. We kiezen voor TSA 2012 opnieuw voor de eerste optie om te vertrekken van de uiteindelijke totale toerismeratio (zie blok 3). Deze ratio nemen we dan over voor elke kolom en zo berekenen we het toeristisch aandeel van de output per sector. We gaan dan uit van de assumptie dat de productspecifieke toerismeratio gelijk is voor alle bedrijfstakken die dit product produceren. Een andere manier van werken is te vertrekken van een ratio per kolom (als je per sector over een ratio beschikt) en deze ratio op al de producten toe te passen. Hier gaan we dan uit van de assumptie dat het toerismeaandeel in één sector gelijk is voor alle producten geproduceerd in de sector. Bijkomende moeilijkheid in deze werkwijze is dat we daarna opnieuw moeten kalibreren om te zien dat het totaal aan consumptie gelijk is aan de som van de aandelen.

De kolommen in het tweede blok beschrijven die gegevens die noodzakelijk zijn om de output, berekend in TSA-tabel 5 aan basisprijzen om te zetten naar output aan aankooprijzen. Voor we dit doen moeten we eerst de totale output in het Vlaamse Gewest berekenen. Dat doen we door de totale Vlaamse output te vermeerderen met het aanbod van producten die in het Vlaamse Gewest worden geïmporteerd. Toeristen kunnen immers het totale aanbod in het Vlaamse Gewest (eigen productie + invoer) verbruiken. Hierbij moeten we vermelden dat we enkel de invoer mogen meetellen van producten die daadwerkelijk hier

worden aangekocht door toeristen. Zoals in de TSA 2008 nemen we daarom enkel de invoer op voor de rij 'andere producten en diensten'. De juiste cijfers kunnen we uit de IOT halen.

Om de gegevens uitgedrukt in basisprijzen vervolgens om te zetten naar aankooprijzen, moeten we nog twee bewerkingen maken:

- Bij deze totale output (het Vlaamse Gewest + invoer) moeten we per rij het verschil tussen belastingen en subsidies optellen. Ook deze gegevens vinden we in de IOT. We werken uiteraard met de verdeelsleutels op de rijen, zoals toegepast bij TSA-tabel 5.
- Daar waar nodig moeten we dit laatste cijfer nog vermeerderen met de transport- en handelsmarges. Gezien er enkel in de laatste groep producten (andere) marges zitten en het totaal van de marges nul is, wordt deze kolom niet apart gepubliceerd. In elke rij staat er immers een cijfer nul, zodat er geen invloed is op de totale output aan aankooprijzen.

Omwille van het ontbreken van aparte informatie aan de consumptiezijde met betrekking tot bepaalde uitgaven is het noodzakelijk sommige rijen samen te voegen. Zo maken we één rij voor alle personenvervoer met uitzondering van dat door de lucht. Daarnaast wordt de rij kleinhandel bij de andere producten en diensten opgenomen. In de kolommen behouden we wel het onderscheid.

De kolommen die in het derde blok staan, betreffen de eigenlijke confrontatie tussen het totale aanbod en de totale consumptie (beide aan aankooprijzen) van de verschillende toeristische producten en diensten.

- In de eerste plaats wordt het totale aanbod aan aankooprijzen berekend op basis van het totaalbedrag per rij vermeld in TSA-tabel 5 te vermeerderen met de cijfers bekomen in drie kolommen van blok 2: import, belastingen min subsidies en de marges.
- In de tweede plaats wordt de totale toeristische consumptie per product (dus per rij) overgenomen uit de totalen in TSA-tabel 4.
- In de derde kolom wordt ten slotte de toerismeratio bepaald op basis van beide voorgaande cijfers. De toerismeratio is immers gelijk aan de totale toeristische consumptie gedeeld door het totale aanbod van een bepaald product of een bepaalde dienst. Hierbij moeten we dus wel benadrukken dat we door het onderaanbod aan informatie betreffende de consumptie van sommige goederen en diensten, voor enkele categorieën de ratio zelf zullen invoegen, onafhankelijk van de gemeten waarden aan consumptie. Het gaat om het invoegen van een 100%-ratio voor de reisagentschappen, touroperators en gidsen en voor van het personenvervoer door de lucht.

Tabel 66: Het berekenen van de toerismeratio's in TSA-tabel 6, uitgedrukt in euro en prijzen 2012.

	TOTALE VLAAMSE OUTPUT (aankooprijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-T 4)	RATIO
Accommodatie	1.507.279.531	1.061.673.384	70%
Accommodatie tweede verblijven	2.817.511.283	339.118.660	12%
Voeding- en drankverstreking	7.510.642.573	1.857.380.300	25%
Personenvervoer (muv door de lucht)	5.571.555.549	903.746.253	16%
Personenvervoer door de lucht	2.538.567.074	2.538.567.074	100%
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	2.974.949.238	2.974.949.238	100%
Diensten voor Cultuur, recreatie en sport	2.686.918.779	593.809.981	22%
Organisatie van congressen en beurzen	147.522.776	158.858.088	100%
Andere	718.134.190.594	2.314.031.468	0,3%

In tabel 66 kunnen de resultaten afgelezen worden, zoals we ze in TSA-tabel 6 berekenden. Wat de gewone accommodatie betreft bekomen we een ratio van 70%. Voor de accommodatie met betrekking tot de tweede verblijven wordt 12% door toeristen gebruikt. Bij de voeding en drankverstreking komen we uit op een toeristische consumptie van 25%. Voor het personenvervoer te land (weg+ spoor) en over het water samen, berekenden we een toeristische ratio van 16%. Toeristen consumeren 22% van alle diensten van cultuur, sport en recreatie. Voor het personenvervoer door de lucht en de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen hebben we zoals in eerdere rapporten beschreven de keuze

gemaakt om te werken met een 100%-ratio. Voor de organisatie van congressen en beurzen, hebben we de restwaarde van de participation fee als tegenwaarde gebruikt. Dit bedrag was een beetje groter dan het aanbod bedrag. Vandaar dat we hebben beslist ook hier 100% op te nemen en de rest van het consumptiebedrag dan verder op te tellen in de categorie andere.

In tabel 67 vergelijken we de Vlaamse toerismeratio's per product met de resultaten van de Europese landen waar een uitgebreide TSA is ontwikkeld die op regelmatige basis geüpdatet wordt. Voor de accommodatie (zonder tweede verblijven) behalen we in Vlaanderen een toerismeratio van 70%. Dat is iets onder de percentages in Oostenrijk, Tsjechië, Denemarken, Finland, Hongarije, Litouwen en Polen, waar we tussen de 75% en 95% toeristisch verbruik van het aanbod noteren. In Portugal en Spanje halen ze daarentegen zeer lage percentage, respectievelijk een toerismeratio van 27% en 21%. Wat de Vlaamse ratio voor voeding en drankverstrekking betreft, scoren we met 25% een relatief lage waarde in vergelijking met de andere landen waar de percentages schommelen tussen 24% en 48%.

Tabel 67: De Vlaamse toerismeratio's in TSA-tabel 6, vergeleken met deze uit enkele Europese landen, in%.

	VLA	AUS	CZE	DEN	DUI	FIN	HUN	LIT	POL	POR	SPA
Accommodatie	70	80	74	90	84,2	89	84	85	95	27	21
Voeding- en drankverstrekking	25	-	41	25	85,5	24	48	39	31	36	28
Personenvervoer (alles samen)	42	22	30	19	49	77	14	4	34	51	66
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	100	100	100	57	100	99	34	92	40	100	100
Culturele diensten	22	26	29	6	53	28	19	20	9	29	8
Diensten voor recreatie en sport	-	-	6	-	-	39	88	-	9	25	8

BRON: Eurostat manual volume 1, 2009; BMWi, 2012 voor Duitsland

Het personenvervoer wordt in de Eurostat-documenten in één grote categorie samengenomen. Als we dat ook doen (en dus ook de 100%ratio voor het luchtvervoer meenemen), komen we uit op een totale toerismeratio van het personenvervoer in het Vlaamse Gewest van 42%. Daarmee scoren we gemiddeld in vergelijking met de andere landen. Ook voor de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, scoren we met de 100%-ratio gelijkaardig aan andere landen. Oostenrijk, Tsjechië, Portugal en Spanje hebben eveneens een ratio van 100%, terwijl Finland op 99% en Litouwen op 92% uitkomt. In Denemarken, Hongarije en Polen komen ze op een veel lagere toerismeratio uit. Wat de diensten voor cultuur, recreatie en sport betreft, berekenden we een Vlaamse toerismeratio van 22%. In sommige andere landen worden deze diensten ook in 1 categorie opgenomen, maar vaak zijn de ratio's ook afzonderlijk bepaald. Omdat we het gewicht van beide categorieën niet kennen, is het niet mogelijk de gezamenlijke ratio te berekenen.

Daarnaast verscheen in februari 2012 de Duitse TSA 2010 (Federal Ministry of Economics and Technology, 2012). In het rapport worden de tabellen duidelijk weergegeven en kunnen we ook de ratio's aflezen. We zien voor de meeste producten en diensten gelijkaardige ratio's dan in Vlaanderen: 84,2% bij de accommodatie, 4,7% bij de accommodatie voor tweede verblijven, 49% voor alle personenvervoer, 100% bij de reisagentschappen. Enkel bij de voeding en drankverstrekkers (85,5%) en bij de culturele diensten en diensten voor recreatie en sport (samen 53,5%) zien we erg hoge aandelen.

4.2 Totaalbeeld TSA-tabel 6

In tabel 68 geven we het totaalbeeld van TSA-tabel 6. Omwille van de breedte van de tabel geven we enkel het rechterdeel mee. De andere cijfers kunnen opgevraagd worden en de belangrijke resultaten worden later besproken. Voor de interpretatie van de cijfers verwijzen we graag naar punt 4.3: de economische betekenis van toerisme.

Tabel 68: TSA-TABEL 6 (rechterdeel): Totale aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2012, uitgedrukt euro en prijzen 2012.

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN – SUBSIDIES op producten (geprod. in vla of import)		TOTAAL VLAAMSE OUTPUT (aan aankooprijzen)	TOTAAL TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-TABEL 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in %)
	Output	Toe Aan	output	Toe Aan		output	Toe Aan	output	Toe Aan			
1a) Accommodatie ...	1.319.884.380	929.678.993	61.282.908	43.165.472	1.381.167.289	0	0	126.112.242	88.828.919	1.507.279.531	1.061.673.384	70
1b) Accommodatie mbt tweede verblijven ...	317.853.391	38.257.173	2.481.925.970	298.727.254	2.799.779.361	0	0	17.731.922	2.134.233	2.817.511.283	339.118.660	120
2 Voeding- en drankverstrekking ...	5.668.035.117	1.401.703.870	634.501.691	156.912.132	6.302.536.807	0	0	1.208.105.766	298.764.297	7.510.642.573	1.857.380.300	25
3 Personenvervoer (muz door de lucht) ...	4.209.845.935	682.867.192	1.493.524.890	242.260.444	5.703.370.825	0	0	-131.815.276	-21.381.383	5.571.555.549	903.746.253	16
4 Personenvervoer door de lucht ...	2.123.458.984	2.123.458.984	391.226.179	391.226.179	2.514.685.163	0	0	23.881.911	23.881.911	2.538.567.074	2.538.567.074	100
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen ...	2.293.840.409	2.293.840.409	580.133.502	580.133.502	2.873.973.911	0	0	100.975.327	100.975.327	2.974.949.238	2.974.949.238	100
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport ...	1.612.376.822	356.335.836	866.355.485	191.464.862	2.478.732.307	0	0	208.186.472	46.009.282	2.686.918.779	593.809.981	22
7 Diensten voor organisatie van congressen en beurzen ...	2.858.784	2.858.784	140.705.184	140.705.184	143.563.968	0	0	3.958.807	3.958.807	147.522.776	158.858.088	100
8 Andere ...	5.988.429.195	19.296.413	466.446.909.229	1.503.023.864	472.435.338.424	222.450.839.532	716.799.520	23.248.012.638	74.911.672	718.134.190.594	2.314.031.468	0,3
TOTAAL OUTPUT (basisprijzen) ...	23.536.583.018	7.848.297.654	473.096.565.037	3.547.618.894	496.633.148.055							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen) ...	14.057.034.428	4.687.332.492	285.894.004.510	2.143.839.222	299.951.038.938							
TOTAAL TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen) ...	9.479.548.590	3.160.965.162	187.202.560.527	1.403.779.672	196.682.109.117							

4.3 De economische betekenis van toerisme

Om de totale toegevoegde waarde van de toeristische sector te berekenen, moeten nog drie stappen gezet worden. In de eerste plaats wordt het toerismeaandeel per bedrijfstak berekend, door de verschillende toerisme aandelen van de geproduceerde producten in een sector op te tellen. In de tweede plaats wordt op basis van dit totale aandeel, het toeristische deel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde berekend. Door ten slotte de som te maken van het toeristische aandeel in de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken, bekomen we uiteindelijk de bruto toegevoegde waarde van de toeristische sector voor de Vlaamse economie.

In het kader van de TSA stonden we de in de vorige edities stil bij twee indicatoren:

- **De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie** (Gross value added of tourism industries of GVATI) omvat de toegevoegde waarde gegenereerd door de toeristische industrie, ongeacht het toeristisch verbruik. Deze indicator laat dus de toegevoegde waarde van de niet-toeristische industrie buiten beschouwing, hoewel deze ook producten kunnen leveren die worden afgenomen door toeristen. De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest kan afgelezen worden uit TSA-tabel 5 en TSA-tabel 6 (zie rode cellen in tabellen 65 en 68): de totale toegevoegde waarde van de output van de toeristische bedrijfstakken is goed **voor 9,5 miljard euro, of 4,8% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2012**. Gezien we met dezelfde IOT werken als in de TSA 2010 en er geen aanpassingen aan de methode gebeurden met betrekking tot het meten van het aanbod van de toeristische sector, is dit aandeel even hoog dan in 2010.
- **De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme** (tourism direct gross value added of TDGVA) neemt de toegevoegde waarde op van zowel de toeristische industrie als de andere industrie, maar enkel voor het aandeel dat in deze sectoren ook daadwerkelijk door toeristen wordt afgenomen. In deze indicator wordt dus de productie van industrieën buiten beschouwing gelaten die door niet-toeristen wordt afgenomen. De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest kan enkel in TSA-tabel 6 worden afgelezen (zie gele cellen in tabel 68) en is in totaal **gelijk aan 4,6 miljard euro, of 2,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2012**. Ruim twee derde van dit bedrag, namelijk 3,2 miljard euro wordt gegenereerd als toegevoegde waarde voor het toeristisch verbruik in de toeristische bedrijfstakken. De toegevoegde waarde voor het toerismeaandeel in de niet-toeristische bedrijfstakken is gelijk aan 1,4 miljard euro. De totale bruto toegevoegde waarde van toerisme is in 2012 0,04 procentpunt lager dan in 2010 (2,36% tov 2,32%). Enige reden hier is een iets lagere toeristische consumptie, vooral door een daling van het aantal dagzakentoeeristen dat we hebben geschat op basis van het nieuwe MICE-onderzoek¹².

In het RMF 2008 wordt ook een derde indicator besproken, namelijk het directe bruto binnenlandse product van toerisme (tourism direct gross domestic product of TDGDP). Bij de ontwikkeling van de TSA 2008 werd beslist deze indicator niet te ontwikkelen voor Vlaanderen omdat je deze niet louter op basis van TSA-Tabel 6 kan berekenen of afleiden, maar ook nog andere gegevens nodig hebt (Weekers, 2010). In recente studies over TSA's wereldwijd, wordt deze indicator echter vaak berekend. Omdat we over veel benchmarkgegevens beschikken met betrekking tot deze indicator, ontwikkelen we hem nu voor de eerste keer (en ook met terugwerkende kracht voor de TSA 2008 en 2010).

---

¹² Welke groepen toeristen ook nog verantwoordelijk zijn voor deze toename kan u aflezen in de bespreking van het totaalbeeld van TSA-Tabel 4, of in de globale vergelijking doorheen de tijd in bijlage 1.

Het directe bruto binnenlandse product van toerisme (tourism direct gross domestic product of TDGDP) neemt naast de directe toegevoegde waarde van toerisme (TDGVA) ook het toeristische aandeel van de productgebonden subsidies en belastingen op. Deze aandelen zijn af te lezen in de derde laatste kolom van TSA-Tabel 6. Het directe bruto binnenlandse product van toerisme is in het **Vlaamse Gewest in 2012 gelijk aan 5,2 miljard euro of 2,3% van het totale bruto binnenlands product van het Vlaamse Gewest**. Dit totaalcijfer (totale bruto binnenlands product van het Vlaamse Gewest) kunnen we niet uit de TSA afleiden, maar zoeken we op via de nationale bank. We nemen zoals bij de toegevoegde waarde ook het cijfer uit 2007, vergelijkbaar met de IOT en indexeren dit naar 2012.

Naast het globale beeld, kunnen we ook **de toegevoegde waarde per deelsector** berekenen. Voor de gebruikte methode verwijzen we naar het rapport over de TSA 2008. Bekijken we het relatieve belang van de verschillende toeristische bedrijfstakken in het totaal van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest, dan zien we (tabel 69) dat vooral de horecasector erg belangrijk is. Hotels en andere accommodatie zijn immers goed voor 20,2% van de toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik in de toeristische industrie. De restaurants en cafés doen zelfs nog beter met een aandeel van 28,4%. Het personenvervoer over de weg, het spoor en het water vertegenwoordigt 17,8% in de toegevoegde waarde van het toerismeverbruik in de toeristische bedrijfstakken. Het personenvervoer door de lucht is goed voor 13,2% aandeel, gevolgd door de sector van de reisbureaus en touroperators (10,1%). Culturele, recreatie en sportbedrijven zijn daarnaast verantwoordelijk voor 8,3% van de 3,2 miljard euro aan directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, gegenereerd door de toeristische bedrijfstakken.

Tabel 69: Directe toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest in 2012, per bedrijfstak.

	Toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik = Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	
	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN 3,2 miljard euro = 100%	ALLE BEDRIJFSTAKKEN 4,6 miljard euro = 100%
Accommodatie	20,2%	14,0%
Accommodatie tweede verblijven	1,8%	1,3%
Voeding en drankverstreking	28,4%	19,7%
Personenvervoer over weg, spoor en water	17,8%	12,3%
Personenvervoer door de lucht	13,2%	9,1%
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	10,1%	7,0%
Culturele, recreatie en sportbedrijven	8,3%	5,8%
Kleinhandel in souvenirs, sport en kampeer	0,03%	0,02%
Organisatie van congressen en beurzen	0,06%	0,04%
Andere bedrijfstakken	Niet van toepassing	30,8%

Betrekken we ook de andere bedrijfstakken in het verhaal, dan zien we dat de niet-toeristische bedrijfstakken verantwoordelijk zijn voor 30,8% van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme. De aandelen van de toeristische sectoren zijn nu wat lager, maar de onderlinge verhouding van belangrijkheid blijft. De restaurants en cafés zijn goed voor 19,7% van de totale directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, de accommodatie levert 15% van dat totaal. Het personenvervoer over de weg heeft een aandeel van 12% in de bruto toegevoegde waarde van toerisme en ook het luchtvervoer is goed voor een aandeel van 9%. Reisagentschappen, touroperators en gidsen nemen 7% van de bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest voor hun rekening en de culturele, recreatie- en sportbedrijven 5,8%.

5 TSA-tabel 7

In TSA-tabel 7 wordt de tewerkstelling in de toeristische sector in beeld gebracht. De methode die we hiertoe gebruiken is analoog aan de methode gebruikt in de TSA 2010. Voor een uitgebreide uitleg hierover verwijzen naar het rapport over tewerkstelling in de toeristische sector (Weekers, 2013b). Hieronder zal eerst kort het bronnenmateriaal en de gebruikte methode beschreven worden, daarna bespreken we de cijfers van 2012.

5.1 Bronnen en methoden voor berekening tewerkstelling in de toeristische sector

Voor de gegevens over **loontrekkende tewerkstelling** doen we een beroep op de gedecentraliseerde RSZ-statistiek. De aard van activiteit wordt weergegeven in NACE rev.2-codes, opgesplitst tot op 5digit niveau. Dit is het laagst mogelijke niveau en geeft alle details weer die we nodig hebben om de loontrekkende tewerkstelling in de toeristische tewerkstelling te berekenen. We beschikken in de eerste plaats over informatie met betrekking tot het aantal arbeidsplaatsen of jobs. De statistiek naar arbeidsplaatsen wordt aangevuld met een onderscheid naar het geslacht van de persoon die de job invult, naar het regime waarin wordt gewerkt (voltijds/deeltijds/seizoensarbeid ed.) en ten slotte wordt het aantal arbeidsplaatsen ook uitgedrukt in voltijds equivalenten of VTE. De statistiek is een momentopname van het aantal arbeidsplaatsen en we werken met de gegevens op 30 juni 2012.

Wat de **zelfstandigen** betreft wordt een beroep gedaan op de data aangeleverd door het RSVZ, het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen, meer bepaald op de telling van de aangesloten verzekeringsplichtigen. Er wordt daarbij geen onderscheid gemaakt tussen de zelfstandigen zelf en hun helpers, maar we splitsen wel op naar geslacht en naar de hoedanigheid waarin zij deze functie uitoefenen: als hoofdactiviteit, als nevenactiviteit of als actief na pensioen. De geografische verdeling gebeurt op basis van de woonplaats van de zelfstandige. Het enige beschikbare meetmoment is 31 december of de laatste dag van het vierde kwartaal. De indeling naar activiteitssector gebeurt op basis van de RSVZ-beroepencode, gezien dit (volgens de RSVZ) meer geschikt is om de zelfstandigenpopulatie te ontleden op professioneel vlak dan wanneer men met activiteitencodes zoals NACE werkt. De beroepencodes die voor de sector toerisme belangrijk zijn, zijn CODE 407: Horeca; CODE 408: Vermakelijkheden; CODE 409: Foorkramers en CODE 510: Vrije beroepen in de kunst. Voor een aantal toeristische activiteiten zullen we geen cijfers hebben, omdat deze activiteiten in een veel grotere beroepengroep wordt opgenomen in de RSVZ-cijfers.

Om het aantal **jobstudenten** in de toeristische sector in beeld te brengen, vertrekken we opnieuw van de RSZ-gegevens, maar deze keer van de statistiek over de studenten. Deze statistiek is een gecentraliseerde statistiek, wat betekent dat de cijfers geteld worden in de hoofdzetel van een onderneming, wat niet steeds de werkelijke werkplaats van de student is. De originele cijfers betreffen de som van het aantal studenten die in de loop van een kwartaal enkel via een studentencontract tewerkgesteld werden. Om dubbeltellingen met de loontrekkende tewerkstelling te vermijden, werden de studenten die naast een studentencontract ook gekend zijn in een gewoon werknemersstatuut uit de lijsten geschrapt. Om de cijfers naast deze van de loontrekkende werkgelegenheid te kunnen leggen (en dus te komen tot een soort van momentopname tijdens het kwartaal in plaats van de totale werkgelegenheid in een kwartaal), berekenen we het gemiddeld aantal studenten dat met een studentencontract tewerkgesteld was. We gebruiken daartoe de methode die ook het Steunpunt Werk en Sociale Economie (WSE) en de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO) gebruiken. Omdat de cijfers over jobstudenten enkel op 3digitniveau beschikbaar zijn, moet ook hier een correctie gebeuren. We maken een schatting van de tewerkstelling van jobstudenten op 5 digit niveau pro rata de aandelen van de gewone loontrekkende tewerkstelling op 5 digit niveau in de 3 digit-reeks. We werken daarbij met de RSZ-cijfers op gewestniveau en dat met de meting op 30 juni van het betrokken jaar.

5.2 De cijfers voor 2012

De totale tewerkstelling in de toeristische sector in het Vlaamse Gewest (zoals af te lezen in tabel 70), bedraagt in 2012 127.508 loontrekkende jobs, 47.496 jobs voor zelfstandigen en helpers en 2.768 jobs voor studenten. Van de 127.508 loontrekkende jobs, zijn er 8.874 jobs bij de provinciale en plaatselijke overheden (RSZPPO)¹³. Bij de zelfstandigen gaat het om 36.036 gewone jobs van zelfstandigen en 11.460 bestuurders. Hoewel het aantal jobstudenten in absolute termen niet zo hoog is, zijn het vooral de jobstudenten die erg actief zijn in de sector: 13,2% van de jobs voor studenten situeren zich in de toeristische sector. Bij de loontrekkende jobs zien we een aandeel van 5,8% en bij de jobs voor zelfstandigen en helpers een aandeel van 7,8%.

In vergelijking met 2008 en 2010 zien we een voor de zelfstandigen een stijging in zowel de absolute aantallen in jobs in de toeristische sector als in het aandeel dat de tewerkstelling in de toeristische sector uitmaakt van de totale zelfstandige tewerkstelling. De stijging tussen 2010 en 2012 is wel minder spectaculair dan deze tussen 2008 en 2010¹⁴. Voor de loontrekkende tewerkstelling zagen we een stijging in het aantal jobs en in het aandeel van de tewerkstelling dat de toeristische sector uitmaakt tussen 2008 en 2010. In 2012 zien we een beperkte daling van het aantal jobs, maar blijven we boven het aantal jobs in 2008. Ook het aandeel van de loontrekkende toeristische jobs ten opzichte van alle loontrekkende jobs daalt tussen 2010 en 2012, maar komt exact even hoog te liggen als in 2008. Uitgedrukt in VTE zien we tussen 2010 en 2012 wel een lichte stijging: het lijkt er dus op dat er minder jobs zijn in 2012, maar dat deze jobs wel vaker voltijdse jobs zijn. Er zijn dus iets minder loontrekkenden aan de slag in 2012, maar ze werken wel langere dagen. Wat de jobstudenten betreft zien we een stijging in het absolute aantal tussen 2010 en 2012, maar een beperkte daling in het aandeel jobstudenten dat actief is in de toeristische sector.

Opgesplitst volgens soort van tewerkstelling, zijn er kleine verschillen in de aandelen van de deelsectoren binnen de toeristische sector. In de accommodatiesector werkt ongeveer 10% van de loontrekkenden uit de toeristische sector, 4,5% van de zelfstandigen en 8% van de jobstudenten. De grootste groep van de toeristische jobs vinden we terug in de restaurants en cafés: ongeveer 39% van de loontrekkende, maar liefst 70% van de jobs door zelfstandigen en maar liefst 81% van de studentenjobs. Het feit dat het aandeel zelfstandigen in de RECA zo hoog ligt heeft deels te maken met het feit dat we niet over alle zelfstandigen in de toeristische sector informatie hebben en de aandelen dus hoger zijn dan de werkelijke situatie. Dat is ook zo bij de diensten voor cultuur, sport en recreatie, waar 25% van de zelfstandige jobs voor toerisme onder vallen. Dit naast een aandeel van 17% van de loontrekkende en 8% van de studentenjobs. Ook het personenvervoer speelt een grote rol in het aantal jobs in de toeristische sector. In het Vlaamse Gewest zien we een aandeel van 27% bij de loontrekkenden, maar slechts 0,5% van de toeristische studentenjobs in de deelsector personenvervoer. Bij de reisbureaus en bij de touroperators en dergelijke zien we bijna geen jobstudenten. Dit is minder opvallend aangezien de loontrekkende in de toeristische sector ook slechts voor een kleine 4% in deze deelsector tewerkgesteld zijn. Ten slotte zien we nog 2% tot 4% van de toeristische loontrekkende en studentenjobs in de kleinhandel en in de bedrijven die zich bezig houden met de organisatie van congressen en beurzen.

Wat het verschil tussen mannen en vrouwen in de toeristische jobs betreft zien we over het algemeen een klein overwicht voor de mannen: bij de loontrekkenden zijn er 57% mannen, bij de

---

¹³ We houden beide bronnen, namelijk RSZ en RSZPPO, ook in de tabel gescheiden, gezien we enkel voor de RSZcijfers beschikken over details met betrekking tot geslacht van en regime waarin de mensen werken die deze job uitoefenen. Ook de berekening in VTE houdt enkel rekening met de cijfers afkomstig van de RSZ en niet van de RSZPPO.

¹⁴ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010 en 2012 verwijzen we graag naar bijlage 1.

zelfstandigen en helpers 59%. Bekeken ten opzichte van het totaal aantal jobs voor mannen en vrouwen zien we bij de loontrekkenden in de toeristische sector ook een overwicht voor de mannen (aandeel van 6,2% voor de mannen ten opzichte van 5,5% voor de vrouwen). Bij de zelfstandigen is er een omgekeerd beeld: van alle vrouwen die als zelfstandige of helper werken in het Vlaamse Gewest werkt 9,7% in de toeristische sector, bij de mannen is dat aandeel 7,9%. Toch zijn er binnen de toeristische sector meer mannen actief als zelfstandige of helper dan vrouwen. Dit beeld zien we in elke deelsector: bij de horeca is er een aandeel van 55,6% mannen, in de deelsector sport en recreatie is dat 63% en in de cultuursector wordt dat zelfs 71%. Voor de andere deelsectoren, zoals voor de vervoerssector, beschikken we niet over informatie met betrekking tot de zelfstandige tewerkstelling. Bij de loontrekkenden geeft de vervoerssector de doorslag: hier is immers bijna 80% van de werknemers een man. De mannen zijn ook nog nipt in de meerderheid in de reca-sector (50,1%), de organisatie van congressen en beurzen (51,9%), de diensten voor cultuur (53,1%) en de diensten voor sport en recreatie (53,5%). Enkel in de accommodatiesector en in de sector van de reisbureaus is er een duidelijk overwicht van vrouwen: 61% tot 71% van de loontrekkenden in deze deelsectoren is een vrouw.

Opgesplitst naar regime zien we een klein overwicht voor voltijds werk: 51,5% werkt voltijds, 41,4% deeltijds en 7,1 % werkt in een speciaal regime. Deze laatste groep omvat de seizoen- en interimarbeiders die dus met tijdelijke contracten werken. Het hoge aandeel van deeltijdse arbeid is vooral te wijten aan een overwicht van deeltijdse arbeid in de deelsector restaurants en cafés. In deze deelsector werkt 55% deeltijds, 31% voltijds en 14% in een speciaal statuut. Omdat het ook in absolute cijfers om grote aantallen gaat, wegen deze aandelen door in het globale aandeel. Als we het totale aantal loontrekkende jobs in de toeristische sector (RSZ), omzetten naar VTE zien we een daling van 118.934 jobs naar 83.140 VTE. Daar waar de toeristische jobs uitgedrukt in jobs 5,9% van de tewerkstelling in het Vlaamse Gewest uitmaken, loopt dit aandeel in VTE terug tot 4,5%. Dit betekent dat de toeristische sector een sector is waar relatief veel deeltijds gewerkt wordt. Toch lijkt er in 2012 minder deeltijds te zijn gewerkt dan in 2010. Men werkt toch vooral deeltijds in de reca-sector. Naast de reca-sector is er alleen in de sector accommodatie met betrekking tot tweede verblijven ook nog een overwicht voor deeltijdse jobs. In de andere deelsectoren is er steeds een overwicht voor voltijds werk. Dit overwicht is klein in de accommodatiesector (54% werkt voltijds) en iets groter in de diensten voor sport- en recreatie (58%) of de kleinhandel (59%). In de diensten voor cultuur en in de deelsector van de reisbureaus komen we op twee derden (66% tot 67%) voltijdse jobs uit. Enkel bij de organisatie van congressen en in de vervoerssector (beiden 73%) zien we nog hogere aandelen voor voltijds werk.

Voor de zelfstandigen hebben we niet voor alle deelsectoren informatie. Globaal zien we dat 67% van de jobs in de toeristische sector jobs in hoofdberoep zijn. 27% van de jobs wordt in bijberoep uitgeoefend en de overige 5% zijn jobs die worden uitgeoefend door mensen die na hun pensioen nog actief zijn. Vooral in de horeca is het overwicht voor een uitoefening in hoofdberoep groot: 77% van de zelfstandigen in de horeca doet dit als hoofdberoep, tegenover 18% in bijberoep en 5% na zijn of haar pensioen. In de deelsector sport en recreatie is het overwicht voor hoofdberoepen kleiner: hier werkt 56% van de zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, 34% in bijberoep en een relatief groot aandeel van 10% is actief na zijn of haar pensioen. In de deelsector cultuur tellen we een groter aandeel bijberoepen: 62% van de zelfstandigen in deze sector oefenen hun activiteit uit in bijberoep, tegenover 34% in hoofdberoep en 4% na zijn of haar pensioen. Bekijken we deze jobs in de toeristische sector in relatie tot het totaal aantal jobs voor zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, bijberoep en na pensioen, dan zien we een ander beeld. Het hoogste aandeel van toeristische tewerkstelling vinden we bij de zelfstandigen en helpers in bijberoep: 9% van hen is actief in de toeristische sector. Van alle zelfstandigen en helpers die hun job in hoofdberoep uitoefenen, is 8,8% actief in toerisme en bij de zelfstandigen en helpers die na hun pensioen nog actief zijn, is dat 5,3%.

TABEL 70: TSA-tabel 7: De totale tewerkstelling van loontrekkenden, zelfstandigen en helpers en jobstudenten in de sector toerisme in het Vlaamse Gewest, naar geslacht en regime in 2012.

	LOONTREKKEND – RSZ					RSZPPO			ZELFSTANDIGEN EN HELPERS - RSVZ						JOB-STUDENT	
	% man	% vrouw	% voltijds	% deeltijds	% speciaal	Totaal in jobs RSZ	Totaal in VTE RSZ	Totaal RSZPPO in jobs	% man	% vrouw	% Hoofdberoep	% Bijberoep	% Na pensioen	TOTAAL in jobs (excl. best.)		TOTAAL in jobs (incl. best.)
Accommodatie	38,7	61,3	54,3	39,0	6,7	11.454	8.149	164	55,6	44,4	77,2	17,9	4,8	1.535	2.129	220
Hotels en motels	42,3	57,7	60,5	32,6	6,9	8.140	6.116									144
Overig logies voor kortstondig verblijf	29,8	70,2	38,9	54,7	6,4	3.314	2.033									76
Accommodatie mbt tweede verblijven (in de kustgemeenten)	26,8	73,2	43,2	56,8	0,0	1.080	703	8								2
Handel in en verhuur van onroerend goed	32,7	67,3	40,8	59,2	0,0	49	34									0
Beheer en bemiddeling onroerend goed	26,5	73,5	43,4	56,6	0,0	1.031	670									2
Voeding en drankverstrekkers	50,1	49,9	30,9	55,0	14,1	50.258	26.719	0	55,6	44,4	77,2	17,9	4,8	23.978	33.255	2.247
Restaurants, fast-food zaken, snackbars, frituren	50,9	49,1	32,6	54,2	13,3	41.532	23.051									1.961
Cafés, discotheken, dancings e.d.	46,2	53,8	23,0	59,2	17,8	8.726	3.668									287
Personenvervoer	79,8	20,2	73,4	25,7	0,8	34.591	30.025	0								14
Personenvervoer per spoor	91,3	8,7	79,2	20,8	0,0	9.964	9.585									8
Personenvervoer over de weg	83,2	16,8	72,5	26,9	0,5	14.055	11.508									2
Overig personenvervoer te land, n.e.g.	82,5	17,5	61,0	33,8	5,2	4.051	3.207									4
Personenvervoer over water	70,2	29,8	80,1	19,9	0,0	141	126									0
Personenvervoer door de lucht	51,2	48,8	72,4	27,6	0,0	4.600	4.000									0
Huur van transportuitrusting	56,3	43,7	78,8	20,8	0,4	1.780	1.599									0
Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus ed.	29,2	70,8	66,9	33,0	0,1	4.426	3.814	468								1
Diensten voor cultuur	53,1	46,9	66,4	33,1	0,5	6.073	5.108	3.603	70,9	29,1	34,0	61,6	4,4	6.134	6.964	30
Productie, exploitatie, beheer en diensten scheppende en uitvoerende kunst	54,6	45,4	68,2	31,0	0,8	3.894	3.330									24
Musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen e.d.	50,5	49,5	63,0	36,9	0,1	2.179	1.778									6
Diensten voor sport- en recreatie	53,5	46,5	58,5	38,5	3,0	7.113	5.388	4.331	63,0	37,0	56,2	34,2	9,6	4.389	5.148	191
Verhuur van sport- en kampeerartikelen	73,1	26,9	70,2	27,9	1,9	104	90									0
Beheer en exploitatie van sportcentra en overige sportactiviteiten	50,2	49,8	54,3	44,2	1,5	4.399	3.273									90
Kermisattracties, pretparken en overig amusement	57,1	42,9	66,6	29,1	4,3	883	713									31
Kansspelen, recreatieparken en overige activiteit ivm recreatie	59,1	40,9	64,3	29,6	6,1	1.727	1.313									69
Kleinhandel van landspecifieke, karakteristieke toerismegoederen	44,7	55,3	59,2	40,8	0,0	2.804	2.284	0								58
Sport- en kampeerartikelen, souvenirs en ambachtelijke prod.																
Niet toerisme karakteristieke bedrijven: Organisatie congres/beurs	51,9	48,1	73,1	23,7	3,2	1.135	950	0								4
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	56,9	43,1	51,5	41,4	7,1	118.934	83.140	8.574	59,1	40,9	67,3	27,3	5,3	36.036	47.496	2.768
Aandeel toeristische bedrijfstakken in totale tewerkstelling	6,2	5,5				5,9	4,8	4,8	7,9	9,7	8,8	9,0	5,3	8,5	7,8	13,2

BRON: RSZ, RSVZ, VKBO, bewerking SVR.

5.3 TSA-tabel 7 in relatie tot de andere TSA-tabellen

Om het verband te leggen tussen de output van de sector toerisme, de bestedingen door toeristen en de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken, kunnen we de verschillende TSA-tabellen naast elkaar leggen. We kunnen op deze manier per deelsector en voor de gehele sector toerisme de cijfers over tewerkstelling naast de outputcijfers en naast de toerisme-aandelen van de output (of bestedingen door toeristen) plaatsen. Hieruit kunnen we in de eerste plaats de toeristische tewerkstelling berekenen. In de tweede plaats kunnen we kijken hoeveel jobs er zijn per 1 miljoen euro output van de sector of bestedingen door toeristen.

De eerste indicator die we kunnen afleiden is de toeristische tewerkstelling. Dat doen we door de toerisme-aandelen per deelsector toe te passen op de tewerkstelling. Op die manier kunnen we de toeristische tewerkstelling berekenen. Men neemt dan enkel de tewerkstelling op, waarvan men schat dat deze verantwoordelijk is voor dat deel van de output dat door toeristen wordt gekocht. Als we op deze manier werken nemen we 33,35% op van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken en 0,75% van de niet-toeristische bedrijfstakken. Als we beide aantallen optellen komen voor het Vlaamse Gewest uit op ruim 58.000 loontrekkende toeristische jobs, of 2,6% van alle loontrekkende jobs in het Vlaamse Gewest. Voor de zelfstandige jobs komen we uit op ruim 20.000 toeristische jobs of een aandeel van 3,3% en voor de jobstudenten zien we een aandeel van 5,4% toeristische jobs.

Als we de output of bestedingsgegevens naast de tewerkstellingsgegevens leggen kunnen we in de tweede plaats berekenen hoeveel jobs er zijn per 1 miljoen euro output of bestedingen. Bekijken we de totale sector toerisme, dan zien we dat er per 1 miljoen euro output of bestedingen in totaal 7,6 directe jobs worden gegenereerd: 5,4 jobs zijn loontrekkende jobs, er zijn 2 jobs voor zelfstandigen en helpers en 0,1 voor studenten. Dit cijfer is een gemiddeld cijfer, maar ligt duidelijk hoger dan de gemiddelde cijfers voor alle bedrijfstakken samen (5,7 jobs in totaal). Het gemiddelde verbergt de verschillen tussen de deelsectoren. Bekijken we de toeristische deelsectoren dan zien we dat 1 miljoen euro output of bestedingen in enkele deelsectoren minder dan 6 jobs opleveren: het personenvervoer en de reisbureaus en touroperators en gidsen. Daarnaast levert 1 miljoen euro output in de accommodatie en de kleinhandel in souvenirs en sport- en kampeermateriaal 11,2 directe jobs op. In de restaurants en cafés en in de cultuur- en recreatiesector zijn er zelfs 13 tot 16 directe jobs per 1 miljoen euro output of bestedingen.

Tabel 71: Het aantal jobs per miljoen euro output in de sector toerisme in 2012, opgesplitst naar deelsector en naar vorm van tewerkstelling in het Vlaamse Gewest

	Aantal jobs per miljoen euro output of bestedingen			
	Loon-trekkenden Jobs	Zelfstandigen en helpers	Studenten	Totaal aantal jobs Jobs
1 a) Accommodatie	8,9	1,6	0,2	10,7
b) Accommodatie mbt tweede verblijven	0,4	0,0	0,0	0,4
2 Voeding- en drank-verstreckers	7,8	5,1	0,3	13,2
3 Personenvervoer (muv door de lucht)	5,4	0,0	0,0	5,4
5 Personen vervoer door de lucht	1,8	0,0	0,0	1,8
7 Reisagentschappen, touroperators en gidsen	2,2	0,0	0,0	2,2
8 Culturele bedrijven, Recreatie- en sportbedrijven	10,0	5,7	0,1	15,9
9. Kleinhandel souvenirs, sport- en kampeermateriaal	10,9	0,0	0,2	11,2
10 Organisatie van congressen en beurzen	6,8	0,0	0,0	6,9
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	5,4	2,0	0,1	7,6
ANDERE BEDRIJFSTAKKEN	4,4	1,2	0,0	5,6
ALLE BEDRIJFSTAKKEN	4,4	1,2	0,0	5,7

DEEL II: SCHATTING TSA BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST

Naast een uitgebreide TSA voor het Vlaamse Gewest, wordt ook een schatting gemaakt van de TSA voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Hoe we dat doen, kan hieronder afgelezen worden, samen met de resultaten per TSA-tabel. Daarna is ruimte voor de bespreking van het resultaat van de TSA Brussel en de TSA voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Wat de TSA-tabellen 1 en 2 betreft (i.e. de tabellen die de toeristische bestedingen meten), werd beslist om alle bestedingen samen te nemen en dus niet steeds het onderscheid te maken tussen buitenlandse en binnenlandse toeristen.

Wat de **dagtoeristen met het motief ontspanning** betreft, kennen we op basis van het Kunststedenonderzoek het totaal aantal dagtoeristen in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest en hun gemiddelde uitgavenpatroon. In totaal komen we op die manier in 2012 uit op een totale besteding van bijna 400 miljoen euro door dagtoeristen in Brussel.

Tabel 72: Bestedingen door dagtoeristen en verblijfstoeristen in 2011 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief ontspanning, naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2012).

VOLUME	DAGTOERISTEN		VERBLIJFSTOERISTEN	
	Pp	Totaal uitgaven	Pp	Totaal uitgaven
BESTEDINGEN (euro)	pn	Totaal uitgaven	pn	Totaal uitgaven
Logies	-	-	48,8	133.039.189
Maaltijden en drank	22,21	112.598.441	54,9	149.796.144
Transport ter plekke	2,30	11.659.283	5,4	14.636.925
Attracties en ontspanning	1,15	5.829.641	12,6	34.472.281
Andere uitgaven: shopping	52,31	265.194.699	51,9	141.577.395
Andere uitgaven : andere	0,19	971.607	0,1	261.374
TOTAAL	78,16	396.253.671	173,7	473.783.307

BRON: Kunststedenonderzoek 2011, TIC 2012, bewerking SVR

Wat de **verblijfstoeristen voor het ontspanningsmotief** betreft, deden we voor de volumes een beroep op Toerisme in Cijfers. Uit het TIC kunnen we aflezen dat er in 2012 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 452.834 Belgische overnachtingen en 2.274.946 buitenlandse overnachtingen waren. Voor de bestedingen werd gebruik gemaakt van het Kunststedenonderzoek 2011 en het algemeen bestedingsprofiel (Belgen en buitenlanders) in Brussel. Dat geeft een gemiddelde besteding van 174 euro waarbij veel wordt uitgegeven aan maaltijden en drank en aan logies. Ook voor shopping is er een ruim budget. In totaal wordt ruim 473 miljoen euro uitgegeven door verblijfstoeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest voor het motief ontspanning.

Voor de **verblijfszakentoeeristen** werd op analoge manier gewerkt dan bij de Vlaamse TSA, op basis van Toerisme in cijfers en de dataset van het MICE-onderzoek. De volumes kunnen eenvoudig uit TIC worden gehaald: er zijn een 520.808 Belgische MICE-overnachtingen, 1.837.874 buitenlandse MICE-overnachtingen, 189.021 Belgische overnachtingen voor andere zaken en 702.898 overnachtingen door buitenlanders voor het motief andere zaken. Wat de bestedingen betreft werken we dus met de dataset van het MICE-onderzoek en doen dat analoog aan de TSA-methode voor het Vlaamse Gewest: eerst werden enkel de

congresgangers in Brussel overgehouden, waarna het gemiddelde bedrag per uitgavenpost per persoon per nacht (exclusief en inclusief participation fee) werd berekend voor zowel de Belgen als de buitenlanders (ook hier werden de buurlanden en de niet-buurlanden gesplitst). Ook de restwaarde van de participation fee werd voor elke groep berekend.

Tabel 73: Bestedingen door verblijfstoeristen in 2012 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN			BUURLANDEN			NIET-BUURLANDEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief
		520.806			730.937			1.106.937	
Logies	99,06	51.589.978	50,30	126,26	92.289.026	60,27	114,46	126.697.936	52,60
Maaltijden en drank	39,81	20.731.353	20,21	43,55	31.835.371	20,79	48,49	53.678.251	22,28
Transport ter plekke	7,55	3.933.388	3,83	12,40	9.061.273	5,92	18,74	20.741.522	8,61
Cultuur	0,32	165.501	0,16	0,30	222.491	0,15	3,46	3.826.205	1,59
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,11	79.643	0,05	0,30	330.355	0,14
Restwaarde part fee	14,59	7.598.407	7,41	11,58	8.466.012	5,53	3,92	4.339.070	1,80
Andere uitgaven	35,62	18.552.652	18,09	15,29	11.173.058	7,30	28,25	31.266.460	12,98
TOTAAL	196,95	102.571.279	100,00	209,49	153.126.874	100,00	217,61	240.879.800	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

Wat de MICE-verblijfszakentoeeristen betreft, stellen we een totale besteding van 102,5 miljoen euro bij de Belgen vast. De Belgische MICE-zakentoeerist geeft gemiddeld 197 euro uit per dag en besteedt het meeste aan logies. Ook aan maaltijden en drank wordt bijna een vijfde van het budget uitgegeven. De buitenlandse MICE-zakentoeeristen zijn niet alleen met veel meer, ze geven per persoon per dag ook iets meer uit. Dat brengt de totale besteding door buitenlandse MICE-zakentoeeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op ruim 390 miljoen euro. Ook de buitenlandse zakentoeeristen geven veel uit aan logies en maaltijden en dranken, maar betalen ook vaak een grotere participation fee.

Tabel 74: Bestedingen door verblijfstoeristen in 2012 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN			BUURLANDEN			NIET-BUURLANDEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief
		189.021			296.423			406.475	
Logies	59,43	30.953.987	30,18	75,76	55.373.416	63,80	68,67	76.018.762	53,56
Maaltijden en drank	23,88	12.438.812	12,13	26,13	19.101.222	22,01	29,10	32.206.950	22,69
Transport ter plekke	4,53	2.360.033	2,30	7,44	5.436.764	6,26	11,24	12.444.913	8,77
Cultuur	0,19	99.301	0,10	0,18	133.495	0,15	2,07	2.295.723	1,62
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,07	47.786	0,06	0,18	198.213	0,14
Andere uitgaven	21,37	11.131.591	10,85	9,17	6.703.835	7,72	16,95	18.759.876	13,22
TOTAAL	109,41	56.983.723	55,56	118,75	86.796.517	100,00	128,21	141.924.438	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

Voor het motief 'andere zaken' werken we analoog aan de methode gebruikt in de TSA voor het Vlaamse Gewest. We laten de restwaarde van de participation fee buiten beschouwing en uit de MICE-dataset nemen we per uitgavencategorie 60% van het bekomen resultaat op. Dat betekent dat we voor de Belgen uitkomen op 109 euro per persoon per nacht of een totale besteding van bijna 57 miljoen euro. Voor de buitenlanders komen we uit op 119 tot 130 euro per persoon per nacht of een totale besteding van 230 miljoen euro.

Wat de **dagzakentoeeristen** betreft werd voor de volumes en de bestedingen de TSA-methode voor het Vlaamse Gewest toegepast en werd gewerkt met TIC 2012 en met de MICE 2013-dataset. In tegenstelling tot de TSA 2008 en 2010 kunnen we nu wel een onderscheid maken volgens de nationaliteit van de congresgangers in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. We werken opnieuw afzonderlijk voor de Belgen en voor de buitenlanders. Voor de volumes werd de verhouding berekend tussen het aantal deelnemers dat blijft overnachten en het aantal die dat niet doet. Voor elke Belgische zakentoeerist die in Brussel blijft slapen, zijn er 18 zakentoeeristen die dat niet doen, bij de buitenlanders zijn dat er slechts de helft. Door deze verhouding in relatie te brengen met de aankomsten voor MICE en andere zaken in Toerisme in Cijfers (TIC) en met de gemiddelde duur van aanwezigheid op het congres, kunnen we het aantal dagzakentoeeristen schatten. We komen daarbij uit op een totaal van 5.192.796 Belgische en 242.917 buitenlandse dagzakentoeeristen voor het motief MICE en 2.127.306 Belgische en 107.442 buitenlandse dagzakentoeeristen voor het motief 'andere zaken'.

Tabel 75: Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2012 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN				NEDERLAND				FR+DUI+VK	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief	
		5.192.796			25.535			217.382		
Maaltijden en drank	17,48	90.773.255	41,28	0,00	0	0	14,93	3.244.887	32,35	
Transport ter plekke	9,69	50.318.444	22,88	6,45	164.663	11,36	12,70	2.761.511	29,17	
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,05	11.621	0,12	
Restwaarde part fee	12,89	66.922.603	30,43	39,66	1.012.726	69,87	2,59	562.687	15,71	
Andere uitgaven	2,29	11.908.539	5,41	10,65	271.997	18,77	9,20	1.999.932	22,65	
TOTAAL	42,35	219.922.841	100,00	56,76	1.449.386	100,00	39,47	8.580.639	100,0	

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

Voor de bestedingen werken we ook volledig analoog aan de werkwijze voor de TSA van het Vlaamse Gewest, maar dan met de deelnemers aan congressen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De Belgische MICE-dagzakentoeerist geeft daar 42 euro uit, de Nederlandse 57 euro en de dagzakentoeerist uit andere buurlanden 39 euro. In totaal komen we uit op een besteding van 220 miljoen euro door Belgische dagzakentoeeristen en 10 miljoen door buitenlandse dagzakentoeeristen voor het motief MICE. Voor de dagzakentoeeristen voor het motief andere zaken komen we uit op een totale besteding van 92 miljoen door de Belgen en ruim 5 miljoen door de buitenlanders.

Tabel 76: Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2012 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2012).

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN				NEDERLAND				FR+DUI+VK	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief	
		2.127.306			7.607			99.835		
Maaltijden en drank	10,49	54.463.953	59,33	0,00	0	0,00	8,96	1.946.932	40,47	
Transport ter plekke	5,81	30.191.066	32,89	3,87	98.798	37,71	7,62	1.656.907	34,44	
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,03	6.973	0,14	
Andere uitgaven	1,38	7.145.123	7,78	6,39	163.198	62,29	5,52	1.199.959	24,94	
TOTAAL	17,68	91.800.143	100,00	10,26	261.996	100,00	22,13	4.810.771	100,00	

BRON: MICE 2013, TIC 2012, bewerking SVR

De uitgaven aan personenvervoer door de lucht en aan diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, kunnen niet uit de hiervoor beschreven databronnen gehaald worden. Vandaar dat net zoals bij de Vlaamse TSA, geopteerd wordt om de totale output van deze categorieën als toeristisch verbruik op te nemen. We gaan uit van een 100% ratio van toeristisch verbruik in TSA-tabel 6 en brengen dit bedrag terug naar TSA-tabel 1 en 2, al splitsen we het niet verder uit. In totaal gaat het om 224 miljoen euro voor het personenvervoer door de lucht en om ruim 868 miljoen euro voor de diensten van reisbureaus, touroperators en gidsen.

Alle uitgaven in TSA-tabellen 1 en 2 worden hieronder in tabel 77 samengevoegd. Dat levert een totaalbedrag op van 3 miljard euro aan toeristische bestedingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Omdat we de uitgaven aan reisbureaus en touroperators en aan luchtvervoer niet verdelen over de verschillende groepen toeristen, heeft het weinig zin de totale uitgaven per groep te bespreken. Algemeen valt het wel op dat de bestedingen door zakentoeeristen een relatief groot deel van het totaal uitmaken. Het is ook deze groep die verantwoordelijk is voor de verschillen aan bestedingen tussen 2010 en 2012. In prijzen 2012 zien we dat de dagzakentoeeristen 340 miljoen minder uitgeven in 2012 dan in 2010 (vooral omdat het gemiddelde bedrag per persoon een stuk gedaald is), terwijl de Belgische verblijfszakentoeeristen 100 miljoen euro meer uitgeven en deze uit het buitenland zelfs 300 miljoen meer uitgeven dan in 2010. Ook in deze laatste gevallen was dit niet het gevolg van grote schommelingen in het volume, maar eerder van een hogere gemiddelde uitgave per persoon.

Tabel 77: TSA-tabellen 1 en 2: bestedingen door verschillende groepen toeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2012, in euro en prijzen 2012.

BESTEDINGEN	BELGEN EN BUITENLANDERS		BELGEN IN BRUSSEL				BUITENLANDERS IN BRUSEL				TOTAAL		
	Ontspanning		Dagzaken		Verblijfszaken		Dagzaken		Verblijfszaken				
	dag-toeristen	verblijfs-toeristen	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE			
1	Accommodatie	-	133.039.189	-	-	51.589.978	30.953.987	-	-	218.986.962	131.392.178	565.962.294	
2	Voeding- en drankverstreking	112.598.441	149.796.144	90.773.255	54.463.953	20.731.353	12.438.812	3.244.887	1.946.932	85.513.622	51.308.172	582.815.571	
3	personenvervoer te land (spoor + weg + water)	11.659.283	14.636.925	50.318.444	30.191.066	3.933.388	2.360.033	2.926.174	1.755.705	29.802.795	17.881.677	165.465.490	
4	personenvervoer door de lucht											224.396.859	
5	Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen											868.293.065	
6	Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	5.829.641	34.472.281	0	0	165.501	99.301	11.621	6.973	4.458.694	2.675.217	47.719.229	
7	Restwaarde participation fee	-	-	66.922.603	-	7.598.407	-	1.575.413	-	12.805.082	-	88.901.505	
8	Andere	266.166.306	141.838.769	11.908.539	7.145.123	18.552.652	11.131.591	2.271.929	1.363.157	42.439.518	25.463.711	528.281.295	
	TOTAAL	396.253.671	473.783.308	219.922.841	91.800.142	102.571.279	56.983.724	10.030.024	5.072.767	394.006.673	228.720.955	1.979.145.384	1.092.689.924
													3.071.835.308

2. TSA-TABEL 4

In TSA-tabel 4 wordt naast de totalen uit TSA-tabellen 1 en 2, de subsidies (social transfers) en duurzame toerismegoederen¹⁵ opgenomen. Omdat het opzoeken en berekenen van deze cijfers een erg tijdrovende taak is, werden deze niet geteld voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest maar wel geschat.

Voor de subsidies gebeurde dat aan de hand van de verhouding in het Vlaamse Gewest tussen de bestedingen in bepaalde uitgavencategorieën in TSA-tabellen 1 en 2 en de bedragen opgenomen aan subsidies in die categorie. Concreet werd er voor de subsidies aan vervoer een bedrag opgenomen dat 0,43 keer zo groot als de gemeten bestedingen aan vervoer. Voor subsidies aan cultuur, ontspanning en recreatie werd 1,6 keer het bedrag van de gemeten consumptie opgenomen. Dat maakt dat we in totaal bijna 150 miljoen euro aan subsidies opnemen: iets minder dan de helft daarvan is voor vervoer, iets meer dan de helft voor cultuur, recreatie en sport.

Voor de uitgaven aan duurzame goederen werd het gemiddelde bedrag per Vlaming berekend (103,5 euro) en vermenigvuldigd met het aantal inwoners in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Op die manier berekenden we een totale uitgave aan duurzame toerismegoederen in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest van bijna 118 miljoen euro.

Zoals in tabel 78 te zien is, komen we in TSA-tabel 4 voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest uit op een totale toerismeconsumptie van ruim 3,3 miljard euro in 2012. Het overwicht van de consumptie zit duidelijk bij de toeristen zelf in TSA-tabellen 1 en 2.

Tabel 78: TSA-tabel 4: Totale toerismeconsumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2012, in euro en prijzen 2012.

	TSA-tabellen 1 en 2	Schatting subsidies	Schatting duurzame goederen	TOTAAL
1 Accommodatie	565.962.294			565.962.294
2 Voeding- en drankverstreking	582.815.571			582.815.571
3 Personenvervoer over spoor + weg + water	165.465.490	70.532.531		235.998.021
4 Personenvervoer door de lucht	224.396.859			224.396.859
5 Diensten van reisagentschappen, tour-operators en gidsen	868.293.065			868.293.065
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	47.719.229	76.321.410		124.040.639
7 Diensten voor organisatie van congressen	88.901.505			88.901.505
8 Andere	528.281.295		117.912.012	646.193.307
TOTAAL	3.071.835.308	146.853.941	117.912.012	3.336.601.261

¹⁵ Normaal moeten ook hier de andere niet-elders opgenomen componenten van toerismeconsumptie opgenomen worden. Zo was er in de TSA van het Vlaamse Gewest nog een kolom voor de uitgaven door toeristen in tweede verblijven en één voor de tegenwaarde van accommodatie in tweede verblijven. Voor de tweede verblijven in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werd beslist om niets op te nemen. Deze gegevens zijn immers niet beschikbaar en daarenboven vermoeden we dat er slechts weinig tweede verblijven in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest zijn.

3. TSA-TABEL 5

TSA-tabel 5 wordt voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest analoog opgesteld als voor het Vlaamse Gewest. We beschikken immers over de regionale Input-Outputtabellen voor Brussel 2007 en over de RSZ-cijfers voor Brussel.

Dezelfde NACE-codes werden al dan niet opgenomen. We werkten met het analoge RSZ-bestand voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest: situatie juni 2007, opgesteld in NACE 2008 voor de vervoerscategorieën en in NACE 2003 voor de andere producten en bedrijfstakken. Wat dat precies betekent kan afgelezen worden in tabel 79. Enige afwijking tegenover de TSA voor het Vlaamse Gewest is dat er geen aanbodcijfers meegenomen zijn in het kader van tweede verblijven. Reden hiervoor is dat we ervan uitgaan dat er weinig tot geen tweede verblijven voor toerisme zijn in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Tabel 79: Omzetten ISIC- en CPC codes uit RMF 2008 naar de codes in de IOT.

	Bedrijfstakken	Producten
1. Accommodatie	100% van 55A1	100% van 55A1
2. Voeding en drankverstreking	96,38% van 55B1	63,50 % van 55B1
3. Personenvervoer te land (weg+spoor)	98,44% van (60A1+60B1+60C1)	98,44% van (60A1+60B1+60C1)
4. Personenvervoer over water	0% van 61A1 + 0% van 61B1	0% van 61A1 + 0% van 61B1
5. Personenvervoer door de lucht	96,20% van 62A1	96,20% van 62A1
6. Huur van transportuitrusting	96,25% van 71A1	96,25% van 71A1
7. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	85,73% van 63A1	100% van 63A1
8. Diensten voor Cultuur, recreatie en sport	84,93% van (92B1+92B5+92C1+92C5 +92D1+92D5) + 1,28% van 71B1	84,93% van (92B1+92B5+92C1+92C5 +92D1+92D5) + 0% van 71B1
9. Kleinhandel in souvenirs, sport en kampeermateriaal	1,82% van 52A1	1,82% van 52A1
10. Organisatie van congressen	4,22% van 74F1	4,22% van 74F1

Aan de hand van deze percentages en de Input-outputtabel 2007 werden de verschillende cellen in TSA-tabel 5 ingevuld. Het resultaat is hieronder af te lezen in tabel 80. Het belangrijkste cijfer in deze tabel is in het rood gemarkeerd. Dit cijfer geeft de **totale toegevoegde waarde van toeristische industrie** in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest weer. Deze is in 2012 gelijk aan 3,5 miljard euro of 5,59% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de totale toegevoegde waarde van toeristische industrie in beide gewesten samen. Deze is in 2012 gelijk aan 13 miljard euro of 5,01% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. Voor het Vlaamse Gewest alleen kwamen we eerder uit op 9,5 miljard euro of 4,8%.

Tabel 80: TSA-tabel 5: Het aanbod van toeristische en andere producten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2012 (in euro en in prijzen 2012).

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN											TOTAAL	ANDERE BEDRIJFS- TAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)		
	1a Accommoda- tie	1b Accommoda- tie mbt tweede verblijven	2 Voeding- en drank-	3 Personen- vervoer te land	4 personen vervoer over water	5 personen vervoer door lucht	6 huur van transport- uitrusting	7 Reisagent- schappen, touroperato- rs + gidsen	8 Culturele , Recreatie- en sport- bedrijven	9 Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	10 Organisatie Congressen en beurzen					
1																
a) Accommodatie	584.472.629	0	94.675.829	0	0	0	0	0	0	0	0	679.148.459	10.518.566	689.667.025		
b) Accommod.(TV)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
2																
Voeding- en drank	98.517.808	0	1.214.428.223	761.702	0	0	0	28.046.908	27.327	0	1.341.781.968	904.370.726	2.246.152.694			
3																
Personenvervoer te land	0	0	0	1.184.329.514	0	0	0	0	0	0	1.184.329.514	38.029.620	1.222.359.134			
4																
Personenvervoer water	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	32.339.762	32.339.762			
5																
Personenvervoer lucht	0	0	0	0	0	201.511.369	0	0	0	0	201.511.369	16.241.724	217.753.094			
6																
Huur transportuitrusting	0	0	0	13.347.654	0	0	1.177.597.295	4.852.739	0	464.337	1.196.262.025	183.480.669	1.379.742.694			
7																
Reisagent. tour-operators en gidsen	0	0	0	12.383.454	0	0	0	712.192.346	0	0	724.575.800	136.055.675	860.631.475			
8																
Cultuur, recreatie en sportdiensten	4.494.496	0	0	0	0	0	0	0	1.058.290.417	0	1.062.784.914	886.679.266	1.949.464.180			
9																
Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	853.192	853.192	2.613.449.763	2.614.302.955			
10																
Diensten voor organisatie congressen en beurzen	0	0	192.286	0	0	0	46.605	0	196.927	10.889	4.181.555	4.628.262	2.633.328.905	2.637.957.167		
11																
Andere	59.731.912	0	720.647.072	65.491.939	0	9.344.011	83.602.183	10.260.622	261.980.656	58.489.867	119.481.554	1.389.029.816	135.680.639.422	137.069.669.238		
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	747.216.846	0	2.029.943.411	1.276.314.264	0	210.855.380	1.261.246.082	727.305.707	1.348.514.908	59.845.612	123.663.108	7.784.905.319	143.135.134.099	150.920.039.418		
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	363.950.054	0	1.257.653.762	441.981.760	0	162.541.188	530.222.078	620.343.255	762.140.374	27.262.242	73.825.209	4.239.919.922	83.309.290.564	87.549.210.486		
TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	383.266.792	0	772.289.649	834.332.504	0	48.314.193	731.024.004	106.962.452	586.374.535	32.583.371	49.837.899	3.544.985.397	59.825.843.535	63.370.828.932		

4. TSA-TABEL 6

In TSA-tabel 6 wordt het aanbod uit TSA-tabel 5 gekoppeld aan de consumptie uit TSA-tabel 4, om zo de directe toegevoegde waarde van toerisme voor een regio te kennen. Als we deze koppeling maken op basis van bovenstaande gegevens, dan zien we dat we voor sommige producten met redelijk lage toerismesratio's te maken hebben. Dat betekent dat het bedrag dat we als totale consumptie bekomen voor een bepaald product of dienst laag is in vergelijking met het bedrag van het totale aanbod. Zo bekomen we voor diensten van cultuur, recreatie en ontspanning slechts een ratio van 6%. Bij de organisatie van congressen komen we zelfs maar op 3% uit. Deze percentages waren in het Vlaams Gewest respectievelijk 22% en 100%. We vermoeden dan ook dat we door de manier van gegevensverzameling aan de consumptiezijde te maken hebben met een onderschatting aan uitgaven in deze categorieën. Ook bij de uitgaven in restaurants en cafés en aan vervoer bekomen we iets lagere ratio's in Brussel dan in het Vlaamse Gewest, maar de verschillen zijn niet zo groot: 24% tegen 25% in de reca en 10% tegen 16% in het vervoer. In de categorie accommodatie en andere producten komen we in het Brussels Gewest aan een iets hogere ratio (78% tegenover 70% voor accommodatie en 0,4% tegenover 0,3% voor de andere producten).

Om tot een cijfer te komen dat dicht bij het werkelijke resultaat ligt, kunnen we de twee toerismesratio's die erg laag zijn optrekken. We doen dat door de Vlaamse ratio's in te voegen voor diensten van cultuur, recreatie en ontspanning (22%). We werken voor deze productgroepen dus niet met de werkelijk gemeten consumptieve bestedingen, maar passen ze in de hoogte aan. Ook bij de organisatie van congressen en beurzen, passen we de gegevens aan tot we een aandeel van 100% bekomen. Dit laatste heeft wel een grote invloed op het resultaat¹⁶, maar gezien het belang van het zakentoeerisme voor Brussel, lijkt het ons redelijk om uit te gaan van een 100% ratio (zoals dat ook in het Vlaamse Gewest het geval was).

Aan de hand van deze toerismesratio's kunnen we de toerismeaandelen van het aanbod in elke cel berekenen, zodat we ook de toerismeaandelen per sector bekomen (zie tabel 81). Op basis van deze aandelen bekomen we dan het toerismeaandeel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde per sector. Eens dat gedaan is kunnen we de bruto **directe toegevoegde waarde van toerisme** in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest berekenen (zie gele cellen in tabel 81). Deze is gelijk aan 2,6 miljard euro of 4,15% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (=2.630.388.630 TW toerismegebruik Brussel / 63.370.828.932 totale TW Brussel).

Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de directe toegevoegde waarde van toerisme in beide gewesten samen. Deze is gelijk aan 7,2 miljard euro of 2,8% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen (= 7.195.133.464 TW toerismegebruik (VG+BHG = 4,6 miljard + 2,6 miljard) / 260.052.938.049 totale TW (VG+BHG = 197 miljard + 63 miljard)).

We kunnen ook **het bruto directe binnenlandse product van toerisme** berekenen. Deze is in het Brusselse Hoofdstedelijke gewest gelijk aan 2,7 miljard euro of 3,9% van het totale bruto binnenlandse product van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Voor beide gewesten samen, komen we uit op een direct bruto binnenlands product van toerisme van 7,9 miljard euro of 2,7% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

---

¹⁶ Als we hier werken met de gemeten consumptie, dan komen we in totaal uit op 1,5 miljard euro aan toegevoegde waarde en een aandeel van 2,41%. Werken we met een ratio van 100% dan komen we uit op 2,6 miljard euro aan toegevoegde waarde of 4,15%.

Tabel 81: TSA-TABEL 6 (rechts deel): Totale aanbod en toeristische consumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2012, uitgedrukt euro en prijzen 2012.

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN - SUBSIDIES op producten (geprod. in vla of import)		TOTALE VLAAMSE OUTPUT (aan aankoop prijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-TABEL 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in%)
	Output	Toe Aan	output	Toe Aan		output	Toe Aan	output	Toe Aan			
1a) Accommodatie	679.148.459	527.025.425	10.518.566	8.162.504	689.667.025	0	0	39.657.218	30.774.365	729.324.243	565.962.294	78
1b) Accommodatie mbt tweede verblijven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
2 Voeding- en drankverstreking	1.341.781.968	320.898.279	904.370.726	216.287.755	2.246.152.694	0	0	190.792.202	45.629.537	2.436.944.896	582.815.571	24
3 Personenvervoer (muv door de lucht)	2.380.591.540	227.826.857	253.850.050	24.293.903	2.634.441.590	0	0	-168.468.534	-16.122.739	2.465.973.056	235.998.021	10
4 Personenvervoer door de lucht	201.511.369	201.511.369	16.241.724	16.241.724	217.753.094	0	0	6.643.766	6.643.766	224.396.859	224.396.859	100
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	724.575.800	724.575.800	136.055.675	136.055.675	860.631.475	0	0	7.661.590	7.661.590	868.293.065	868.293.065	100
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	1.062.784.914	234.875.834	886.679.266	195.956.425	1.949.464.180	0	0	61.449.391	13.580.337	2.010.913.571	124.040.639	22*
7 Diensten voor organisatie van congressen en beurzen	4.628.262	4.628.262	2.633.328.905	2.633.328.905	2.637.957.167	0	0	4.993.857	4.993.857	2.642.951.024	88.901.505	100*
8 Andere	1.389.883.008	6.174.214	138.294.089.185	614.337.528	139.683.972.193	54.963.406.886	244.161.437	5.781.200.848	25.681.565	145.465.173.042	646.193.307	0,4
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	7.784.905.319	2.247.516.041	143.135.134.099	3.844.664.420	150.920.039.418							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	4.239.919.922	1.224.072.438	83.309.290.564	2.237.719.392	87.549.210.486							
TOTALE TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	3.544.585.397	1.023.443.603	59.825.843.535	1.606.945.028	63.370.828.932							

* Zelf ingevoegd (productratio uit
TSA Vlaamse Gewest) gezien
gemeten ratio een te lage
waarde opleverende

5 TSA-tabel 7

In TSA-tabel 7 wordt de tewerkstelling in de toeristische sector in beeld gebracht. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werken we volledig analoog aan TSA-tabel 7 voor het Vlaamse Gewest. We bespreken eerst de cijfers, waarna we de link leggen met de andere TSA-tabellen voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

5.1 De cijfers voor 2012

Bekijken we de totale tewerkstelling in de toeristische sector in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (zie tabel 82), dan tellen we 51.316 loontrekkende jobs, 5.917 jobs voor zelfstandigen en helpers en 268 jobs voor studenten. Van de 51.316 loontrekkende jobs, zijn er 525 jobs bij de provinciale en plaatselijke overheden (RSZPPO)¹⁷. Bij de zelfstandigen gaat het om 3.451 gewone jobs van zelfstandigen en 2.466 bestuurders. Hoewel het aantal jobstudenten in absolute termen niet zo hoog is, zijn het vooral de jobstudenten die erg actief zijn in de sector: 11,45% van de jobs voor studenten situeren zich in de toeristische sector. Bij de loontrekkende jobs zien we een aandeel van 8,3% en bij de jobs voor zelfstandigen en helpers een aandeel van 6,3%.

In vergelijking met 2010¹⁸ zien we bij de loontrekkende tewerkstelling een lichte stijging van het aantal en aandeel jobs in 2012, toch is hiermee maar een deel van het verlies tegenover 2008 goedgehaakt en is de loontrekkende toeristische tewerkstelling in 2012 dus kleiner dan in 2008. Wat de zelfstandige tewerkstelling betreft, zien we een lichte stijging in het aantal jobs in 2012, maar deze is veel minder groot dan de toename die we zagen tussen 2008 en 2010. Daarenboven is er een daling als we het aandeel zelfstandige jobs in de toeristische sector ten opzichte van alle zelfstandige jobs bekijken. Dat betekent dat het aantal jobs in de sector is toegenomen, maar dat er vooral buiten de sector ook veel zelfstandigen bijkwamen. Bij de jobstudenten zien we hetzelfde beeld: een stijging van het absolute aantal jobstudenten in de toeristische sector, maar een daling van het aandeel jobs voor studenten in de toeristische sector ten opzichte van de totale studentenjobs.

Wat de aandelen van de verschillende deelsectoren binnen de toeristische sector betreft zijn er kleine verschillen tussen de soorten tewerkstelling. In de accommodatiesector werkt ongeveer 11% van de loontrekkenden uit de toeristische sector, 4,5% van de zelfstandigen en 8% van de jobstudenten. De grootste groep van de toeristische jobs vinden we terug in de restaurants en cafés: ongeveer 40% van de loontrekkende en maar liefst 70% van de jobs door zelfstandigen en door studenten. Het feit dat het aandeel zelfstandigen in de reca zo hoog ligt heeft deels te maken met het feit dat we niet over alle zelfstandigen in de toeristische sector informatie hebben en de aandelen dus hoger zijn dan de werkelijke situatie. Dat is ook zo bij de diensten voor cultuur en voor sport en recreatie, waar respectievelijk 15% en 12% van de zelfstandige jobs voor toerisme onder vallen. Dit naast een aandeel van 9% en 6% van de loontrekkende en 6% en 12% van de studentenjobs. Ook het personenvervoer speelt een grote rol in het aantal jobs in de toeristische sector. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zien we een aandeel van 29% bij de loontrekkenden en van slechts 0,6% van de toeristische studentenjobs in de deelsector personenvervoer. We zien daarnaast ook slechts 0,1% van de toeristische studentenjobs bij de reisbureaus en bij de touroperators en dergelijke. Dit is minder opvallend, gezien de loontrekkende in de toeristische

---

¹⁷ We houden beide bronnen, namelijk RSZ en RSZPPO, ook in de tabel gescheiden, gezien we enkel voor de RSZcijfers beschikken over details met betrekking tot geslacht van en regime waarin de mensen werken die deze job uitoefenen. Ook de berekening in VTE houdt enkel rekening met de cijfers afkomstig van de RSZ en niet van de RSZPPO.

¹⁸ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010 en 2012 verwijzen we graag naar bijlage 1.

sector ook slechts voor 3,5% in deze deelsector tewerkgesteld zijn. Ten slotte zien we nog 1% tot 3% van de toeristische loontrekkende en studentenjobs in de kleinhandel en in de bedrijven die zich bezig houden met de organisatie van congressen en beurzen.

Wat het verschil tussen mannen en vrouwen in de toeristische jobs betreft zien we bijna overal een overwicht voor mannen: bij de loontrekkenden en bij de zelfstandigen en helpers zijn er 62% tot 63% mannen. Bekeken ten opzichte van het totaal aantal jobs voor mannen en vrouwen zien we bij de loontrekkenden ook een groot overwicht voor de mannen (aandeel van 11,1% voor de mannen ten opzichte van 6,6% voor de vrouwen). Bij de zelfstandigen is er net zoals in het Vlaamse Gewest een omgekeerd beeld: van alle vrouwen die als zelfstandige of helper werken in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werkt 6,9% in de toeristische sector, bij de mannen is dat aandeel 5,8%. Het beeld dat er in de toeristische sector meer mannen dan vrouwen actief zijn is in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest voor bijna elke deelsector, zowel voor loontrekkenden als voor zelfstandigen en helpers het geval. Enkel bij de loontrekkenden in de reisbureausector en de kleinhandel werken meer vrouwen dan mannen. Bij de subsectoren zien we ook meer vrouwen in de luchtvaart en in de accommodatie in de overige logies.

Opgesplitst naar regime zien we een overwicht aan voltijdse jobs: in totaal tellen we 62% voltijdse jobs, 37% zijn deeltijdse jobs en een kleine 2% zijn jobs in een speciaal regime. Ook nu is de resector de enige deelsector met een duidelijk overwicht van deeltijdse jobs, met een globaal aandeel van 58,5% deeltijdse jobs. Dit aandeel is in de cafés zelfs 73%. In de accommodatiesector is het aantal deeltijdse jobs relatief laag: 17% van de jobs zijn deeltijdse jobs en 79% voltijdse. In het Vlaamse Gewest was deze verhouding 40% deeltijds tegen 54% voltijds. In de andere deelsectoren liggen de aandelen van deeltijdse en voltijdse loontrekkende arbeid in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in de lijn van deze in het Vlaamse Gewest, al liggen de aandelen voor voltijdse jobs steeds wat procentpunten hoger. We zien 67% tot 70% voltijdse jobs bij de diensten voor cultuur, recreatie en sport, 74%-77% voltijdse jobs bij de reisbureaus en touroperators en bij de organisatie van congressen en beurzen en zelfs 80% voltijdse jobs in de vervoerssector. Enkel in de kleinhandel houdt het aantal voltijdse en deeltijdse jobs elkaar in evenwicht.

Bij de zelfstandigen en helpers ligt het overwicht ook duidelijk bij die mensen die hun activiteit in de toeristische sector in hoofdberoep uitoefenen (74%). Het aandeel in bijberoep ligt op 21% en 5% van de zelfstandigen en helpers in de toeristische sector is actief na zijn of haar pensioen. In de deelsectoren zien we een analoog beeld aan dat in het Vlaamse Gewest. Vooral in de horeca is het overwicht duidelijk voor een uitoefening in hoofdberoep: 84,5% van de zelfstandigen in de horeca doet dit als hoofdberoep, tegenover 10% in bijberoep en 5,6% na zijn of haar pensioen. In de deelsectoren cultuur en sport en recreatie tellen we een groter aandeel bijberoepen: 43% en 33% van de zelfstandigen in deze sectoren oefenen hun activiteit uit in bijberoep, tegenover 54% en 60% in hoofdberoep en 3% en 6% na zijn of haar pensioen. Bekijken we deze jobs in de toeristische sector in relatie tot het totaal aantal jobs voor zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, bijberoep en na pensioen, dan zien we eenzelfde onderlinge verhouding. Van alle zelfstandigen en helpers die hun job in hoofdberoep uitoefenen is 6,2% actief in de toeristische sector, voor hen die hun job in bijberoep uitoefenen is dat aandeel 7,1% en bij de zelfstandigen en helpers die na hun pensioen nog actief zijn is 3,9% actief in de toeristische sector.

TABEL 82: TSA-tabel 7: De totale tewerkstelling van loontrekkenden, zelfstandigen en helpers en jobstudenten in de sector toerisme in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, naar geslacht en regime in 2012.

	LOONTREKKEND – RSZ					RSZPPO			ZELFSTANDIGEN EN HELPERS - RSVZ						JOB-STUDENT	
	% man	% vrouw	% voltijds	% deeltijds	% speciaal	Totaal in jobs RSZ	Totaal in VTE RSZ	Totaal RSZPPO in jobs	% man	% vrouw	% Hoofdberoep	% Bijberoep	% Na pensioen	TOTAAL in jobs (excl best.)		TOTAAL in jobs (incl best.)
Accommodatie	52,3	47,7	78,6	17,4	4,0	5.789	4.851	0	61,1	38,9	84,5	9,9	5,6	132	264	21
Hotels en motels	52,6	47,4	79,9	15,9	4,2	5.448	4.612	0								21
Overig logies voor kortstondig verblijf	48,4	51,6	58,1	41,9	0,0	341	239	0								0
Accommodatie mbt tweede verblijven (in de kustgemeenten)	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt								nvt
Handel in en verhuur van onroerend goed																
Beheer en bemiddeling onroerend goed																
Voeding en drankverstrekkers	57,3	42,7	38,9	58,5	2,6	20.034	12.861	238	61,1	38,9	84,5	9,9	5,6	2.030	4.074	186
Restaurants, fast-food zaken, snackbars, frituren	57,3	42,7	40,9	57,0	2,1	18.087	12.024	238								172
Cafés, discotheken, dancings e.d.	57,6	42,4	19,5	72,8	7,7	1.947	837	0								13
Personenvervoer	85,0	15,0	80,0	20,0	0,0	14.812	13.110	0								2
Personenvervoer per spoor	78,2	21,8	80,5	19,5	0,0	5.059	4.851	0								1
Personenvervoer over de weg	91,8	8,2	80,7	19,3	0,0	8.622	7.299	0								1
Overig personenvervoer te land, n.e.g.	88,6	11,4	49,0	51,0	0,0	343	241	0								0
Personenvervoer over water	75,0	25,0	0,0	100,0	0,0	4	2	0								0
Personenvervoer door de lucht	39,7	60,3	74,9	25,1	0,0	267	240	0								0
Huur van transportuitrusting	58,4	41,6	87,6	12,4	0,0	517	476	0								0
Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus ed.	34,4	65,6	76,8	23,2	0,0	1.779	1.548	0								0
Diensten voor cultuur	51,0	49,0	70,7	28,9	0,4	4.261	3.942	103	62,3	37,7	53,9	43,1	2,9	684	871	15
Productie, exploitatie, beheer en diensten scheppende en uitvoerende kunst	51,9	48,1	73,1	26,4	0,5	3.505	3.329	23								13
Musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen e.d.	47,0	53,0	59,7	40,3	0,0	756	613	80								2
Diensten voor sport- en recreatie	58,8	41,2	66,7	33,2	0,1	2.760	2.230	184	64,8	35,2	60,5	33,2	6,3	605	708	32
Verhuur van sport- en kampeerartikelen	73,3	26,7	93,3	6,7	0,0	15	13	0								0
Beheer en exploitatie van sportcentra en overige sportactiviteiten	57,2	42,8	62,2	37,8	0,0	1.691	1.315	184								17
Kermisattracties, pretparken en overig amusement	70,4	29,6	66,7	33,3	0,0	54	45	0								0
Kansspelen, recreatieparken en overige activiteit ivm recreatie	60,6	39,4	73,9	25,8	0,3	1.000	856	0								15
Kleinhandel van landspecifieke, karakteristieke toerismegoederen	42,4	57,6	50,2	49,8	0,0	526	405	0								8
Sport- en kampeerartikelen, souvenirs en ambachtelijke prod.																
Niet toerisme karakteristieke bedrijven: Organisatie congres/beurs	51,1	48,9	74,2	21,9	3,9	830	708	0								4
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	63,3	36,7	61,6	36,8	1,6	50.791	39.653	525	62,0	38,0	74,2	20,6	5,2	3.451	5.917	268
Aandeel toeristische bedrijfstakken in totale tewerkstelling	11,1	6,6				8,9		1,0	5,8	6,9	6,2	7,1	3,9	6,2	6,3	11,5

BRON: RSZ, RSVZ, VKBO, bewerking SVR.

5.2 TSA-tabel 7 in relatie tot de andere TSA-tabellen

Om het verband te leggen tussen de output van de sector toerisme, de bestedingen door toeristen en de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken, kunnen we de verschillende TSA-tabellen naast elkaar leggen. Zoals bij de TSA voor het Vlaamse Gewest het geval was, berekenen we in de eerste plaats de toeristische tewerkstelling. In de tweede plaats kunnen we kijken hoeveel jobs er zijn per 1 miljoen euro output van de sector of bestedingen door toeristen.

De eerste indicator die we kunnen afleiden is de toeristische tewerkstelling. Dat doen we door de toerisme-aandelen per deelsector toe te passen op de tewerkstelling. Op die manier kunnen we de toeristische tewerkstelling berekenen. Men neemt dan enkel de tewerkstelling op, waarvan men schat dat deze verantwoordelijk is voor dat deel van de output dat door toeristen wordt gekocht. Als we op deze manier werken nemen we 28,9% op van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken en 2,69% van de niet-toeristische bedrijfstakken. Als we beide aantallen optellen komen voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest uit op bijna 30.000 loontrekkende toeristische jobs, of 4,9% van alle loontrekkende jobs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Voor de zelfstandige jobs komen we uit op ruim 4.000 toeristische jobs of een aandeel van 4,3% en voor de jobstudenten zien we een aandeel van 6% toeristische jobs.

Als we de output of bestedingsgegevens naast de tewerkstellingsgegevens leggen kunnen we in de tweede plaats berekenen hoeveel jobs er zijn per 1 miljoen euro output of bestedingen. Bekijken we de totale sector toerisme, dan zien we dat er in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2012 per 1 miljoen euro output 7,4 directe jobs worden gegenereerd: 6,6 jobs zijn loontrekkende jobs, er zijn 0,8 jobs voor zelfstandigen en helpers en 0,03 voor studenten. Dit cijfer is een gemiddeld cijfer, maar ligt duidelijk hoger dan de gemiddelde cijfers voor alle bedrijfstakken samen (4,7 jobs). Het gemiddelde cijfer verbergt uiteraard ook de verschillen tussen de deelsectoren. Bekijken we de toeristische deelsectoren dan zien we dat 1 miljoen euro output in enkele deelsectoren minder dan 3 jobs opleveren: het personenvervoer door de lucht en de reisbureaus en touroperators en gidsen. We zien verder 6 tot 7 jobs per miljoen euro output in de rest van het personenvervoer, in de deelsector cultuur, sport en recreatie en in de deelsector die instaat voor de organisatie van congressen en beurzen. Daarnaast levert 1 miljoen euro output in de accommodatie en de kleinhandel in souvenirs en sport- en kampeermateriaal 8 tot 9 directe jobs op. In de restaurants en cafés zijn er zelfs 12 jobs per 1 miljoen euro omzet.

Tabel 83: Het aantal jobs per miljoen euro output in de sector toerisme in 2012, opgesplitst naar deelsector en naar vorm van tewerkstelling in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

		Aantal jobs per miljoen euro output of bestedingen			
		Loon- trekkenden Jobs	Zelfstandigen en helpers	Studenten	Totaal aantal jobs Jobs
1	Accommodatie	7,7	0,4	0,0	8,1
2	Voeding- en drank-verstreckers	10,0	2,0	0,1	12,1
3	Personenvervoer (muv door de lucht)	5,7	0,0	0,0	5,7
5	Personen vervoer door de lucht	1,3	0,0	0,0	1,3
7	Reisagentschappen, touroperators en gidsen	2,4	0,0	0,0	2,4
8	Culturele bedrijven, Recreatie- en sportbedrijven	5,4	1,2	0,0	6,6
9	Kleinhandel souvenirs, sport- en kampeermateriaal	8,8	0,0	0,1	8,9
10	Organisatie van congressen en beurzen	6,7	0,0	0,0	6,7
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		6,6	0,8	0,03	7,4
ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		4,0	0,6	0,0	4,6
ALLE BEDRIJFSTAKKEN		4,1	0,6	0,0	4,7

DEEL III: BENCHMARK ECONOMISCHE INDICATOREN TOERISME IN HET VLAAMSE EN BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST

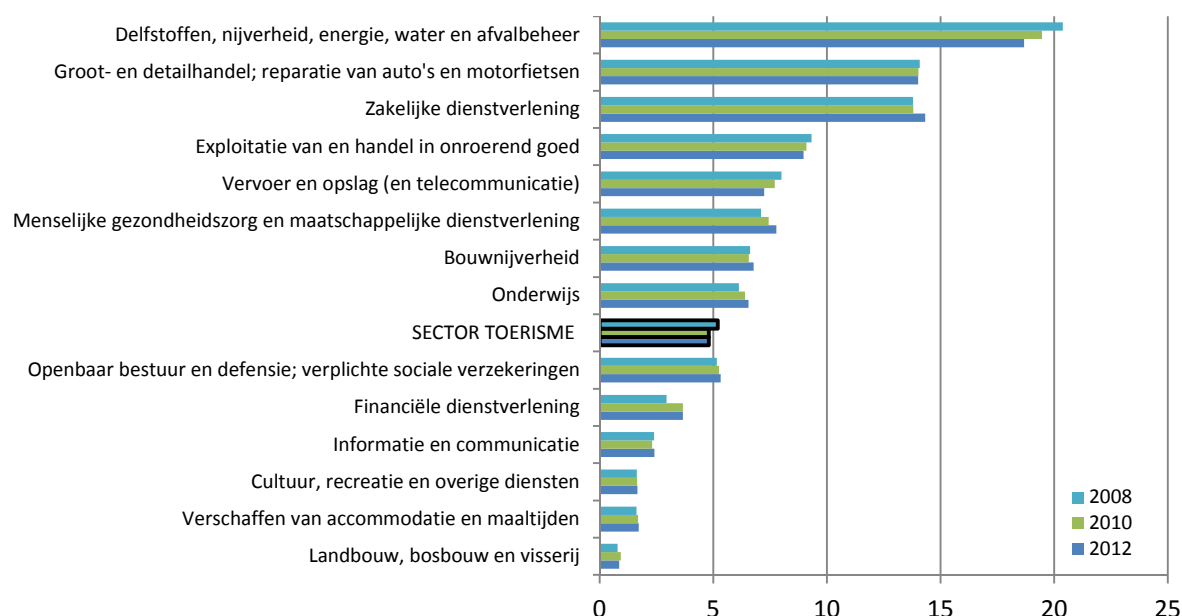
Om de waarde van de hierboven beschreven cijfers en percentages goed in te schatten is het belangrijk dat we ze kunnen vergelijken met cijfers uit andere bedrijfstakken en andere landen. In de eerste plaats komt de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie aan bod, daarna de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme en vervolgens het directe bruto binnenlands product van toerisme. Ten slotte bespreken we de tewerkstelling in de toeristische industrie. We geven telkens de cijfers voor het Vlaamse Gewest, deze voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de cijfers voor de som van beide gewesten.

1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie

De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest is in 2012 goed voor 9,5 miljard euro of 4,8% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we in 2012 uit op 3,5 miljard euro of 5,6% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we deze cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 13 miljard euro aan toegevoegde waarde van de toeristische industrie of 5% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. De percentages zijn dezelfde dan in de TSA 2010, gezien we werken op basis van dezelfde TSA en volgens dezelfde methode. In vergelijking met de TSA 2008 liggen de percentages wat anders (-0,4 procentpunten in het Vlaamse Gewest en +0,1 procentpunt in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest) door een aanpassing in de methode¹⁹.

De sector toerisme in het Vlaamse Gewest goed voor 4,8% van de toegevoegde waarde. Dit aandeel vergelijken we in de eerste plaats met het aandeel van andere bedrijfstakken in de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2008, 2010 en 2012.

GRAFIEK 1: Aandeel van de verschillende deelsectoren in de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest, 2008-2012, in %.

BRON: nbb, bewerking SVR

¹⁹ Details over deze aanpassing kan u lezen in het rapport met betrekking tot de TSA 2010 (Weekers, 2012). Een korte verwijzing kan u vinden in bijlage 1 over de TSA-resultaten doorheen de tijd.

De toeristische sector wordt volgens het RMF gedefinieerd als een groep van (delen van) verschillende bedrijfstakken. In grafiek 1 wordt het aandeel van verschillende bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in beeld gebracht. De grootste deelsector is deze van de industrie- en energiesector. Deze halen een aandeel van ongeveer 20% van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Maar als we deze sector in detail bekijken, zien we dat vele onderdelen van deze sector een lager percentage halen dan de 4,8% voor de toeristische bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest. In de groep van de industriële activiteiten zijn er slechts drie bedrijfstakken die in 2012 meer dan 2% halen als aandeel toegevoegde waarde in de totale toegevoegde waarde: de chemische industrie haalt 2,9%, de voedings- en genotindustrie 2,5%, en de metaalindustrie 2,2%. Ook de totale toegevoegde waarde van de sector met betrekking tot de productie en distributie van elektriciteit, gas en water (2,6%), van de informatie- en communicatiesector (2,4%) of van de gehele financiële sector (3,7%) is een stuk lager dan die van de toeristische sector. Het aandeel van de openbare besturen, defensie en sociale verzekeringen in de toegevoegde waarde (5,2%) is vergelijkbaar met dat van de toeristische sectoren. Het onderwijs (6,4%) en de bouwnijverheid (6,6%) scoren net iets hoger. De sectoren waarvan het aandeel in de toegevoegde waarde veel hoger ligt dan bij toerisme, groeperen vaak verschillende grotere deelsectoren. Zo is de gezondheidszorg alleen goed voor 5,1%, maar gegroepeerd met de maatschappelijke dienstverlening komen ze uit op 7,8% van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Daarnaast zijn alle diensten met betrekking tot de exploitatie van en handel in onroerend goed, goed voor een aandeel van 9% in de toegevoegde waarde. De zakelijke dienstverlening maakt in totaal 13,8% uit van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest, maar kan opgesplitst worden in de 9,1% vrije beroepen en 5,2% administratieve en ondersteunende diensten. Alle groot- en detailhandel is daarnaast goed voor 14% van de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest.

Een tweede manier om de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie te beoordelen, is door te kijken naar de andere landen waar reeds een TSA werd opgesteld. Ook bij deze vergelijking moeten we enige voorzichtigheid aan de dag leggen, want hoewel het theoretisch raamwerk voor de TSA in het RMF werd vastgesteld, verschilt de gebruikte methode in verschillende landen, al zijn bij deze indicator de verschillen in interpretatie niet zo heel groot. We kiezen ervoor om vooral te vergelijken met Europese landen, maar geven indien beschikbaar ook cijfers van andere landen mee.

Tabel 84: Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende landen.

Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde			Aandeel van de toegevoegde Waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde		
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron
Nieuw-Zeeland	2	2007 UNWTO, 2010	Brusselse H. Gewest	5,6	2012
Litouwen	2,8	2006 Eurostat, 2009	Polen	6,2	2002 Eurostat, 2009
Finland	3,8	2006 UNWTO, 2010	Slovenië	6,2	2003 UNWTO, 2010
Roemenië	4,3	2001 UNWTO, 2010	Verenigd Koninkrijk	6,2	2011 Office N. S., 2013
Nederland	4,6	2007 UNWTO, 2010	Portugal	8,1	2004 Eurostat, 2009
Vlaamse Gewest	4,8	2012	Oostenrijk	8,2	2007 Eurostat, 2009
Tsjechië	4,9	2011 Czech S. O., 2014	Duitsland	9,3	2010 BMWi, 2012
Letland	5	2009 OECD, 2012	Slovakije	9,4	2009 OECD, 2012
Vlaamse + Brusselse H. G.	5	2012	Estland	17,7	2004 Eurostat, 2009
Canada	5,1	2002 UNWTO, 2010	Ierland	19,6	2000 Eurostat, 2009
Denemarken	5,2	2006 Eurostat, 2009	Cyprus	20,5	2007 Eurostat, 2009
Hongarije	5,2	2005 Eurostat, 2009	Spanje	22,3	2004 UNWTO 2010
Australië	5,6	2012 Tour.R.A., 2013			

BRON: Zie tabel, verwerking SVR.

Met een percentage van 4,8% haalt het Vlaamse Gewest een goede score. We halen een hoger aandeel dan Nieuw-Zeeland, Litouwen, Finland, Roemenië en Nederland en scoren ongeveer even goed als Letland en Tsjechië. We scoren daarnaast iets minder sterk als Canada, Denemarken, Hongarije en Australië. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest scoort iets hoger, waardoor ook het totaal voor beide gewesten wat

hoger uitkomt. Landen die nog een hoger aandeel in de toegevoegde waarde hebben, zijn Polen, Slovenië en het Verenigd Koninkrijk. Ook de meer typische toerismelanden zoals Portugal, Oostenrijk, Cyprus en Spanje halen percentages hoger dan 8%. Ook Duitsland, Slovakije, Estland en Ierland scoren opvallend hoog, terwijl ze op het eerste gezicht toch niet zo supertoeristisch lijken.

2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme

De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest is gelijk is aan 4,6 miljard euro of 2,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we uit op 2,6 miljard euro of 4,2% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we de cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 7,2 miljard euro aan toegevoegde waarde van toerisme of 2,8% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen.

Als we de Vlaamse en Brusselse percentages vergelijken met andere landen, moeten we opnieuw enig voorbehoud in acht nemen. Bij de berekening van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme kan een klein verschil in methode immers een groot verschil in het uiteindelijke percentage teweegbrengen. We kiezen er opnieuw voor om te vergelijken met zoveel mogelijk landen, waar deze indicator berekend wordt. We vermelden er wel bij, dat wanneer we voor bepaalde landen over verschillende bronnen beschikken, we steeds opteerden om het meest recente cijfer te nemen.

Tabel 85: Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende landen.

Aandeel van toerisme in de toegevoegde waarde			Aandeel van toerisme in de toegevoegde waarde		
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron
Finland	1,8	2001 Eurostat, 2009	Zwitserland	2,9	2005 UNWTO, 2010
Polen	1,8	2002 Eurostat, 2009	Ierland	2,9	2000 Eurostat, 2009
Canada	2,2	2002 UNWTO, 2010	Letland	3,1	2009 OECD, 2012
Roemenië	2,2	2001 UNWTO, 2010	Slovenië	3,9	2003 UNWTO 2010
Slovakije	2,3	2009 OECD, 2012	Estland	4	2004 Eurostat, 2009
Vlaamse Gewest	2,3	2012	Brusselse H. Gewest	4,2	2012
Denemarken	2,5	2006 Eurostat, 2009	Duitsland	4,4	2010 BMWi, 2012
Tsjechië	2,6	2011 Czech S. O., 2014	Portugal	4,6	2004 Eurostat, 2009
Australië	2,7	2012 Tour.R.A., 2013	Nieuw-Zeeland	5	2007 UNWTO, 2010
Zweden	2,7	2007 UNWTO, 2010	Oostenrijk	5,9	2010 LAIMER, 2012
Litouwen	2,8	2010 OECD, 2012	Spanje	6,5	2004 UNWTO 2010
Nederland	2,8	2007 UNWTO, 2010	Mexico	8	2009 OECD, 2012
Verenigd Koninkrijk	2,8	2011 Office N. S., 2013	Cyprus	8,7	2007 Eurostat, 2009
Vlaamse + Brusselse H. G.	2,8	2012			

BRON: Zie tabel, verwerking SVR.

Ondanks deze verschillen toont tabel 85 dat de percentages voor de meeste landen schommelen tussen de 1,8% en 3%. Het Vlaamse cijfer van 2,3% sluit dicht aan bij de percentages uit Denemarken (2,5%), Tsjechië (2,6%), Australië en Zweden (2,7%). Het cijfer voor het Brusselse en Vlaamse Gewest samen van 2,9% ligt dan weer dicht bij de aandelen in Litouwen, Nederland en het Verenigd Koninkrijk (2,8%) en Ierland, Zwitserland (2,9%) en Letland (3,1). Het Brussels Hoofdstedelijke Gewest haalt met 4,2% een aandeel dat iets lager ligt dan dat van Duitsland. Hogere cijfers zien in toerismelanden zoals Cyprus (8,7%), Mexico (8%), Spanje (6,5%), Oostenrijk (5,4%), Nieuw-Zeeland (5%) en Portugal (4,6%).

3. Directe bruto binnenlands product van toerisme

Een derde indicator die door vele landen wordt berekend is het directe bruto binnenlands product van toerisme. In vele bronnen vinden we hierover cijfers terug. Indien we meerdere bronnen hadden voor

eenzelfde land, werd steeds geopteerd om het meest recente cijfer te weerhouden. Enkel indien de World travel and tourism council of WTTC²⁰ de meest recente bron was, werd toch voor de andere bron gekozen, omdat het WTTC deze indicator niet berekend aan de hand van de TSA, maar eerder een schatting maakt op basis van andere gegevens en vaak werken met gegevens uit andere landen dan het onderzochte land (voor meer info zie: WTTC/ Oxford Economics, 2012).

Het directe bruto binnenlandse product van toerisme is in het Vlaamse Gewest gelijk aan 5,2 miljard euro of 2,3% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse Gewest. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is deze gelijk aan 2,7 miljard euro of 3,9% van het totale bruto binnenlandse product van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Voor beide gewesten samen, komen we uit op een direct bruto binnenlands product van toerisme van 7,9 miljard euro of 2,7% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

Tabel 86: Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product.

Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product				Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product			
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron		
Roemenië	1,5	2010	OECD, 2014	Zweden	3	212	OECD, 2014
Litouwen	1,8	2013	WTTC, 2014	Duitsland	3,2	2000	OECD, 2010
Denemarken	1,9	2006	OECD, 2010	Noorwegen	3,3	2009	OECD, 2014
Luxembourg	1,9	2013	WTTC, 2014	Verenigd Koninkrijk	3,5	2013	WTTC, 2014
Servië	1,9	2013	WTTC, 2014	Bulgarije	3,7	2013	WTTC, 2014
Canada	2,1	2012	OECD, 2014	Frankrijk	3,7	2008	OECD, 2010
Polen	2,1	2005	OECD, 2010	Italië	3,7	2012	OECD, 2014
België	2,2	2013	WTTC, 2014	Brusselse H. Gewest	3,9	2012	
Finland	2,3	2007	OECD, 2010	Turkije	4,5	2013	WTTC, 2014
Japan	2,3	2012	OECD, 2014	Estland	4,7	2009	OECD, 2014
Oekraïne	2,3	2013	WTTC, 2014	Slovenië	4,9	2009	OECD, 2014
Vlaamse Gewest	2,3	2012		Spanje	5,7	2013	WTTC, 2014
Slovakije	2,6	2010	OECD, 2014	Oostenrijk	5,8	2012	OECD, 2014
Tsjechië	2,7	2011	OECD, 2014	Hongarije	5,9	2008	OECD, 2014
Zwitserland	2,7	2011	OECD, 2014	IJsland	5,9	2009	OECD, 2014
Vlaamse + Brusselse H. G	2,7	2012		Egypte	6,1	2011	OECD, 2014
Australië	2,8	2012	OECD, 2014	Griekenland	6,4	2013	WTTC, 2014
Letland	2,8	2013	WTTC, 2014	Cyprus	6,7	2013	WTTC, 2014
Verenigde Staten	2,8	2012	OECD, 2014	Portugal	9,2	2010	OECD, 2014
Ierland	2,9	2000	OECD, 2010	Kroatië	12,1	2013	WTTC, 2014
Nederland	2,9	2010	OECD, 2014	Malta	13,5	2013	WTTC, 2014
Zuid-Afrika	2,9	2011	OECD, 2014				

BRON: Zie tabel, verwerking SVR

Met een aandeel van 2,3% voor het Vlaamse Gewest en 2,7% voor het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen, vallen we in de grote groep van landen waar het aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product tussen 2% en 3% ligt. We vinden een heel aantal Europese landen terug die lager scoren dan het Vlaamse Gewest, zoals Roemenië, Litouwen, Denemarken, Luxemburg, Servië en Polen. Finland, Japan en Oekraïne komen met een aandeel van 2,3% erg in de buurt van het aandeel in het Vlaamse Gewest. Het aandeel van landen zoals Tsjechië, Zwitserland, Letland, Australië, de Verenigde Staten, Ierland, Nederland en Zuid-Afrika, halen dan weer een aandeel dat sterk aanleunt bij dat in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen. Landen waar het aandeel hoger licht dan 3%, maar langer dan de 3,9% van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn Zweden, Duitsland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk, Bulgarije, Frankrijk en Italië. Hoewel deze laatste landen toch ook al toerismelanden zijn, zien we bij de typische toeristische trekpleisters zoals Spanje, Portugal, Egypte, Griekenland, Cyprus nog hogere aandelen, met uitschieters tot 12% of 13% in Kroatië en Malta.

²⁰ Op de website van de WTTC kan je voor elk land deze indicator vinden. We hebben deze dan ook overgenomen voor die landen die elders in de benchmark werden opgenomen en enkele landen die ons relevant leken om de Vlaamse cijfers mee te vergelijken. Ook voor tewerkstelling kan je de cijfers vinden, maar het gaat dan enkel om de toeristische tewerkstelling en niet om de tewerkstelling in de sector. Vandaar dat we in de benchmark in verband met tewerkstelling geen cijfers van de WTTC meenemen.

4. Tewerkstelling in de sector toerisme

Hoewel we alle vormen van tewerkstelling best los van elkaar bespreken, willen we de verschillende vormen van tewerkstelling toch even optellen²¹ om het resultaat van deze oefening te vergelijken met gelijkaardige oefeningen in het buitenland. Tellen we alle vormen van tewerkstelling op dan komen we voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen uit op een totaal van ruim 235.000 jobs, wat goed is voor 6,6% van alle jobs in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen. In het Brussels Hoofdstedelijke gewest zien we een hoger aandeel, namelijk 8,1%, in het Vlaams Gewest ligt het aandeel lager, namelijk 6,3%.

Tabel 87: Het aandeel van tewerkstelling in de toeristische sector in de totale tewerkstelling in verschillende landen die TSA-tabel 7 opmaakten.

Aandeel van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken in de totale tewerkstelling			Aandeel van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken in de totale tewerkstelling				
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron		
Denemarken	2,3	2011	OECD, 2014	Italië	5,6	2012	OECD, 2014
Brazilië	2,9	2010	OECD, 2012	USA	6,2	2006	UNWTO, 2010
Estland	3,1	2011	OECD, 2014	Noorwegen	6,3	2009	OECD, 2012
Servië	3,2	2010	OECD, 2012	Vlaamse Gewest	6,3	2012	
Japan	3,3	2011	OECD, 2014	Vlaamse + Brusselse H.G.	6,6	2012	
Canada	3,4	2012	OECD, 2014	Frankrijk	7,1	2012	OECD, 2014
Tsjechië	3,4	2006	Eurostat, 2009	Griekenland	7,1	2012	OECD, 2014
Nederland	3,7	2010	OECD, 2012	Oostenrijk	7,5	2012	OECD, 2014
Zwitserland	4	2011	OECD, 2014	Duitsland	7,6	2010	BMWi, 2012
Zweden	4,1	2007	UNWTO, 2010	Portugal	8	2008	OECD, 2012
Chili	4,2	2012	OECD, 2014	Brusselse H. Gewest	8,1	2012	
Litouwen	4,4	2010	OECD, 2012	Roemenië	8,3	2001	UNWTO, 2010
Zuid-Afrika	4,5	2011	OECD, 2014	Hongarije	8,4	2008	OECD, 2012
Australië	4,7	2012	Tour.R.A., 2013	Letland	9	2004	Eurostat, 2009
Kroatië	4,8	2012	OECD, 2014	Nieuw-Zeeland	9,3	2010	OECD, 2012
Polen	4,8	2002	UNWTO, 2010	Slovenië	9,9	2003	Eurostat, 2009
IJsland	5,2	2009	OECD, 2012	Argentinië	10,2	2012	OECD, 2014
Bulgarije	5,3	2011	OECD, 2014	Spanje	11,5	2010	OECD, 2012
Finland	5,4	2001	Eurostat, 2009	Egypte	13	2011	OECD, 2014
Verenigd Koninkrijk	5,4	2011	OECD, 2014	Ierland	15	2011	OECD, 2014
Slovakije	5,5	2009	OECD, 2012	Malta	17	2010	OECD, 2014

BRON: Zie tabel, verwerking SVR.

Als we het aandeel van de tewerkstelling in de toeristische sector in de totale tewerkstelling in het Vlaamse Gewest en in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen vergelijken met andere Europese landen, dan zien we dat we opnieuw tot de betere middenmoot behoren. Met een aandeel van 6,3% voor het Vlaamse Gewest en 6,6% voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen scoren we duidelijk hoger dan heel wat Europese landen (zoals Denemarken, Tsjechië, Nederland, Zwitserland, Kroatië en Polen) maar ook hoger dan landen zoals Canada, Japen, Zuid-Afrika, of Australië. Al deze landen halen een aandeel van minder dan 5%. Landen wiens aandeel een beetje lager ligt zijn IJsland, Bulgarije, Finland, het Verenigd Koninkrijk, Slovakije, Italië, de Verenigde Staten en Noorwegen. Landen die een hoger aandeel hebben dan het Vlaamse Gewest, maar een lager dan het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn Frankrijk, Griekenland en Portugal, maar ook Duitsland en Oostenrijk. Aandelen boven de 8,1% zien we ten slotte in de meer typische toerismelanden zoals Spanje, Egypte en Malta, maar ook in Ierland, Slovenië, Letland, Hongarije en Roemenië.

²¹ We mogen dit in feite niet doen omdat het om verschillende vormen van tewerkstelling gaat en omdat we voor de zelfstandigen niet alle jobs in de toeristische sector in beeld kunnen brengen. Aan de andere kant wordt dit internationaal wel gedaan en moeten we onze cijfers kunnen vergelijken met cijfers uit andere landen. Daarenboven hebben we ook getracht om de cijfers zo eenvormig mogelijk te maken, zodat alle cijfers voor jobs te bekijken zijn als een momentopname: de waarde van tewerkstelling in de verschillende vormen op bepaalde dag in het jaar.

REFERENTIELIJST

- BMWi, Federal Ministry of Economics and Technology (2012). The economic impact of Germany's Tourism Industry. Berlin: Federal Ministry of Economics and Technology
- CBS, Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Toerisme in macro-economisch perspectief 2001-2006. Satellietrekening Toerisme*. Voorburg.
- Czech statistical office (2014). *Tourism Satellite Account Tables*. Czech statistical office. Geraadpleegd via: http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/tourism_satellite_account_tables
- Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2000). *Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts*. Luxembourg.
- Eurostat, Methodologies and working papers (2009). *Tourism Satellite Accounts in the European Union, Volume 1-4*. Luxembourg.
- Laimer, P. (2012). *TSA Austria*. UNWTO Workshop – SCBP, 7-9 november 2012, Azerbaijan. Geraadpleegd via http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/austria_item8.1_eng.pdf
- NBTC (2010). *Onderzoek Inkomend Toerisme 2009: de buitenlandse toerist uitgelicht*. Leidschendam: Nationaal Bureau voor Toerisme en congressen.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (1991). *Manual on Tourism Economic Accounts*.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2000). *Measuring the Role of Tourism in OECD Economies: the OECD Manual on Tourism Satellite Accounts and Employment*.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2010). *OECD Tourism Trends and Policies 2010*, OECD Publishing.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2012). *OECD Tourism Trends and Policies 2012*, OECD Publishing.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2014). *OECD Tourism Trends and Policies 2014*, OECD Publishing.
- Office for National Statistics (2010). *Travelpac 2010*. Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tc%3A77-252782>
- Office for National Statistics (2012). *Travelpac 2012*. Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/ott/travelpac/2012/index.html>
- Office for National Statistics (2013). *Tourism Satellite Account, 2010-2011: The Economic importance of Tourism..* Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tc%3A77-318475>

- Steunpunt Toerisme en Recreatie (2011). *Pilootonderzoek naar daguitstappen van de Belg : Finale rapportage 01/07/2010 - 30/06/2011*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie, *Vlaamse arbeidsrekening. Raming van het totaal aantal jobs. Nulmeting 2006*. Methodologisch rapport 5, p17-18
- Toerisme Vlaanderen (2006). *Reizen met kennis van zaken. Mice-onderzoek in Vlaanderen en Brussel : Toerismecahiers*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2007). *De Vlaanderen-vakantieganger anno 2005: toerismecahiers*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2012). *De recreatieve verblijfstoerist in de Vlaamse Regio's anno 2011- profiel, gedrag, motivatie en bestedingen*. Heverlee: Significant GfK.
- Toerisme Vlaanderen (2012). *De vakantieganger in commercieel logies aan de Vlaamse Kust 2011. Deel I: Globaal rapport*. Brugge: Westtoer.
- Toerisme Vlaanderen (2012). *Kunststedenonderzoek 2011*. Brugge: WES.
- Toerisme Vlaanderen (2013). *Toerisme in cijfers 2012*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Tourism Research Australia (2013). *State Tourism Satellite Accounts 2011-2012*. Canberra: Tourism Research Australia. Geraadpleegd via: http://www.tra.gov.au/documents/Economic-Industry/State_TSA_2011-12_FINAL.pdf
- UNSD, United Nations Statistics Division & WTO, World Tourism Organization (2008). *2008 International Recommendations for Tourism Statistics (IRTS 2008)*.
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2001). *Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework*.
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2008). *2008 Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework*.
- UNWTO, United Nations World Tourism Organization (2010). *TSA data around the world: worldwide summary*. Madrid: UNWTO.
- Weekers, K. (2012). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen: eerste proeve van toepassing van methode van satellietrekeningen, in: *SVR - Methoden en technieken*, 2012 (2). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers, K. (2013a). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen. TSA 2010 voor het Vlaamse Gewest (incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest), in: *SVR - Methoden en technieken*, 2013 (1). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers K. (2013b). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen. Tewerkstelling in de sector Toerisme in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008 en 2010, in: *SVR - Methoden en technieken*, 2013 (2). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- WES (2013). *Reisgedrag van de Belgen in 2012. Commerciële reizen in Vlaanderen, naar macroproduct*. Brugge: WES.
- WES (2013). *Reisgedrag van de Belgen in 2012. Eindrapport*. Brugge: WES.
- WES (2013). *Reisgedrag van de Belgen in 2012. Tabellenboek*. Brugge: WES.
- WES (2014). *Datasets MICE-onderzoek 2013 deelnemers Belgen en Buitenlanders*.
- Westtoer (2008). *Onderzoek naar gebruikers van vaste standplaatsen op kustcampings 2008*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2010). *Dagtoerisme aan de kust 2009, een stabiele pijler van het kusttoerisme*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2013). *Tendrapport KiTS Kust 2007-2012*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2012). *Onderzoek naar het tweede verblijfsgebruik van vakantiewoningen 2011. Presentatie persconferentie 21/09/2012*. Brugge: Westtoer.
- WTTC, World Travel and Tourism Council/Oxford Economics (2012). *Methodology for producing the 2012 WTTC/ Oxford Economics Travel and Tourism Economic impact research*. Oxford: Oxford Economics.
- WTO, World Tourism Organization (1983). *Determination of the importance of tourism as an economic activity within the framework of the national accounting system*, report submitted to the General Assembly of the World Tourism Organization, New Delhi, 3 to 14 October 1983.
- WTO, World Tourism Organization (1999). *Tourism satellite account (TSA): the conceptual framework*, document submitted to the Enzo Paci World Conference on the Measurement of the Economic Impact of Tourism, Nice, 15 to 18 June 1999.

BIJLAGE 1:
Evolutie van de belangrijkste cijfers en indicatoren uit de TSA 2008, 2010 en 2012

1. Toeristische bestedingen in TSA-Tabellen 1, 2 en 4

	2008 (in miljard euro en prijzen 2012)	2010 (in miljard euro en prijzen 2012)	2012 (in miljard euro en prijzen 2012)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2008 en TSA 2010 (cijfers in miljoen euro)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2010 en TSA 2012 (cijfers in miljoen euro)
TSA-Tabel 1: Inkomend toerisme					
VG	3,28	3,00	3,28	-125 Waalse en Brusselse verblijfstoeristen -75 buitenlandse dagtoeristen	+ 260 verblijfszakentoeeristen (buitenland+200, Wen B +60) +60 dagzakentoeeristen
TSA-Tabel 2: intern toerisme					
VG	5,69	6,39	7,06	+600 aanpassing methode reisbureaus +120 Vlaamse verblijfstoeristen	+630 Vlaamse dagzakentoeeristen
TSA-Tabel 4: totale bestedingen					
VG	12,36	13,14	12,73	+400 Tabel 1 en 2 +170 tweede verblijvers +160 duurzame goederen	+260 inkomend verblijfszakentoeerisme +60 tweede verblijvers +65 subsidies vervoer -550 dagzakentoeeristen -180 duurzame goederen
BHG	2,96	3,29	3,34	+ 180 dagtoeristen + 100 verblijfstoeristen	-340 dagzakentoeeristen +100 verblijfszaken Belgen +300 verblijfszaken buitenland

2. Economische indicatoren uit TSA-Tabellen 5 en 6

	2008		2010		2012		Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2008 en 2010	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2012 en 2010
	Absoluut (in miljard euro en prijzen 2012)	%	Absoluut (in miljard euro en prijzen 2012)	%	Absoluut (in miljard euro en prijzen 2012)	%		
TSA-Tabel 5: GVATI (toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken)								
VG	10,2	5,2%	9,5	4,8%	9,5	4,8%	-0,4 procentpunten door output en TW tweede verblijven enkel aan kust op te nemen (-0,5) en toevoeging nieuwe deelsectoren (+0,1)	/
BHG	3,5	5,5%	3,5	5,6%	3,5	5,6%	+0,1 procentpunt door toevoeging twee nieuwe deelsectoren	/
VG+ BHG	13,7	5,3%	13	5,0%	13	5,0%	-0,3 procentpunten	/

TSA-Tabel 6: TDGVA (directe bruto toegevoegde waarde van toerisme)

VG	4,5	2,3%	4,6	2,4%	4,6	2,3%	+0,1 procentpunt door combinatie van aanpassen methode in T5 en door toegenomen consumptie in T4	-0,04 procentpunten (2,36 tov 2,32) door veranderende consumptie
BHG	1,5	2,4%	2,7	4,3%	2,6	4,2%	+1,9 procentpunten door toevoegen organisatie van congressen aan 100% ratio	-0,12 procentpunten (4,27 tov 4,15) door veranderende consumptie
VG+ BHG	6	2,3%	7,3	2,8%	7,2	2,8%	+0,5 procentpunten	-0,06 procentpunten

TSA-Tabel 6: TDGDP (directe bruto binnenlands product van toerisme)

VG	4,7	2,3%	4,9	2,4%	5,2	2,3%	+0,07 procentpunt door combinatie van aanpassen methode in T5 en door toegenomen consumptie in T4	-0,03 procentpunten (2,37 tov 2,34) door veranderende consumptie
BHG	1,5	2,3%	2,7	4%	2,7	3,9%	+1,7 procentpunten door toevoegen organisatie van congressen aan 100% ratio	-0,11 procentpunten (3,98 tov 3,87) door veranderende consumptie
VG+ BHG	6,2	2,3%	7,6	2,8%	7,9	2,7%	+0,5 procentpunten	-0,05 procentpunten

3. Indicatoren met betrekking tot tewerkstelling uit TSA-Tabel 7: aantal jobs in de toeristische sector

	2008		2010		2012		Verschillen tussen 2008 en 2010 in procentpunten	Verschillen tussen 2012 en 2010 in procentpunten
	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%		
VG								
Loontrekkend	126.000	5,8%	131.000	6,0%	128.000	5,8%	+0,2	-0,2
Zelfstandig	30.000	5,2%	45.000	7,6%	47.496*	7,8%	+2,4	+0,2
Jobstudent	1.776	10,8%	2.246	13,5%	2.768	13,2%	+2,7	-0,3
Totaal		5,7%		6,4%		6,3%	+0,7	-0,1
BHG								
Loontrekkend	54.000	8,7%	51.000	8,2%	51.300	8,3%	-0,5	+0,1
Zelfstandig	2.900	3,4%	5.700	7,4%	5.917*	6,3%	+4,0	-1,1
Jobstudent	225	11,8%	222	11,6%	268	11,5%	-0,2	-0,1
Totaal		8,1%		8,1%		8,1%	=	=
VG+ BHG								
Loontrekkend	180.000	6,4%	182.000	6,5%	179.000	6,3%	+0,1	-0,2
Zelfstandig	33.000	5,0%	51.000	7,5%	53.413*	7,6%	+2,5	+0,1
Jobstudent	2.000	10,9%	2.500	13,3%	3.036	13,1%	+2,4	-0,2
Totaal		6,2%		6,7%		6,6%	+0,5	-0,1

*Inclusief bestuurders